

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

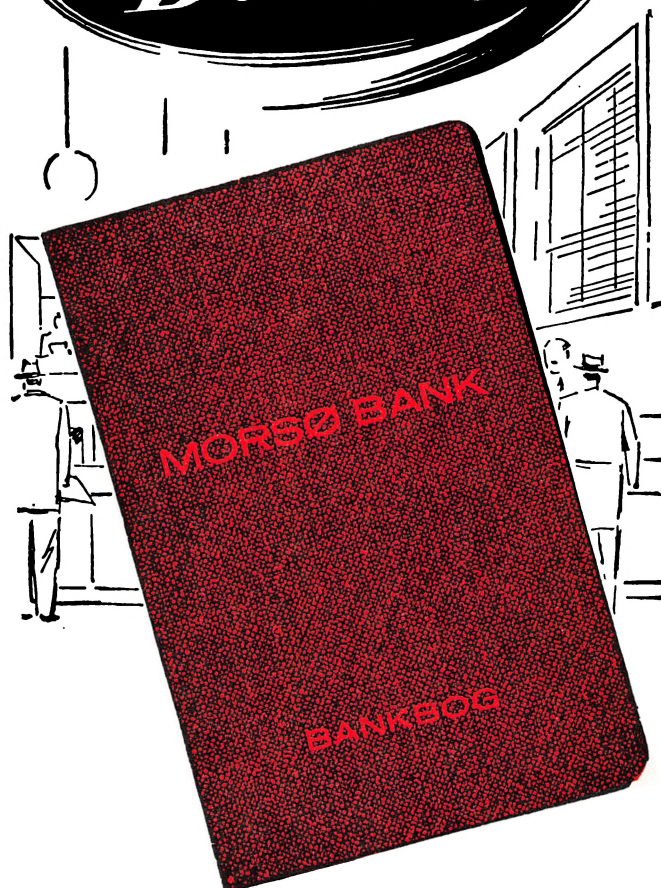
Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

JUL PÅ MORS

*En Bog
De bør eje*

MORSØ BANK

NYKØBING MORS

Telefon 72 14 00 *

Filialer i

GLYNGØRE, KARBY, Ø. ASSELS og SUNDBY

Holdepladser i

Flade, Frøslev, Redsted, Sejerslev, Sdr. Dråby, Tæbring, Vils og Ø. Jølby

AD „LIVETS VEJ“

Ser du den store, tavse flok
af sjæle på en vej?
De vandrer frem med stav og stok.
Hvorhen? De ved det ej.

De tror at se et skær af guld.
De skifter vej og sti.
Men guldets lå i snavs og muld.
De måtte gå forbi.

De så et lys i kirkedør,
men den gled stille i.
De aldrig gik til kirken før.
De måtte gå forbi.

En gård med lys ved vejen lå.
»Nu er vor angst forbi«.
Men spliid de fandt i hjemmets vrå.
De måtte gå forbi.

En røst blev hørt, et håb blev vakt:
»Min visdom gør jer fri«.
Men »slottet« var kun glimmerpragt.
De måtte gå forbi.

De så et skønne drømmesyn
langs bratte bakkeli.
Men synet var så kort som lyn.
De måtte gå forbi.

De søger lys, men finder støv,
ej dybere de går.
De vader nu i vissent løv.
Rådvilde alle står.

Ser du den store, tavse flok
af sjæle på en vej.
Kun kærlighed kan lyse nok
for dem såvel som mig.

Søren Kristensen.

En gammel medailles historie

En lille oplysning om en mand fra Tæbring, der havde deltaget i Napoleons-krigene, satte en undersøgelse i gang. Her er medaillens historie, hvorfor Christen Sørensen (hvis efterkommere bærer familienavnet Majgård) fik den, og hvorledes den senere er vandret gennem flere slægtled og nu er havnet hos Niels Majgård, Stensballe ved Horsens.

En gammel beskrivelse gengiver Christen Sørensens krigsoplevelser – fortalt af ham selv:

»Vi lå i Holsten ved Sehested i nærheden af Bornhoved. Syd for os lå de russiske kosakker og svenskerne. Så var det, kosakkerne skulle omgå den danske hær. Dette måtte for enhver pris forhindres, og det blev os, de jyske dragoner, der skulle stoppe dem i farten. Alt hvad remme og tøj kunne holde, sprængte vi frem over marker, over grøfter og diger. Vi havde befaling til at ride så rask, hestene kunne løbe, og jeg var en af de forreste, fordi jeg red en let officershest, min egen var blevet skudt.

På en stor mark røg vi i rasende fart ind på kosakkerne, og så gik det på livet løs med sabler og lanser – kosakkerne havde lanser. Jeg var som sagt en af de forreste, og før jeg vidste af det, var der en stor skægget kosak, der stak efter mig med sin lanse. Til mit held red jeg ikke lige ind på ham, min fart gik på skrå af hans lanse, så jeg undgik den, og inden han fik den tilbage, huggede jeg den midt over, satte ind på manden og huggede efter hans hoved, men fik kun hans lådne hue i hugget. Så huggede jeg igen – og så faldt manden. Jeg kan huske, at der bag efter sad noget af hans hår og skæg på min sabel.

To kosakker til slog jeg ihjel, men så fik jeg et sabelhug, der gik gennem skyggen af min hjelm, strejfede min pande og kløvede min næse fra hovedet, så den

hængte mig ned på hagen, kun fastholdt ved nogle kødtrevler i overlæben. I forvejen havde den sidste kosak, jeg gjorde det af med, prikket mig et par huller i min venstre hofte med sin lanse.

Omkring rasede det vildeste håndgemæng, men jeg havde ikke mere kraft til at bruge min sabel, og så var det livet om at gøre at komme »nedenunder«. For hestehovene frygtede jeg ikke, dragonheste træder næsten aldrig på mennesker. Jeg tog min hest så hårdt i tøjlerne, at den stejlede, og så væltede jeg den – det kunne jeg gøre den gang – så både jeg og hesten lå på jorden og således var nedenunder sabler og lanser. Der lå jeg nu, min hest løb og blev vist nok taget af fjenden.

Jeg mærkede, at vore folk red frem hen over mig, men lidt efter kom de tilbage i strakt gallop – kosakkerne havde fået forstærkning. Det var som om en flok kom løbende hen over mig. Men så kom vore folk atter fremad hen over mig i gallop – nu havde de fået forstærkning. Nogen tid efter kom de tilbage og havde bedre tid – de havde slået kosakkerne. En af mine kammerater tog mig med på sin hest, da han kunne se, der var liv i mig.

Jeg kom på lasarettet, og der ville lægerne tage min sølle næse helt fra mig. Det ville jeg nødigt gå ind på, og så syede de da også fast. Men skidt gjort var det, for den har altid siden den tid været så unaturlig tyk, hvilket vel heller ikke er så sært efter den medfart, den har fået.

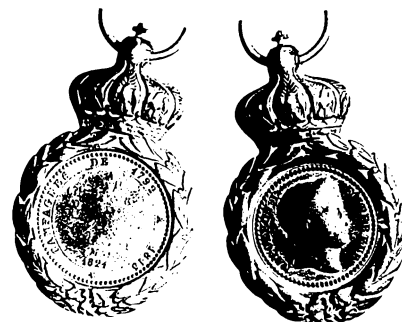

Christen kom tilbage til Tæbring og blev gift med Johanne Pedersdatter Majgård. De havde et husmandssted, der lå syd for den nuværende brugsforening. – Han arbejdede som stenhugger og har bl. a. lavet stenkonstruktionen under vejbroen over Tæbring å, øst for den gamle smedie.

Sct. Helena medaillen blev indstiftet i 1857 af Napoleon III. – Den blev uddelt til alle dengang levende veteraner fra Napoleonskrigene 1792–1815 og kunne også erhverves af danske soldater, der i 1813 havde tjent i det danske Auxiliærkorps under marskal Davout. Disse måtte indsende ansøgning til det danske krigsministerium, og der indkom ialt 680 ansøgninger. Medaillen blev uddelt 1858–59 til de danske veteraner.

På forsiden er der en profilbuste af kejser Napoleon med laurbærkrans. Bagsidens indskrift er i dag næsten ulæselig på grund af megen pudsning – der menes at stå:

Til hans krigskammerater,
hans sidste tanke på
St. Helena. 5. maj 1821.
(Datoen er Napoleon I's dødsdag).

INDHOLD

Ad livets vej	1
<i>Søren Kristensen</i>	
En gammel medailles historie	2
En nytårsspøg af format	4
<i>Aksel Pedersen</i>	
Barndommens glade dage	5
<i>Niels P. Sandal</i>	
Små træk fra gamle dage i Sundby	7
<i>K. G. Holck Andersen</i>	
Lille Gut	11
<i>Niels P. Sandal</i>	
Vand på kande i skovfogedhuset	12
<i>Rigmor Nørgaard</i>	
De gamle poesibøger	13
<i>Kirstine Madsen</i>	
År 1912 i den gode stad Nykøbing	14
<i>Erik D. Rasmussen</i>	
Sang og musik på Mors	18
<i>Ole P. Colding</i>	
Jul på Mors i 1850'erne	22
<i>H. Kr. Houmøller</i>	
Frederik VII	24
<i>Børge Jensen</i>	
Morslands Historiske Museum	26
<i>P. C. O. Nørgaard</i>	
Minder fra mit barndomshjem	27
<i>Skyttens datter</i>	
Billeder fra gamle dage	29—36
<i>Lokalhistorisk Arkiv</i>	
De gamle protokoller	37
<i>Nikolaj Thorsen</i>	
Besøg i Sillerslev havn	42
<i>P. Maaetoft</i>	
Formernes fagforening	44
<i>K. E. Holck Andersen</i>	
Bjørneborg 1923—1973	49
<i>Alfred Andersen</i>	
von Snakkenberg til Lettenborg	50
En skipperhistorie	53
<i>Mikkel Hansen</i>	
Historien bag en ting	55
<i>Inga Dalsgaard</i>	
Børnenes spalter	56
Udgiver:	
<i>Forlaget »Jul på Mors«,</i>	
<i>Skovgade 17,</i>	
<i>7900 Nykøbing Mors</i>	
Redaktion:	
<i>K. G. Holck-Andersen</i>	
<i>P. Maaetoft</i>	
<i>Jakob Albrechtsen</i>	
Tegninger:	
<i>K. E. Tingstrup Jensen</i>	
Pris: Kr. 10,85	
Tryk:	
<i>Morsø Bogtrykkeri</i>	

11. ÅRGANG

Jul på Mors 1973

»Du smilende ø med de tusinde hjem,
med haver, der øger din hygge,
og alt, hvad dit flittige folk tryller frem
til gavn for vort fædrelands lykke.
Du er og du var mig som dreng og som mand
en smilende perle på Limfjordens vand«.

Det er den kendte digter fra Thy, Hans Bakgaard, der med disse ord lovpriser Mors.

Vi, der bor på Mors, forstår ham godt, men vi er også klar over, at vi ikke kan nøjes med lovprisningen, men må også være med til at ruste os til at kunne modtage de mange opgaver, som fremtiden bringer til Mors.

Men midt i alle forventninger til fremtiden møder vi atter julen med dens højtide og glædesbudskab. Og sammen med julen møder vi et nyt nummer af »Jul på Mors«. Et nummer, der som sine forgængere bringer artikler, fortællinger m. v. fra Mors og om Mors.

Det samarbejde, der i 1972 blev etableret mellem »Jul på Mors« og Lokalhistorisk Arkiv, er yderligere blevet udbygget således, at der foruden billedsiderne i bladet fremtidig vil blive bragt oplysninger om nye arkivalier, der er blevet skænket arkivet. Det betyder, at de af bladets læsere, der har artikler, materialer m. v., der har lokalhistorisk interesse, trygt kan indsende stoffet til Lokalhistorisk Arkiv eller »Jul på Mors«.

»Jul på Mors« bliver som tidligere forhandlet af Morsingboernes Forening i København, boghandlere og kiosker i Nykøbing samt købmænd og brugsforeninger på hele øen.

Idet vi takker alle, der har været os behjælpelig med »Jul på Mors 1973«, ønsker vi alle bladets læsere, både indenø og udenø en rigtig glædelig jul og et godt nytår.

red.

En nytårsspøg af format

af Aksel Pedersen

Den historie, jeg har lovet redaktionen at nedskrive, har givet mig anledning til svære overvejelser, efter at det virkelig er gået op for mig, hvad jeg havde indladt mig på.

Thi dels har beretningen allerede for år tilbage i mesterlig udformning været offentliggjort i Morsø Folkeblad og med manuskript af den ene af dramaets to hovedpersoner, der har givet anledning til et hændelsesforløb, som jeg synes er af en ganske kostelig art – og dels kommer jeg i alvorlig konflikt med min samvittighed i forholdet til et af de mennesker, hvis minde jeg agter og ærer højt, og som aldrig åbenbarede for sine nærmeste, hvilken pragtfuld historie, et spontant indfald af to agtværdige borgersønner fra Nykøbing Mors omkring år 1900 har givet anledning til.

Nytårsaften omkring bemeldte årstal – henunder aften – det må dog have været ved klokkeringen kl. 5, som det hed dengang, gik to håbefulde ungersvende i alderen omkring 12–13 år, som de så ofte gjorde det året igennem, med daværende kirkebetjent Thorsen – ikke den Thorsen, som mange nulevende borgere i Nykøbing kender, og som var gift med en søster til Aksel Sandemose – men faderen til denne – op i den dengang knap ti år gamle St. Clemens kirke for at fornemme den lidt dystre stemning, der nu engang måtte være i et kirketårn i december måned på en tid, hvor den offentlige belysning i byen sikkert har ladet en del tilbage at ønske.

Forinden denne ekspedition havde de to gutter udtænkt en genial plan, som må vække beundring så mange år efter, og som bragt til udførelse i en langt mere

puritansk verden, end nogen af os nulevende sikkert er i stand til at forestille os, har krævet ikke så lidt i henseende til virkeligt »mandsmod« fra et par drenges side. Planen, hvis udførelse bogstaveligt hang sammen med en rulle sejl garn fra den ene af drengenes faders købmandsbutik, gik ud på, ubemærket, at få bundet den ene ende af snoren til en af de store klokkekebler i kirketårnets østside og derefter, uden at kirkebetjenten, som på daværende tidspunkt var en ældre mand, bemærkede dette, at få sejl garnsrullen smidt ud af et glughul i kirken og derefter fastgjort neden for til senere benyttelse.

Alt lykkedes såre vel. Thorsen foretog sin reglementerede klokken fem-ringning; de tre herrer fulgtes ned ad den snoede tårnadvang og tog afsked med hinanden udenfor kirken for at begive sig hjem hver især til nytårstorsken, eller hvad man nu spiste dengang på denne højtidsaften. Forinden havde drengene dog endnu en mission at udføre, nemlig at få den udenfor kirken endnu hængende sejl garnsende fæstnet til et sted, hvor ingen uvedkommende kunne forventes at ville kollidere med den, hvilket også lykkedes i vognporten til det overfor kirken i ejendommen Kirkegade 3 da beliggende grov- og beslagsmedieværksted.

Klokken otte eller så om aftenen, da borgerskabet i vor dengang på mange måder sikkert idylliske by havde tilendebragt den store højtidsaftens kulinariske kraftudfoldelse, begyndte kirkeklokken i Nykøbing kirke pludselig at ringe – omend ikke ganske i den gængse rytme, men dog så antagelig, at der straks i byens

centrum bredte sig en mærkelig fornemmelse af, at noget ikke var ganske, som det skulle være. Kirkeklokken var jo dengang det kommunikationsmiddel, der kaldte borgerne til samling, når noget usædvanligt var på færde. Der blev sammenstimlen på Kirketorget, og også kirkebetjent Thorsen, der havde sin bolig i en af de nu nedrevne ejendomme på Holmen overfor posthuset, hørte klokken og begav sig straks i embeds medfør over i sin kære kirke, som han nys havde forladt og befundet værende i den fineste orden et par timer forinden.

Hvorvidt kirkebetjenten havde en ledsager med sig på sin færd op i kirketårnet, melder historien ikke noget om, men det er meget sandsynligt; hvem ville ikke have sikret sig for overraskelser, og hans forbavselse måtte have været enorm, da han kommer op på sin »arbejdsplads« og ser knebelen på den ene, store klokke bevæge sig i rytmiske slag fra side til side, frembringende den skønne lyd, som kirkeklokken i Nykøbing kirke nu engang frembringer, men den aften uden at noget menneske var at se i nærheden af klokken. Det må vistnok have været en situation, som den, en afholdsmand måtte kunne føle, dersom han en morgenstund vågnede op i en hønsegård med lutter hvide høns. – Kirkebetjenten gjorde sig imidlertid rede til angreb på sin klokke, og ville, dersom han havde kunnet få fat på den sejl garnsende, der var bundet til klokken, have haft et meget skudsikkert indicium mod de formastelige ophavs-mænd til denne genistreg. Heldigvis for drengene knækkede imidlertid snoren, netop som Thorsen nåede frem til klokken, der herefter

ter naturligvis tav stille, og det lykkedes de to drenge nede i smedens vognport at få halet den resterende del af bevismaterialet til sig så hurtigt og elegant, at gerningsmændene til spøgen, som naturligvis måtte vække opsigt i en fredelig lilleby, ikke blev indentificeret før en menneskealder senere, da den ene af de to drenge, der på daværende tidspunkt var blevet en landskendt forfatter til den i 1931 præmierede slægtsroman »Herremandsbørn«, købmandssønnen Peder Thomsen, alias forfatteren Bent Steenberg, i Morsø Folkeblad fortalte den undrende eftertid, hvem der var den ene mester for denne i dag yderst harmløse nytårsspøg, som dog sikkert ville have betydet en alvorlig korporlig afstraffelse af gerningsmændene, hvis bedriften var blevet opdaget et halvt århundrede senere.

Det kan vel siges, at man her har et håndgribeligt bevis på ægte broderskabs- og kammeratskabsfølelse, idet det ikke af Bent Steenbergs artikel fremgik, hvem hans medskyldige var, og det ville også have været en gåde for nærværende artikels skribent, selv om en lille mistanke gnavede, dersom ikke den i Nykøbing bys historie vel nok bedst bevandrede borger, nu afdøde planteskoleejer Oscar Bang for mange år siden på frisørmester Højbergs salon lod mig vide – og ikke uden en vis beundring i blikket – at den anden dreng såmænd var en søn af smedemester N. P. Pedersen i Kirkegade 3, nemlig min far, maskinpasser ved det tidligere Nykøbing Mors gasværk, Christian Pedersen, der beholdt denne hemmelighed hos sig til sin død i 1960 – en omstændighed, der også siger en del om den ældre generations standhaftighed – en egenskab, vi yngre ikke kan beundre disse mænd nok for.

Noget ved historien får mig til at trække paralleller til digteren Meir Goldschmidts udødelige novelle: »Tømmerpladsen«, der stod i vore skolelæsebøger, og som også ville have undret sig, »dersom den vidste at have givet stof til en trykt fortælling«.

Barndommens glade dage

af Niels Pedersen Sandal

Min far, Peder Pedersen Sandal, og min mor, Ane født Jensen Degn, blev gift 1881. Først havde de ejendommen »V. Sandal« ved kærret i Erslev, 1883 overtog de gården »Kjeldgård« i Thorup efter min faders forældre, som kom på aftægt hos os. De havde deres egne stuer, men der var fælles husholdning. De gamle deltog i arbejdet ude og inde så godt, som deres kræfter slog til.

Jeg skal prøve at beskrive denne gård, hvor jeg blev født 3. august 1887. Den bestod af stuehus og tre længer. Stald til heste og køer, lade med to tværkørsler og tærskelo, i den tredie længe var der fåresti, tørvehus, vognhus, hønsehus og huggehus. Den vestre ende af stuehuset var meget gammel, østre del var blevet bygget om, men var lige så lav som den gamle del af huset. Hoveddøren fandtes i den gamle del af huset. Gulvet i forstuen bestod af kampestenspikning lagt i store mønstre, her stod en kiste til opbevaring af tøj. I stuen til venstre bestod gulvet af stampet ler, her stod klædeskab, dragkiste, chartol, væv og en seng. – I dagligstuen var der brændte sten under bordet, ellers bestod gulvet af fjæl. Ved det store bord var der langs vinduesvæggen og væggen ud mod forstuen en fast bæk. Ved bordets anden side var der en løs bæk, under bordet var der skuffer, heri lå madredskaberne. I denne stue stod bilæggerovnen, brændsel hertil var tørv. Midt i stuen var der plads til en »Gangle«, hvori vi børn lærte at gå.

Til venstre i stuen var døren ind til bedsteforældrenes værelse. Her var der fjælgulv og kakkelovn. Her havde de deres ejendele og deres seng. Her stod også spinderokken; selv om der var udstedt strenge påbud om ikke at røre ved den, var det vi børns største fornøjelse at få den til at snurre rundt, men blev det opdaget fik vi en over fingrene. En gang om vinteren, når der rigtig skulle spindes garn, kom der en kone og hjalp med at karte og lave fejer, så kunne der jo spindes meget, når bedstemor hele tiden kunne lægge fejerne i rokken. Når tenen var fuld, skulle det vindes på garnvinderen. Garnet blev ordnet i klavser, og så var det færdig til farvning, som skete i en stor gryde – eller garnet blev sendt til farver Sørensen i Nykøbing.

Fra stuen kom man ud i køkkenet. Her var gulvet af brændte sten. Der var en åben skorsten, hvor mor kunne hænge pølser og skinker til røgning.

Ved siden af køkkenet lå sovekammeret med fjælgulv. Her stod to dobbeltsenge og en kannape med låg, så den kunne bruges som bæk ved et lille bord. Kannapen kunne trækkes ud, så der kunne ligge 2 af børnene deri; desuden var der vugge til den mindste samt et stort linned- og glaskab. Desuden var der i værelset en bilæggerovn. – Ja, man mindes om ordet: »Hvor der er hjerterum er der også husrum«. – Til den anden side af køkkenet var der et meget lille pigekammer og spisekammer, derefter saltkammer og

kælder, hvor der ofte var vand, som om vinteren frøs til is – her lærte vi at løbe på skøjter.

I bryggerset var gulvet kun piksten. Her var der også åben skorsten og bag ved den bageovnen. – Det var spændende, når der skulle bages til jul. Mor satte altid tørvene på en bestemt måde, så når der var brændt ud, var ovnen hvidglødende overalt. Efter at asken var raget ud, blev der fejlet med en halmkost, før brødet blev sat ind. I et kammer ved siden af var der dejnetrug, hvor mel og hvad der skulle til blev lagt aftenen før. Her foregik gæringen, så det fik den rigtige syring. Om morgenen tidlig blev der sat et stort firkantet trug kaldet »Selde« ind i stuen, og her blev dejen så lagt og tilsat de krydderier, som skulle til. Der blev en herlig duft af peber, kardemomme og nellike.

Det var et hårdt arbejde at ælte dejen, så brødet kunne blive godt. Mor satte brødet i ovnen med en skodde (en bred plade med en stang), og når ovnen var fyldt blev jerndøren lukket, indtil brødet var bagt. Herefter blev brødet taget ud med skodden igen og lagt forsigtigt ind på en sengedyne for at afsvales og ikke blive »tamme«. Det var dejligt at komme ind i sådan en seng en kold vinteraften, efter at sigtebrødet var afsvalet og lagt til side.

Når ovnen var tømt, kunne man sætte småkager og nødder ind, som så kunne bages ved den tiloversblevne varme. – De blev sat ind på jernplader – dem havde vi ikke mange af og måtte derfor låne nogle hos Søren Blaabergets, som var velstillede og hjælpsomme folk. Skulle der bages mere, måtte der igen sættes en tørveskrue, men det var meget hårdt for mor at døje varmen. Man kunne også »ilde med rughalmsvisker«, som man kastede ind i ovnen, indtil »den sorte mand var ude«, som det kaldtes, når ovnen var hvidglødende igen. Det var en spændende dag for os børn at hjælpe med at sætte nødder på plade – og også at spise den part, man havde ret til. Der blev bagt så mange sigtebrød, at der af dem kunne gives 3–4 stykker bort til særligt dårligt stillede daglejere og fiskere.

Gode minder har jeg fra mine forældre og søskende. Den inderlige sang og glæde, som mine forældre havde fra højskolen og frimenigheden, kom også til at præge os børn. Vort barndomshjem lå på et højdedrag mellem to enge, der hver havde sit lille vandløb. Om sommeren var det herligt at færdes i engene, hvor der var mange blomster: Kabeleje, smørblomst, præstekrave, hjertegræs, forglemmevej, myndte og mange andre. I grøfterne kunne der være hundestejler, tudseæg, haletudser og frøer, som kunne kvække så herligt ved aftenstid, men om dagen kom storken og tog dem som føde til sine unger. Der var også mange fugle i engene.

Det år, jeg blev 7, kom jeg i skole i Skallerup friskole hos Else og Maren Dissing. Maren var kommet til skade ved løbskkørsel og kunne kun gå ved hjælp af to krykker. Hun hjalp til med at lære os læsning og skrivning, og så fortalte hun Danmarkshistorie og eventyr – det var som om historierne blev levende for os børn. Else var meget humorfyldt – men striks – hun underviste i regning og religion.

Om sommeren gik børnene under 10 til skole 4–6 dage. De store gik ikke i skole, de skulle passe kreaturerne hjemme eller var ude at tjene som hyrdedrenge. Også pigerne var ude at tjene om sommeren. Derimod gik de store børn, indtil 14 år, i skole 4–6 dage om vinteren, de små 2 hele dage.

Vor legeplads var vejen og brinkerne langs kirkegården. Om vinteren løb vi på skøjter, og var der sne, kælkede vi ned mod åen. Det var ikke ufarligt; en gang væltede en dreng så uheldigt, at han brækkede et ben. Den gang kom man ikke til læge eller på sygehuset, han blev kørt til den kloge kone i Thy, Stine Kudsk. Om sommeren badede vi; badedragter kendtes ikke, men drenge og piger havde forskellige badesteder.

Sommerudflugten skete jo med hestekøretøj, og jeg husker at have været med til Egebækssande i Thy. Det var en besværlig tur, da vi skulle over Vildsund i robåd med både vogn og heste. Ellers gik

turene til Højris skov, Nykøbing, Ejstrup og Klitgård i Fårtoft.

Hvad vi lærte i skolen var meget forskelligt, alt efter ens evner og trang, men målet var jo en lydig, ærlig, kristen opdragelse og belæring.

Jeg vil slutte barndomsminde-
ne med en sang, jeg skrev for nogle år siden.

Alderdom

Melodi: Du Herre Krist . . .

Er kraften brudt
og arbejdet slut,
vi minder har tilbage.
Hvad vi fik gjort
af småt og stort
ved arbejdet – sport,
kan ingen fra os tage.

Vor barndomstid,
om den var blid,
vi kan ved den nu glædes,
et hjem at få
fra vi var små,
til selv at gå
hvor spor rigtig trædes.

En moders røst
fra vår til høst,
som aldrig vi kan glemme,
med kærlighed
hun for os stred
og sagde: bed
og alt det gode fremme.

En ungdomstid
i kamp og strid,
for gerning selv at øve,
det var vort mål
i livets skål
at tænde bål
og kræfterne at prøve.

Hvor vi nu står
ved støvets år
og skue vil tilbage,
vi trøstes ved
at leve med,
og få Guds fred
de sidste levedage.

Små træk fra gamle dage i Sundby

af Holck Andersen

August 1909.

Augustvarmen lå som en dyne over Sundby teglværk, støvet og træt tørrede teglbrænder Chr. Jensen sveden af panden. Det var fyraften, og han overvejede, om han skulle gå hjem eller begive sig den lange vej ned til Vildsund færgekro, hvor han sikkert kunne træffe nogle gemytlige mennesker og sammen med dem få nogle kolde snaps. Tanken om de kolde snaps gjorde udslaget, han gik ned ad den bakkede og støvede vej til kroen.

Her var der forsamlet et selskab, fortrinsvis fiskere. De havde fået en del snaps og var i færd med at tilberede »små sorte«. I bunden af en kaffekop blev der lagt en tiøre, der blev skænket netop så meget kaffe i koppen, at tiøren blev usynlig, derefter kom der snaps i, indtil man kunne skimte tiøren igen. Så var denne »nationale« drik i orden og blev nydt med alle tegn på velvære. – Disse »små sorte« kan få selv den mest tungsindige person til at danse af glæde.

Chr. Jensen blev straks indbudt til at sætte sig ved selskabets bord. Her snakkede man om de små lande kontra store lande. De fleste omkring bordet var enige om, at de små lande ikke kunne klare sig, hverken handelsmæssigt eller militært. Chr. Jensen, der kun var 160 cm høj og meget spinkel, hævdede, at det var mere viljen end styrken, det afhang af. Gæstgiver Hausgaard, der vejede 280 pund, havde den modsatte opfattelse. Han sagde til Chr. Jensen: »Jeg vil vædde på, at du ikke kan trække mig i en gig herfra og til Nykøbing«. »Jo«, sagde Chr. Jensen,

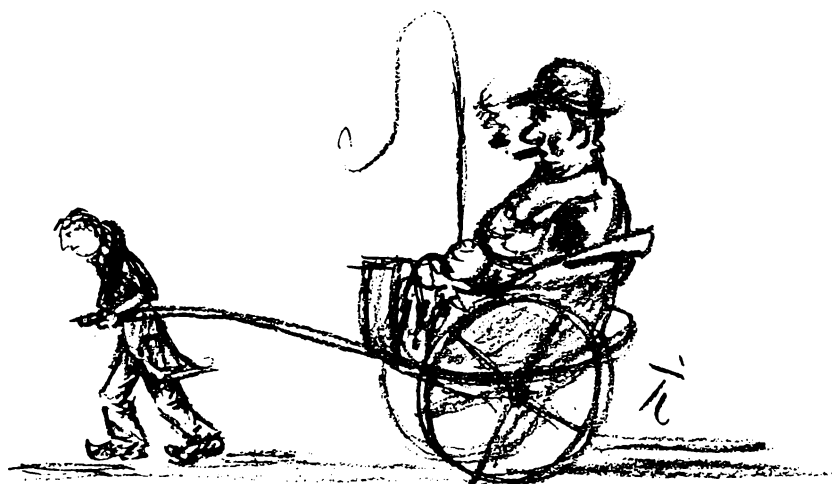
»hvor lang tid må jeg få dertil, og hvad vil du give?« Man enedes om, at de ca. 20 km skulle tilbageslægges på højst 4 timer, og indsatsen blev 50 kr. Chr. Jensen betingede sig dog, at han måtte modtage hjælp op ad den stejle Vildsund bakke. Væddemålet blev indgået og beseglet med en omgang »små sorte«. Forsøget skulle foregå lørdag den 13. august. Smed Hedegaard, Sundby, der var til stede i kroen, lovede at stille en gig til rådighed.

De lokale aviser omtalte baggrunden for væddemålet: »Er det styrke eller vilje, der betyder mest?« Turen blev imødeset med spænding, og mange væddede indbyrdes om udfaldet. De fleste mente ikke, at Chr. Jensen kunne gennemføre den.

Den lørdag, da turen skulle finde sted, havde der indfundet sig en del mennesker for at overvære starten fra kroen. Efter at Otto Hausgaard og Chr. Jensen havde styrket sig til turen ved at drikke nogle »små sorte«, var de klar til start. Gæstgiveren anbragte sin vo-

lomiøse krop i Sundby-smedens gig og teglbrænderen gik i selen med frakke på. Præcis kl. 14,30 satte giggen sig i gang efterfulgt af en del tilskuere, både til fods og pr. cykel. Selskabet, der havde overværet indgåelsen af væddemålet, kørte i en vogn lige bagefter giggen; de skulle kontrollere, at ingen hjalp Chr. Jensen under turen undtagen op ad den stejle Vildsund bakke, hvor et par unge mennesker skubbede bag på giggen.

Efter at vogntoget var kommet op ad bakken, travede Chr. Jensen rask mod Solbjerg. Han fik en del hjælp, idet det blæste en stærk storm fra vest, og den var god at have til at skubbe på giggen. En time efter starten nåede man Solbjerg, her var der mødt en del tilskuere, især var der mange drenge, og de var ivrige efter at drive spas med optoget. Alt efter om de var for eller imod Chr. Jensens forsøg, prøvede de at forhindre ham i at komme frem eller skubbede bag på giggen. Otto Hausgaard fik fat i en lank pisk,

Teglbrænder Chr. Jensen som hest

som han brugte flittigt mod drenge, enten de var foran eller bag ved giggen. De af drengene, der var mest udholdende holdt ud til Erslev, så gav de op og begyndte at traske hjemad imod den stærke blæst.

Optoget gjorde holdt ved Erslev kro, og alle gik ind for at nyde en forfriskning. Otto Hausgaard og Chr. Jensen drak hver en Tuborg pilsner, derefter trakterede værten dem med to »små sorte«. Således styrket startedes kl. 16,30 på det sidste stykke mod Nykøbing, Otto Hausgaard siddende mageligt i giggen med en stor cigar i munden, og i hånden havde han pilsken klar til brug, hvis nogen nærmede sig. Chr. Jensen, der ikke var spor anstrengt, havde stadig frakken på. De medfølgende var alle enige om, at han ville gennemføre turen i god tid.

Ved ankomsten til Nykøbing blev giggen modtaget af en mængde mennesker, Nørrebro genlød af hurraåb, og en bølge af tilskuere skyllede igennem Nygade, og midt i det hele så man Otto Hausgaards svære mørke skikkelse rage op i brystbillede over sværmen, i stærk fremadglidende bevægelse. Chr. Jensen kunne man knap få øje på, han gjorde ikke højere figur end en hund for en slæde. Jo længere Hausgaards mørke brystbillede med den store cigar i munden gled frem i byen, jo tættere blev følget, som ved ankomsten til Kirketorget væltede ind over torvet under hurraåb for at stimle sammen igen ned gennem Havnegade. Kl. 17,50 holdt brystbilledet stille foran gæstgivergården »Morsø«s indgangsdør. Den lille teglbrænder havde nået målet 40 minutter før, tiden var udløbet.

Straks efter steg Otto Hausgaard af vognen, gik op ad trappen til indgangsdøren, vendte sig mod de mange mennesker og slog flere gange ud med hånden. Han ville have stilhed for at tale.

»Mine damer og herrer! Der er mange, der tror, at dette væddemål er de rene narrestreger og ikke andet, men det er det ikke for os. Turen her i dag har for mig været opmuntrende, thi den har vist, at der godt kan udrettes no-

get med små kræfter, når der blot er en fast vilje bag. Det har vi i denne tid godt af at se, at små folk også kan hævde deres plads, blot de vil. Turen her har vist, hvad de små jyder kan udrette«. Stormende jubel afbrød ham, og »Morsø«s lokaler blev stormet og fyldt til trængsel. Den lille teglbrænder, der var ivrig til at fortælle, var det samlende center.

Det ledsagende selskab fra Vildsund samledes med dagens to hel-

te ved et veldækket bord, hvor man hengav sig til bordets glæder, og der blev drukket mange »små sorte«. Dagens begivenheder blev genfortalt og ofte forstørret. Kl. 23 brød man op og tog påny til Sundby. Denne gang var Chr. Jensen oppe at køre. Der var ikke megen energi tilbage hos nogen i selskabet. Alle var udkørte af de mange oplevelser og vel også af de mange »små sorte«, de havde fået under og efter turen.

Da de slemme røvere huserede i Sundby

Maj 1909.

Det var sent aften. Gårdens folk var gået til ro efter en anstrengende dag i marken. To sypiger sad endnu oppe, de skulle have nogle klædningsstykker færdig til næste dag. De sad og hyggede sig ved det varme komfur, småsludrende om dagens begivenheder.

Pludselig kom der en fremmed mandsperson ind, han forlangte højroset natlogi. Pigerne sagde, at der ingen plads var. Manden ville dog ikke gå igen, han blev grov og gjorde tilnærmelser over for en af pigerne, den anden skyndte sig at vække husbonden, som hurtigt kom til stede. Han sagde det samme som pigerne, at der ikke var plads i huset, han tilbød at vække sine karle og lade dem følge den fremmede til sognefogden. Efter en del snak frem og tilbage kom karlene og den fremmede også afsted. På vejen derhen mødte de en nabo til sognefogden, der kørte hjemad. Karlene fik den fremmede sendt med ham. Da de kom til naboens hjem, forlangte den fremmede at få natlogi hos ham. Det blev bestemt nægtet, den fremmede skulle overgives til sognefogden som omvandrende tigger. Det vilde den fremmede ikke, han rev sig løs og løb sin vej.

Senere på natten vågnede manden i et lille hus, der lå midt i byen, ved at en person dundrede på vinduet og råbte, at de skulle lukke ham ind, for hans kammerater havde slået en familie ihjel,

og nu ville de også dræbe ham. – Manden i huset blev så bange, at han sagde til sin kone og en hjemmeboende datter, at der ikke var andet at gøre end at flygte over til naboen, der var smed. Datteren ville have sine spareskillinger med, men faderen sagde, at det var der ikke tid til. »Livet er dog mere værd end penge«. De tre forskræmte mennesker løb så i det bare sengelinned over og vækkede naboen og bad om husly, fordi nogle røvere var på færde i byen. Den ene af dem havde selv sagt, at de to andre havde slået en familie ihjel.

Smeden, der ellers var en rolig mand, blev meget betænkelig, han sørgede for, at der blev samlet nogle »bevæbnede« karle, der skulle vække alle byens beboere og holde vagt rundt om i byen. Man havde en mistanke om, at banditterne også havde gemt sig i nogle nærliggende oplagsskure. Men der var ingen, der ved nattetid turde undersøge skurene, karlene nøjedes med at holde vagt. Da morgensolen brød frem, undersøgte man skurene, men fandt ingen. Der gisnede en del om, hvilken familie, der var slået ihjel. Det var ikke nogen fra selve byen, men der boede jo mange familier afsides langs kysten.

Sognefogden sendte bud til øvrigheden i Nykøbing om hjælp. Imens gav man sig til at undersøge samtlige huse, der lå for sig selv. En fisker savnede sin båd, så man regnede med, at banditterne

havde stjålet den og var roet væk. Der var også en båd på fjorden, som fiskeren mente at kunne kende som sin, men der var kun en person at se i båden. Nogle kraftige fiskere stak til søs og indhentede også den flygtende båd – der var kun een person i den, men der var ingen tvivl om, at det var den ene af røverne, så båden blev taget på slæb tilbage til Vildsund. Da båden nåede land flygtede den formodede bandit og løb langs stranden. Politiet, der var kommet til stede, satte efter ham, og efter en kort, men hidsig jagt, blev den fremmede anholdt. Ved et forhør på færgetroen blev det opklaret, at det var en slagter; hans papirer var i orden. Han havde haft et anfald af delirium og kunne ikke huske, hvad han havde lavet om natten. Sy pigerne genkendte ham som den fremmede, der var trængt ind til dem, manden fra det lille hus genkendte stemmen, der havde vækket ham. Slagteren blev ført til Nykøbing og derfra sendt til sin opholdskommune som en person, der forstyrrede ro og orden.

Rygtet om det gruelige drab på en hel familie var hurtigt blevet spredt langt omkring, og selv efter, at rygtet fortalte, at den ene »røver« var fanget, næredes der frygt for de to andre banditter, der jo måtte være i omegnen.

Til søs!

Februar 1906

En lørdag aften i februar havde en mand fra Sundby taget så stærkt til sig af de våde varer, at han blev i ekstra humør. Når det kommer over ham, giver det sig udslag i lysten til at pløje »det våde element«.

Ved Vildsunds færghavn »lån-te« han en båd og roede med denne over fjorden. Der påkom ham nu en ubetvingelig lyst til at spille dampfærgfører, og han lagde flot ind i færgeløjet med båden. Straks efter kom færgen. Først i sidste øjeblik opdagede føreren, at et andet fartøj havde taget færgens plads. Et øjeblik mere, og manden såvel som båden ville være blevet knust. Nu fik man begge dele red-

det, og færgen tog manden med tilbage til Mors.

Det hjalp dog ikke, han ville over til Thy. Atter fik han fat i en båd og roede over. I færgegården på Thylandssiden fik han en hjer-testyrkning, og omsider fandt han det rettest at vende næsen hjemad. Han gik ned til broen og fandt en pram liggende, som han sraks »huggede«, løste den, gik om bord og stødte fra land. Men o ve! Nu opdagede han, at der hverken var sejl, ror eller årer. Den stærke vind havde imidlertid ført prammen ud på fjorden. Styre kunne han ikke, og der var ikke andet at gøre end lade den drive. – Dog jo! Manden fik andet at gøre. Bølgerne slog ind i prammen, som stadig vendte bredsiden mod vinden. Der måtte øses, men der fandtes heller ingen øse. Så kom manden

i tanker om, at han havde jo en filthat, så han tog fat og øste.

Omsider drev båden over mod Gullerup og nærmede sig anlægsbroen – lidt nærmere endnu, så måtte han kunne svømme i land. Men medens han stod og talte på knapperne: »Skal – skal ikke«, drev båden længere væk fra broen, så nu måtte han opgive svømmeturen og atter give sig prammen og bølgerne i vold. Øse med hatten måtte han hele natten, men båden drev stadig.

Endelig om morgenen var vinden så skikkelig at føre ham til lands og kaste ham op på Sennels strand. Han gav afkald på de danskes vej til ros og magt og gik over land til Thisted og derfra til Sundby med dagvogn, hjem til den familie, der havde været stærkt urolige.

Fattigfolk i Sundby

I 1800-tallet var fattigdommen bundløs. Den hjælp, de fattige kunne hente hos samfundet var lig nul. Hjælpen var baseret på, at de få velhavere gav enten penge eller naturalier. De fattiges store skare bestod af gamle og affældige mennesker, krøblinge, døve, drikkældige, sindssyge, halv- og heltossede mennesker. Det var således, at havde et menneske en legemlig eller en åndelig fejl, og den kunne ofte være lille, ville samfundet ikke anerkende det. Også mange raske og flittige mennesker blev slået ud ved, at der et år var misvækst på landet, og i byerne ingen arbejde at få. Så måtte man håbe på, at mere heldigstillede medmennesker ville hjælpe en igennem trængselstiden. Børn blev både på land og i by i vid udstrækning brugt til tiggeri, mange fattige udyttede til det sidste, at det var vanskeligt at sige nej til et par bedende barneøjne.

I 1803 kom der en lov, der understregede sognets forpligtelse til at underholde egne fattige. Der blev i hver by og sogn oprettet en fattigkommission, bestående af præsten, der var født formand, og 3 eller 4 sognebeboere. Det var kommissionens opgave at administrere den offentlige fattighjælp.

Disse kommissioner havde det som oftest svært. Den bedre stillede del af befolkningen ville nødig af med rede penge, man var mere villig til at yde hjælp i form af naturalier. I denne forbindelse skal man huske på, at de fleste husstande, særlig på landet, var selvforsynende med alt, hvad der blev brugt til at leve for. Penge brugtes næsten ikke, selv tøj købte man ikke, der blev indleveret uld til den lokale købmand, og man modtog så i stedet klæde, som af skrædder eller sypiger blev tilvirket til de klædningsstykker, der var brug for. Som løn herfor fik disse kost og logi.

I mange sogne blev der ansat en »stodderkonge«, der var blevet udvalgt blandt sognets fattige. Han fik en meget lille løn, så han ikke behøvede at tigge. Med kongeværdigheden var det så som så. Han nød ingen agtelse og var i almindelighed hadet og ilde set af sine standsfæller. Hans opgave var at forhindre fremmede fattige i at tigge i sognet. Denne opgave gjorde, at han ofte kom i slagsmål, hvis der var fremmede fattige på gennemrejse i sognet. Derfor var den eneste betingelse for at blive »stodderkonge«, at han var stor og stærk.

I 1868 overgik fattigkommissionens arbejde til henholdsvis sogne- og byråd, og det blev medlemmer fra rådene, der besatte pladserne. Som oftest beholdt man dog præsten i kommissionen, fordi han kendte mest til forholdene omkring de fattige.

Efterhånden deltes de fattiges store skare op i to klasser, værdigt og uværdigt trængende. Værdigt trængende var alle de gamle og syge, de fik hjælp fra »fattiges kasse«, der havde sine indtægter fra frivilligt indsamlede bidrag i kirken, andre gaver samt afgift ved tinglæsning af dokumenter. Desuden fik denne gruppe hjælp fra private, godgørende foreninger o. l.

De uværdigt trængende var den store gruppe af mennesker, der af en eller anden grund ikke havde muligheder for selv at skaffe føden. De var afhængige af kommunernes nåde og barmhjertighed, de havde ingen borgerlige rettigheder, måtte ikke gifte sig og havde ingen valgret. De fik ophold i fattighuse, ofte under forhold, der var menneskeligt nedværdigende. I små rum blev sognets samtlige fattige, mænd, kvinder og børn, samlet, her skulle de leve sammen, uanset om de kunne forliges eller

ej. Der findes adskillige eksempler på, at mennesker, der var i nød, afholdt sig fra at søge fattighjælp for ikke at komme ind i dette helvede på jorden.

I Sundby sogn levede der i 1867–68 31 familier, der havde 1 hest og 3 køer, 37 familier, der ikke havde hest og kun 1 eller 2 køer, 36 familier uden ko eller anden jord end måske en lille haveplot. Det vil sige, at kun ca. 1/3 af sognets beboere levede nogenlunde trygt, 1/3 kunne klare sig, hvis der ikke indtraf misvækst eller lignende, den sidste trediedel må man regne med levede i konstant fattigdom.

Både i 1867 og 68 slog avlen fejl i store dele af landet, også i Sundby var avlen meget lille, og for at hjælpe på den nød, der her ved opstod, gav sognerådet i 1867 Sundbys »fattigkasse« 25 tdr. byg, der havde en værdi af 137 rdl. I kirkebøssen indkom der samme år 30 rdl. Der blev i Sundby indsamlet ad frivillighedens vej 70 tdr. byg og rug. Alt dette blev uddelt til de værdigt trængende. Hvad de uværdigt trængende fik, meddeles der ikke noget om.

I 1868 uddelte »fattigkassen« 25 tdr. rug og 15 tdr. byg til en samlet værdi af 305 rdl. Fra kirke-

bøssen blev der uddelt 30 rdl. Der var således dette år mindre at uddele til de værdige, og mon ikke der på grund af to års misvækst var blevet flere, der trængte til hjælp.

De mange fattige var henvist til at forøge hjælpen fra »fattigkassen« ved at gå rundt og tigge ved gårdene. Men for at skåne de fattige for den tunge og, trods den bedste vilje, ofte frugtesløse gang med mælkekanden, enedes veltænkende, bedre stillede mænd og kvinder i Sundby i vinteren mellem 1867 og 68 om i fællig at påtage sig at forsyne de fattige familier (værdigt trængende) med den nødvendige mælk eller skemad, så hver fattig havde sit sted at besøge – efter de fattiges eget valg.

De fattige familiers navne blev opført på en liste efter om de ansås mest trængende. Den første på listen valgte den gård eller det hus, hvor familien ville hente mælk og skemad. Derefter valgte den næste på listen sit sted o. s. v.

Hver veltænkende og bedre stillet havde således sin fattige familie. Efter aftale kom den fattige til bestemte tider med sin krukke og fik mælk, øl og levninger fra middagsmaden.

Til jul 1868 prøvede man i Sundby at afskaffe højtidstiggeriet ved, at alle, der kunne og ville lod sig tegne for hvor mange pund brød, de ville give. Reglen var 8 pd. brød pr. td. hartkorn, gården havde. Mange gav dog langt mere. På denne måde henvistes hver fattig til et bestemt sted, hvor han eller hun kunne få brød til julen. Om det afskaffede tiggeriet er vel tvivlsomt, dertil var fattigdommen for stor. I en samtidig beskrivelse hedder det: »Alle fattige fik langt mere end det, der var lovet dem: lys, flæsk, kød, alt efter som der var hjerte og vilje hos giveren. Det er fornøjeligt at se de fattiges gang til deres hjem med den rige fragt. En enkelt kom med glædestårer, takkende Gud, skæv og svedig af de velsignede, store julebrøds vægt. Og giverne er lige så glade som modtagerne«.

Den samme ordning blev gennemført til påsken. De skolesøgende fattige børn blev påskeda-

gene bespist med middagsmad hos gårdmændene eller i større huse. Således hjalp man sig igennem et par svære år i Sundby. Det var tilsyneladende kun de værdigt trængende, der fik virkelig hjælp. – Hvorledes de uværdigt trængende havde det, fortæller de samtidige skrifter ikke noget om.

En anden side af fattigdommen var børnene. Ofte blev børnene af fattigudvalgene taget fra forældrene og bortauktioneret til den, der ville have den mindste plejeløn. – Det lyder barbarisk i dag, men det var ofte det bedste for barnet. Det var ødelæggende for et barn at komme med på et overfyldt fattighus. Det kunne også ske for børn, hvis forældre var døde, at de blev »solgt«. De fleste børn blev anbragt hos flinke mennesker, andre børn kom til nogle plejeforældre, der udnyttede dem groft. Således gik det i 1886 en 6-års dreng i Solbjerg-Sundby kommune, hans mor var død, og faderen havde han aldrig kendt. På en auktion, som fattigudvalget lod afholde, var der en skrædder fra samme kommune, der forlangte mindst i plejeløn, der fik drengen. Skrædderen satte drengen i tjeneste hos en gårdejer. Han fik således både plejeløn og løn fra gårdmanden.

Drengen blev sat til at passe køer i k jæret. En dag skete der det uheld, at et par af køerne faldt i et vandhul uden dog at tage skade. Gårdejeren klagede til skrædderen, der gav drengen en ordentlig gang tærsk. Da drengen næste dag mødte i sin plads, fik han en lussing af gårdejeren, der skældte ham ud for »et fandens barn«.

En slagter, der overværede afstraffelsen, skrev et indlæg i Morsø Folkeblad. Heri spurgte han sognerådet, om det var tilladt at mishandle et barn på denne måde. Skrædderen svarede i Morsø Folkeblad med et angreb på slagteren, som han kaldte »den barmhjertige og blødhjertede slagter«, der ikke kunne tåle at se, at en dreng fik en fortjent lussing. Han mente, at slagteren havde fået for få i sine drengeår og derfor var så blød.

Drengens bedstefar opsøgte skrædderen for at tale drengens

sag. Det eneste han opnåede var at blive smidt på hovedet ud af skrædderens dør.

I et andet tilfælde måtte det samme sogneråd tage sig af en sag om en åndssvag pige. Det var i 1904.

En gårdejer fik i 1893 en åndssvag pige i kost og logi, herfor fik han et lille beløb af sognet for at have hende. Pigen var skikkelig og godmodig. Hun gjorde, hvad hun blev sat til. I nogle år trak hun daglig en tung transportvogn til og fra landevejen – ca. 1000 alen ad en dårlig markvej. Efter at flere havde klaget til sognerådet, blev det forbudt, og gårdejeren måtte spænde en hest for vognen. I årenes løb blev der ved at indløbe klager til sognerådet om, at pigen blev behandlet som et

trældyr. 9 år efter, at pigen var blevet anbragt hos gårdejeren, undersøgte sognerådet forholdene og fandt det uforsvarligt at lade pigen blive. Det blev meddelt gårdmanden, at pigen skulle forlade ham til maj.

Gårdmanden var bange for, at han ikke kunne få tjenestefolk. I hvert fald ville det koste mere, når de skulle ud med kost og løn både til karl og pige, end når de kun havde den åndssvage pige, som de endog havde fået pleje- penge for at have. Gårdmanden tilbød derfor sognerådet, at de ville beholde pigen uden betaling i fremtiden og også tilbagebetale det beløb, de havde fået for at have hende. Sognerådet ville ikke gå ind herpå. Pigen blev anbragt et andet sted, hvor hun fik det godt.

Lille Gut

af Niels P. Sandal

Lille Gut,
Faders Snut,
han af dig jo er så stolt
og vil gerne med dig sludre,
skønt endnu du kun kan pludre,
er for dig han aldrig kold.

Lille Gut,
med din sut
endnu kan du finde trøst,
løbe om på pusselanker,
og med pinde skabe tanker,
som der gav så rig en høst.

Lille Gut,
siger prut,
han for moder er så kær.
Og så gerne hun ham vasker,
medens han i vandet plasker –
han jo hende er så nær.

Lille Gut,
siger dut
til hver bil, der kom forbi,
han jo lære skal at tale,
om hans ord for os er gale,
lægger han dog mening i.

Lille Gut,
er du mut?
Kom så op på moders knæ.
Hun vil lære dig at synge,
og så skal vi rigtig gynges,
som i storm det lille træ.

Lille Gut
skal til slut
have sig et lille hvil,
medens han i moders arme
føler kærlighedens varme,
og han får sit glade smil.

Vand på kande i skovfogedhuset

af Rigmor Nørgaard

Mange vil sikkert nikke genkendende til denne overskrift og tænke 25 år eller længere tilbage. En del vil nok straks mindes deres barndom, når man var på søndagstur til Legind Bjerge. Man gik, cyklede, tog med bybussen, og nogle kørte med hestevogn herud. Hestene græssede så på engen, hvor der nu laves raftehegn.

Man havde også madkurven med, hvori der var kaffebrød og rød sodavand til børnene. – Det mest interessante var nok en lille pose med kaffebønner i. Posen var gerne lavet af madpapir – der var jo ikke noget, der hed plastposer den gang.

Efter turen, når man var nået ad vejen op til skovfogedhuset, kunne man rigtig slappe af. Her kunne man suge indtryk til sig, nyde den storslåede natur mellem skovens træer og bakker og skue over Limfjorden langt ind i Salting. En af familiemedlemmerne skyndte sig dog straks ind i køkkenet og fik skovfogedens kone til at sætte vand over til kaffe. Utroligt mange morsingboer har fortalt

mig, at alt dette hørte med til deres kæreste minder.

Da vi 1. april 1949 flyttede ind i Skovfogedhuset, vidste jeg ikke, hvordan det skulle gribes an. Jeg havde aldrig lært om den slags før – eller bare noget, der lignede. Jeg tænkte, at det måtte jeg finde ud af efterhånden, og trøstede mig med, at jeg havde været tante på sommerlejr.

Selvfølgelig var det spændende med det første store udflugtshold. Det var skolebørn med forældre, som kom i rutebiler. I god tid havde jeg fyret op i Morsø-komfuret med bøgetræskvas. Jeg havde også anskaffet mig en kæmpekaffekande og en af Jernstøberiets store 12 liters gryder.

Alligevel blev jeg lidt chokeret, da alle konerne kom een efter een ind i køkkenet, hver med sin kaffekande og kaffebønner med tilsætning. Kaffe var jo rationeret, så hver havde sin egen blanding. Pludselig stod 20–30 koner omkring gryden, så jeg trak mig tilbage og fulgte slagets gang. Det stod mig klart, at gryden hurtigt

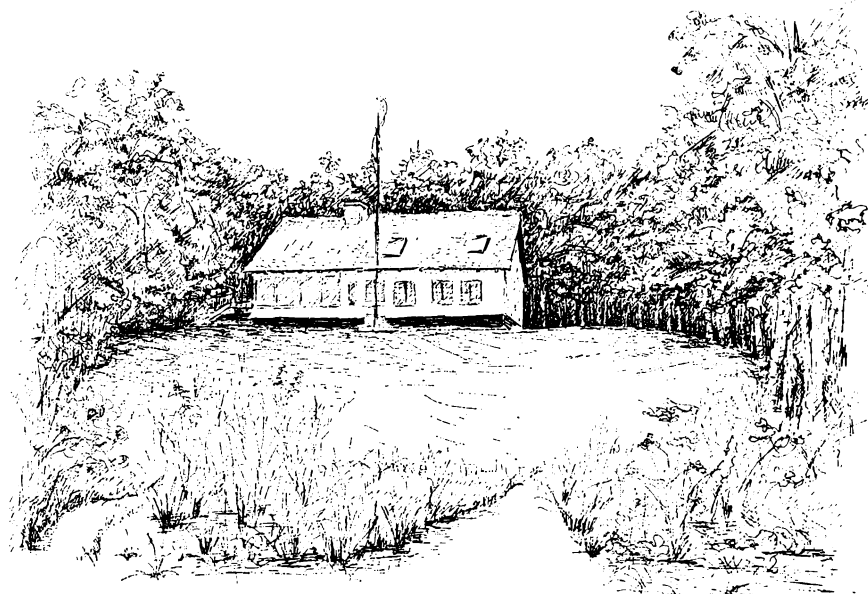
ville blive tom, for der var sparet kaffe til udflugten, og der skulle drikkes al den kaffe, man kunne få ned, den var turens højdepunkt. Så jeg holdt øje med min nye gryde, den skulle nødig ødelægges af den stærke varme, så jeg bad om plads til at få mere vand i gryden. Alle blev tavse og stirrede på mig, de havde jo aldrig set mig før. Så de kiggede sig omkring, men fandt ikke andre hjemme og snakkede om, at så måtte det nok være hende, der boede her, selv om hun da er alt for ung. – Men problemet blev løst, og alle fik »vand på deres kander«.

Den gang syntes jeg, det var meget besværligt og upraktisk at gøre det på denne måde, og derfor foreslog jeg næste hold, at de kunne aflevere deres kaffebønner til mig, så ville jeg blande hele molevitten i gryden og lave det på en gang. Mit forslag tog man ikke god lige med det samme, for hver havde jo sin måde at blande det på, og hvordan ville det så komme til at smage. Efter en del snakken frem og tilbage, fik jeg lov. Jeg fik så et par stykker til at foretage smagsprøver. Det faldt heldigvis heldigt ud.

Efterhånden blev det på denne måde, og jeg følte, der var tilfredshed med, at man var fri for selv at lave kaffen, især når der var mange, så skulle man bare hente kaffen i køkkenet sammen med de lånte kopper. I begyndelsen fik jeg ikke nogen fast pris, senere fik jeg lov at få 35 øre af hver, siden steg det til 50 øre.

Kafferationeringen ophørte først i 1952, men mange år endnu blev man dog ved med at bruge tilsætning i kaffen. Alle årene gennem halvtredserne kom man stadig i små og store grupper og fik lavet kaffe. Især om søndagene var der mange, som mødtes omkring Skovfogedhuset, gik ture, kom tilbage og spiste den medbragte mad i lokalet eller udenfor, som nu vejret indbød til. Ja, der har været mange forskellige måder at tage i skoven på, og det har været dejligt at se, når folk glade og forventningsfulde kom op ad trapperne.

Børnenes store fornøjelse var den gang at trille og slå koldbøt-

ter ned ad skråningen ved flagstangen. Der findes sikkert mange steder billeder i fotoalbums fra ture til Legind Bjerger, hvad enten det har været i forbindelse med skoleudflugter, ungdomsforeninger, spejdere, FDF'ere eller andre måder. En familiefest for dansk-amerikanere er også blandt dem, der huskes.

Naturligvis var det mest morgesingboer, der kom til Legind Bjerger, men efterhånden som flere selv fik bil, skulle de jo længere omkring, og en overgang snakkede folk næsten mere om, hvor mange kilometer de havde kørt, end om, hvad de havde set.

Det betød også, at flere og flere langvejs fra fandt vej til Mors, og som turistattraktion var Legind Bjerger alle tiders. Af Oscar Bang lærte vi, hvad turisme er, utroligt mange turister har vi fået en samtale med om Legind Bjerger, Mors og dens natur. Interessant har det været at hjælpe dem til rette, mange er kommet igen og igen. På den måde har vi fået venner mange steder fra og har stadig kontakt med nær og fjern.

En ny generation vokser op, og de føler vel ikke det samme, som deres forældre gjorde ved at se Legind Bjerger gro op. Legind Bjerger blev skabt af folk, som var forudseende og satte spor ved at give Mors disse grønne områder.

Ingen anden kan føle sig så ét med Legind Bjerger som os, der har fået lov at bo og leve på dette vidunderlige sted.

Mange begejstrede besøgende har skrevet smukke linier, tegnet og malet partier til varigt minde.

Mange minder dukker frem og morsomt har det været med alle dem, vi har mødt – også alle dem, vi ikke kender navn på, og som hilser genkendende på os. – Jeg tænker så, at de sikkert har fået vand på kande den gang.

Efterhånden er tiden løbet fra denne form for skovture. Det gamle Skovfogedhus fra 1906 skal nu væk, så der kan banes vej for den nye vej til Sallingsundbroen. En ny tid for Legind Bjerger.

Et nyt skovfogedhus står færdig på Slievbakke ved det nye års begyndelse.

Og her er noget for viderekomne (meget ofte benyttet):

»Oh pige! Jeg vil ikke se, hvordan din hat kan klæde, men vel om du med ånd kan le og kan med hjertet græde!«
Selvfølgelig bevægede man sig også ind på erotikkens områder, om end med et mådehold, som er vor tid fremmed:

Har du aldrig set en sejler,
har du aldrig fået et kys,
har du aldrig haft en bejler,
er du vist en udenbys!
eller skælmske antydninger:
Den højt i min gunst skal trone,
som tager Petrine til kone!
eller følelsesfuldt som følgende:
Som snerlen stille klynger sig
så fredeligt til sivet,
så dejlig vil jeg ønske dig
din vandring gennem livet!
Ak, rødstrømper og blåstrømper!!

Et bestemt vers fandt man næsten altid:

Når jeg tages med på rad
for i denne bog at gemmes,
så vælger jeg det sidste blad,
fordi jeg sidst vil glemmes.
og den samme henstilling, om end i mindre pompøs form:

Når du bliver en gammel
kælling
og ikke kan tygge andet end
vælling,
ikke kan hoppe, ikke kan
springe,
tænk da på din gamle veninde!

Og der er sikkert mange, som husker endnu flere. De bliver glemt og er vel heller ikke bedre værd, men de har dog opfyldt deres mission, gjort deres lille gerning i en tid, da ungdommen var mere selvforsynende med underholdning end nu, da alting øses ud over den!

Et led i denne selvforsyning var de gamle selskabslege – først og fremmest den herlige ordsprogsleg, der gav uanede muligheder for opfindsomhed og personlig indsats! Dernæst pantelegen, som fulgte efter de mange andre lege: Hvad skal den gøre, som ejer denne pant? Hvilken spænding, som kunne føre til noget så skønt som at »kigge stjerner« med den i al hemmelighed eneste ene – eller noget så træls som at rulle tømmerstokke op ad en dør!

De gamle poesibøger

af Kirstine Madsen

Kan I huske dem? Herligt indbundet i rødt eller grønt plys! Med ordet »Poesi« anbragt i snirklet tryk på bindet. De lå på det blanke bord i den pæne stue, snildt og dekorativt anbragt på skrå sammen med »Hjortens Flugt«, »Ved juletid i Nøddebo præstegård« m. m. I den tids pragtbind, godt med rødt og guld.

Eller de blev hentet frem fra de unge pigers øverste kommodeskuffe, hvor de lå sammen med konfirmationslommeørklædet og kortene.

Og når de unge var sammen, blev de hentet frem, blev beundret kritiseret, læst med mange kommentarer og til slut afkrævet bidrag.

Vi blader i dem. Her læser man, kækt og forsorent:

»Blæs røgen ud,
kast asken væk!

Træd ud i verden, fri og kæk!
Men har du røget den pibe ud,
så tænd en ny
– og stol på Gud!«

Unægtelig er pointen lidt overraskende!

Satiren var heller ikke ukendt:

»Hvis du er dum
så vær da stum,
men med en kritisk mine.

Så vil enhver, som til dig ser,
straks tænke: Død og pine«.
eller:

»Din ven har en ven,
og den vens ven har en ven:
vær forsigtig i din tale! ! !

Og på næste side skriver en alvorsmand:

»Hverken glæden eller sorgen
har du lov at hvile i.

Tænk bestandig på i morgen,
når dit dagværk er forbi!«

Og så tror man endda, at stress er en ny opfindelse.

År 1912 i den gode stad Nykøbing

af Erik Damgård Rasmussen

Det er jo nok noget, der kommer med alderen. Man finder behag i at køre tilbage i erindringen, sætte tingene i relief og glæde sig over tidens forløb.

Fornuften fortæller én, at ligesom soluret kun tæller de lyse timer, således springer erindringen mørketiderne over og hefter sig mest ved alt glædeligt og muntert. Alligevel fremturer man i kritisk-løs sammenligning mellem før og nu. »Dengang var der piger til«.

Lad os blæse på fornuften og dreje tiden tilbage til årene før den første verdenskrig. Altså omkring 1912 i den gode stad Nykøbing.

De vil nok tilgive, at disse minder først og fremmest samler sig om barndomshjemmet »Håndværkerforeningen« og mindre om byens almindelige liv. Alligevel tror jeg, at en og anden vil nikke genkendende til visse episoder, ligesom den yngre generation nok trækker lidt på smilebåndet. For primitivt var meget af det – mennesket ikke så ensrettet og autoritetstro som nu. Derfor kunne man stundom komme ud for improvisationer inden for foreningslivet, der i dag ville forekomme helt utrolige. Ikke desto mindre ville visse foreninger i dag føle det som et friskt pust fra havet, hvis de trange og afstukne rammer blev sprængt af livsglade kapricer. Det kunne man nemlig dengang.

Selve Håndværkerforeningens bygninger så stort set ud, som de gør i dag. De ændringer, der er sket, er kun lapperier. Men indmaden var unægtelig anderledes. I stueetagen var der tre restaurationslokaler. Mod gaden nærmest porten var billardstuen. Et stort og udmærket billard var til gæsternes rådighed, og det blev flit-

tigt benyttet. Under større fester blev billardet dækket af træplader og fungerede udmærket som bord. Ind mod Møgelvangs ejendom var den »røde stue«, den finere afdeling. Her delte nogle kæmpestore røde sofaer lokalet ind i flere, her var avisbordet med tidsskrifter, adressebøger m. v., og her stod etablisementets grammofon med kæmpestor messingtragt, der altid skinnede af tilbørlig velpudsethed. Hver gang mit blik falder på en »His Masters Voice«-plade, tænker jeg uvægerlig på repertoiret fra den gang: »Jeanette i den grønne skov«, »Skamlingsbanken« og den populære »Les Lanciers« – indspillet på hele 4 plader. Disse 4 plader har jeg endnu, og selv om det mest bliver til skratten og hvinen, så kan musikken dog føre mig de mange år tilbage.

Jeg kan se grosserer Akselsen lave tryllekunster med en mønt og sluttelig trække et stykke chokolade frem af min næse.

Aftensbordet, hvor mine forældre og jeg spiste sammen med den statelige danselærerinde Betty Rongsted.

Jeg kan høre de tunge hestevogne rumle hen over Lilletorvets toppede brosten.

Ak ja, musik er godt for hukkommelsen.

Ved siden af disse to lokaler og ind mod salen lå skænkestuen. I den ene ende var der en kort disk foran den uundgåelige reol med alle de mange flasker på rad og række. Ved siden af disken var et skab med to blanke haner til udskænkning af øl fra fad. Det var omgivet af et slags brystværn for at forhindre folk i at pille ved hannerne, og dette skab var for os børn en herlig kommandobro, når

vi ind imellem havde restaurationen for os selv. På disken sad et sindrigt apparat med håndsving til at trække øl op med, for den gang havde ølflaskerne ikke kapsler, men rigtige propper. Og det kunne på en travl balaften være helt umuligt at ordne alle de bajere med en almindelig proptrækker. Ganske tydeligt kan jeg høre oplukkemaskinens dumpe lyd efterfulgt af et svup, når proppen røg af.

Bag ved disken var en lille vinkælder med flasker og vinfade. – Når et nyt anker skulle stikkes an, morede vi børn os med at samle dryppet fra ankeret op i låget fra en skosværtæske og så brænde det af. Den blå, blafrende flamme gav et spøgelsesagtigt skær i den trange og fugtige kælder.

Rom var en vare, der blev solgt meget af. Det var i thepunchernes tid, hvor byens håndværkere og andet godtfolk hver eftermiddag samledes om theen med rom, kandis og citron. En lille Schervintzel hørte med til ritualen, inden man skulle hjem til aftensmaden. Tydeligt i erindringen står lyden af klirrende kopper, triumferende næveslag i bordet, når tømmermester Larsen snuppede to sikre stik fra agent Legind.

Gasblussets intense syden – ja, det var den gang, vi ikke havde elektricitet. Vi havde nogle imponerende glaskupler med løvefødder og gesvejsninger – indeni var et porcelænsstativ hvorover et spindelvævsfint net var spændt. Dette net fik gassen til at lyse, men var yderst forgængeligt. Naturligvis gik det altid itu på de mest ubelejlige tidspunkter, og vi fulgte interesseret fars anstrengel-

ser for at få et nyt net sat i på rekordtid.

Fra skænkestuen førte en lille trappe op til køkkenet, hvor mor regerede med et par køkkenpiger. Det er helt utroligt, hvad dette køkken kunne overkomme af kaffe med brød og smørrebrød. – Navnlig smørrebrød var en obligatorisk nydelse under baller og fester, det kunne på en enkelt aften blive tusinder af stykker. Jeg husker madkælderen under køkkenet fyldt af store plader med alskens lækkerier – umuligt at nogen kunne konsumere denne enorme mængde. Men lukketiden var den gang temmelig elastisk, og ud på nattens timer meldte sulten sig overalt, og ved lukketid – gerne henad femtiden – var kælderen tom.

Ved de meget store middage, f. eks. kongemiddagen under kongebesøg i byen, var køkkenet for trangt. De mange retter krævede komfurplads og anretterplads. Så kogte man kartofler i gruekedlen, stegte stege i god tid, og i skænkestuen anbragte man store vinkasser med hø, hvori gryderne med de færdige retter blev anbragt. – Selve skænkestuen blev brugt som anretterværelse, og en hærs-kare af lejetjenere og ekstra køkkenpersonale fik lokalet til at ligne en my-

retue, mens damp og em slog op fra de mange hokasser.

Fra en af disse kongemiddage husker jeg en pudsighed.

Toiletterne var mildest talt ikke meget indbydende, og ved store fester slog de aldeles ikke til. Huskendte gæster fandt dog på råd ved at benytte en retirade i gården. Den duftede ikke af »4711«. Naturligvis kunne man ikke byde majestæten sådanne forhold. Til hans private brug blev et særligt lokum indrettet i den inderste garderobe på første sal. Gulvet blev belagt med tagpap og tørvestrøelse, et lille traskur tømret sammen og pyntet med gran og røde og hvide sløjfer. Æren var reddet!

På første etage lå den lille sal, der via en garderobe stødte ud til balkonen i teatersalen. Ud til gården var endvidere to rummelige lokaler, kaldet »Klubben«, og bag ved til gården et snævert værelse, der brugtes som sanglokale for sangforeningen. Her svang Fårtoft og senere Albert Pedersen taktstokken over sangglade borgere.

Før sådan en sangaften fik karlen Ni-Ni-Niels (således kaldet på grund af en let stammen) travlt med at fyre op i de mange kakkellovne i lokalerne. Centralvarme var et ukendt begreb dengang. Vi børn nød at kigge på de tykmaavede ovne, når ilden begyndte at

tage fat bag lågens marieglas. De store sofaer, der var betrukket med grønt læder, fik en omgang med støvekosten, og bordene blev forsynet med rene duge. Sangerne samledes i de to største stuer, medens dirigenten efterhånden kaldte de forskellige stemmer ind i det lille sanglokale, hvor de øvede hver stemme for sig inden den endelige sammensang fandt sted. – Mange nætter har jeg ligget i min seng og lyttet til anden- og trediestemmernes umelodiøse brægen. – Det var ikke let at få søvn i øjnene, for de gæve sangere, der ikke var under behandling, var heller ikke lydløse. En sådan sangaften lød på afstand som den rene kakafoni.

Men – hvor de morede sig! Der blev raflet, spillet l'Hombre, svunget mange gode bægre. Ikke noget under, at dette sangkor havde en enestående livskraft. Gale streger og grove løjer hørte med til traditionerne.

Her er en af »klassikerne« i sangkorets annaler:

De to hovedpersoner er forlængst hensovet, og her kan det nok gå an at røbe, at det drejede sig om barbermester Båstrup (han havde forretning i ejendommen overfor det nuværende hotel Hamlet) og cigarhandler P. Hove, der dengang havde sin lille butik i

ejendommen overfor Niels Jensen manufakturhandel.

En sangaften stak barber Båstrup over i Hoves automat for at trække »tre til 25 øre«. Han fandt nemlig ingen anledning til at betale de dyrere cigarer i restaurationen. Sangerbrødrene havde længe drillet ham med hans påholdenhed, men det hjalp intet. Nu ville skæbnen, at Båstrup med nød og næppe nåede tilbage med den lille karton med de tre cigarer i. Han fik ikke lejlighed til at lukke op for den, og under prøven lykkedes det en af sangerne – det var forøvrigt min spøgefulde far – at liste cigaræsken op af Båstrups lomme, fjerne cigarerne og atter umærkeligt placere den tomme karton i barberens lomme.

Da han senere ville åbne for æsken for at få sig en cigar, skyllede latteren ned over ham. De øvrige i selskabet blev hurtigt klar over situationen og trøstede ham med, at det var en meget benyttet fidus blandt automatejende cigarhandlere. Kom man senere og klagede, kunne han blot bedyre, at æsken var fyldt op, inden den blev lagt i automaten, og så ville påstand stå mod påstand. Det var vel faktisk sådan, at en lille tom æske i ny og næ kunne forrente den dyre automat.

Den arme barbermester blev mere og mere gal i hovedet. Ingen skulle komme godt fra at snyde ham, og den dag i morgen ville han gå til Hove og kræve en forklaring og erstatning.

Næste morgen hastede far over til Hove, fortalte ham, at Båstrup havde væddet med en del sangerbrødre om, at han kunne få udleveret tre cigarer blot ved at bedyre, at en æske fra automaten viste sig at være tom! Far lod som om han fandt denne spøg lidt for grov og bad Hove holde tungen lige i munden under det forestående besøg.

Bag vinduet i Frdr. Bangs lille butik holdt far og det samlede butikspersonale vagt, og kort tid efter kom Båstrup skridende, ulasteligt klædt i mørk overfrakke og bowlerhat. Han gik beslutsomt ind i cigarbutikken, og der hengik nogle minutter. Så åbnede Hove døren, rød i hovedet af raseri. I

hånden holdt han Båstrups bowlerhat, som han arrigt kastede ud midt på gaden. En lige så hidsig og rødhovedet Båstrup sprang bag efter for at redde hatten – og så trådte far endelig ind på arenaen, halvkvalt af latter.

Det blev til megen forklaring og en forsoningsfrokost i Håndværkerforeningen. – De tre herrer skiltes som perlevenner!

Hver sommer rejste sangerne rundt om i forskellige byer i Jylland. Ved disse lejligheder blev gækken slået løs for alvor. Byerne kappedes om at være mest original og finde på de mest tossede ting. Nykøbing-sangerne vakte altid opmærksomhed med deres rød- og hvidstribede paraplyer. Ved et stævne i Århus kaprede nykøbingenserne alle hyrevogne ved »Varna«, een mand blev placeret i hver vogn med opslået paraply og under lystige piskesmæld rullede kolonnen i rad og række en tur gennem byen. Mon ikke de i »Smilets By« har trukket lidt ekstra på smilebåndet?

Det var altid en begivenhed, når der kom en teatertourne til byen. Det var ikke hverdagskost, og de gode borgere kiggede nysgerrigt efter truppen uden dog at søge nærmere forbindelse med Thalías børn. En provinsskuespiller var ikke særlig anset i de tider. De var vanskelige at have med at gøre, fordi deres gage nødvendigvis gjorde, at de fik det mest mulige for det mindst mulige. Men de var et pust udefra og kunne altid regne med fulde huse. Repertoiret var bredt og folkeligt. »Elverhøj«, »Når bønder elsker«, »Gøngehøvdingen« og »London i lygteskær« var sikre træffere. Man indlod sig ikke på eksperimenter med hensyn til Ibsen, Strindberg og Shakespeare. Blandt teaterdirektørerne, der gerne optrådte i pels og højhat, kan nævnes den stilige Otto Jacobsen, hvis tournee vel var af bedste kvalitet, den lille trivelige og underfundige Carl O. Stein, der fejrede triumfer som »Jeppe på bjerget«. Ove Bassø, der nærmest lignede en lille velnæret grosserer, og endelig den temperamentsfulde og let arrogante Svend Wedel.

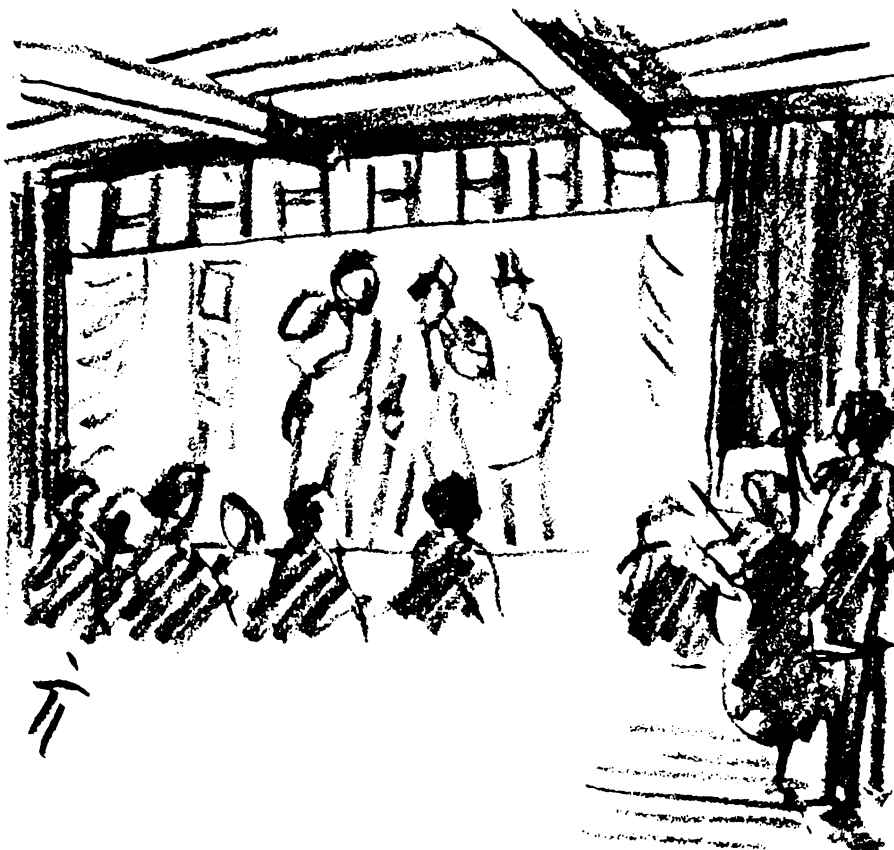
Det første tegn på, at en tourne var i anmarch, var, at teatrets rekvisitmand holdt sit indtog på scenen. Jeg blev aldrig klar over, hvad han egentlig hed, for han kaldtes for »Sildeskomageren«. – Dette navn referede til hans dobbeltvirksomhed som småfisker og skomager. Et par dage før forestillingen modtog han fra teaterselskabets regissør en liste over møbler og andre rekvisitter, som skulle bruges på scenen. Det var nu hans opgave at hjemsege byens isenkræmmere og møbelhandlere samt marskandisere for at låne eller leje disse effekter. Tourneerne rejste jo nemlig med jernbanen den gang og kunne kun have et enkelt bagtæppe og et par sætstykker med sig.

»Sildeskomageren«s lange, ranglede skikkelse i et par mægtige transtøvler og en svær, lang kavaj gjorde sin entre på en gammel fladvogn trukket af et magert øg. På vognen tronedet tillige hans kone og et passende antal af hans store børneflokk. Ved ankomsten riggede de straks en primus op i en af garderoberne og gik i gang med kaffelavningen. De ernærede sig hovedsagelig af kaffe og sigtebrød, og jeg kan endnu fornemme duften af primussen på scenen, hvor vi børn interesserede fulgte de forberedende øvelser.

Forestillingsdagen hentede han på banens pakhús de dekorationer, der var afsendt fra byen, hvor truppen havde optrådt den foregående aften, og så kom om eftermiddagen mødet med selskabets regissør, og dette møde gik sjældent lydløst af. »Sildeskomageren og regissøren havde aldrig helt den samme smag med hensyn til møbler og skillerier, og da »Sildeskomageren« måtte skrabe sammen efter princippet om de forhåndenværende muligheder, blev resultatet temmelig broget. Sammenstødet formede sig gerne i de helt store højder. Regissøren himlede op, vred sine hænder, ragede foragtelig i skramlet, medens »Sildeskomageren« stod med et tomt blik bag centimetertykke brilleglas. – Det blev sjældent anderledes, og forestillingen gik sin gang med de genstande, som »Sildeskomageren« var kommet med.

Tidspunktet for forestillingen nærmede sig, og teatrets faste funktionærer dukkede op. – Den første, der indfandt sig var billetkasserer Bach, en lille, spinkel mand med en bronchitis, der gjorde hans stemme lav og gurglende. Til daglig ernærede han sig ved en lotterikollektion i stiftelsen i Grønnegade, og havde altså også teatrets billetsalg at tage vare på. Han stillede med en sjov, aflang trækasse og en metalpengekasse under armen. I trækassen lå billetternes lange papirstrimler sirligt i hver sin bås. Det hele blev placeret på et bord i skænkestuen ved indgangen til garderoben. Den næste, der ankom, var gerne teatrets belysningsmester, Weber, der til daglig var på gasværket. Han var en meget stor og kraftig mand, havde et pragtfuldt overskæg og et lunt gemyt. Inden han gik igang med det forberedende arbejde, tog han sig gerne et par tørre »Romere«, fandt et par stykker ikke altid lige appetitlige bolcher til os unger i en eller anden lomme og begav sig så ned på scenen, hvor han drejede op for hovedgashanen. Der bredte sig en gennemtrængende gaslugt i sal og på scenen, og i mellemtiden havde han bevæbnet sig med en lang bambusstang i hvis ende et julelys var fastgjort. Ved hjælp af denne stang tændte han møjsommeligt de mange gasblus i den store krone midt i salen og bagefter herderne, der udgjorde scenebelysningen. – Rampen slap han lettere fra, selv om han måtte fjerne de mange marieglas-kræmmerhuse, der var sat over de åbne blus for ikke at antænde skuespillerindernes lange slæbende kjoler. At al denne åbne belysning ikke afstedkom antændelser i de brændbare kulisser og sætstykker står for mig som en komplet gåde. Men det skete aldrig. Det bløde gaslys gav en særegen stemning over scenens dekorationer, og var mere nådig over for ældre skuespilleres forræderiske rynker end det ubarmhjertige elektriske lys.

Endelig ankom teatrets kontrollør, urmager Iversen, der foruden sit værksted i Vestergade ved broen over Dueholm å havde hvervet

som biografkontrollør i den pudsige lille biograf i Havnegade, at tage vare på. Han var ligesom billetkasserer Bach af ringe statur, men havde en pudsig lille topmave. Hans øjne så hvasse og gennemtrængende på folk, som havde han stadig urmagerlup'en i øjenkrogen. Han var kort for hovedet og temmelig brøsig, hvilket stod ganske grinagtigt til hans lille skikkelse. Vi unger syntes altid, han lignede en lille dværgkok, for han var meget pertentlig med sit tøj og gik som regel til teatret i en lysegrå jaket med mørke kanter om reverset. Han passede sit hverv med nidkærhed. Der skete noget pudsigt i det diminutive biografteater en aften, da en noget overstadig Glyngøre-fisker havde forvildet sig ind til forestillingen. – Han larmede op og lavede et farligt postyr, medens publikum forgæves tyssede og skældte ham ud. Kontrolløren, Iversen, der af erfaring kendte Glyngøre-fiskernes hang til slagsmål og spektakler, holdt sig klogeligt ude i gangen. Forestillingen tilfredsstillede ikke i længden den gæve fisker, eller også har han skullet ud i et nødvendigt ærinde, for han forsvandt pludselig og lod sig ikke mere se.

Iversen havde resolut låset døret efter ham.

I den næste pause (det var der mellem hver »akt« den gang, det vil sige omtrent hvert kvarter) stod Iversen inde i den nu fredelige sal og kiggede sig om, og et par tilskuere råbte til ham og spurgte, hvor fiskeren var blevet af. Iversen fjernede et imaginært støvgran fra sit revers og henkastede: »Smidt ham ud!«

Tilbage til teatret. Nu begyndte musikken at indfinde sig. I de dage havde man altid mellemaktsmusik og var ikke karrige med antallet af stemmer. Der kom musikdirektør Nielsen og Albert Pedersen – en lang, ranglet yngling – med fiolerne under armen, Fritz Pehrson med celloen, Sørensen, der til daglig havde sit virkefelt på støberiet, kom slæbende med sin kontrabas, og de to Håning'er med henholdsvis basun og trommerne. Disse sidste havde nemlig børnenes bevågenhed. De fulgte, som hypnotiserede, Hånings rappe trommestikker over alle de mærkelige trækasser og klokker.

Den sidste, der ankom, var pianistinden, frk. Humble, der allerede på dette tidspunkt forekom os børn som en hel oldtidslevning.

Hun gik ved en let stok og var rigt udstyret med flæser, volanter og hvide strimler både for oven og for neden. Hun var yderst elegant og tålte ingen støj under sine musikalske præstationer. Børnene havde en vældig respekt for hende, når hun betjente klaveret i »Kosmorama« i Nygade. Var de for kåde og højrøstede over de komiske film med Lauritz Olsen og Frederik Buch, trak hun det drabelige fløjlsforhæng til side, skældte ud i skingrende falset og lod musik være musik. Det var også en yndet sport at hugge en eller anden skindhue og smide den over forhænget. Det afstedkom altid en skærende disharmoni på det trangbrystede klaver, men hatten kom ikke tilbage! Den ulykkelige ejermænd måtte bagefter afhente

den hos direktør Reinhardt Thomsen, der kvitterede med et par raskelussinger. – Så uretfærdig er verden.

Efter teaterforestillingen, der gerne var både lang og grundig, med rigelige pauser til at skylle halsen i, samledes størstedelen af publikum i den lille sal og i »klubben« for at sætte smag på stedets gode smørrebrød. Snapseflasken kom på bordet – den første snaps kostede 10 øre – resten var gratis! Intet under at stemningen hurtigt steg til de store højder. Her behøvedes intet larmende jazzorkester, folk kunne selv. Sang og anekdoter svirrede mellem bordene, og det første morgengry viste sig på himlen, inden man fik festet af.

Jo, det var tider den gang!

Sang og musik på Mors

af Ole P. Colding

»Der brænder en ild, den brænder for mig, den brænder i tusinde flammer, den ild den vil jeg gennem gå og med min kærest danse. Tag mig ved hånd, sving du mig om, jeg vil så gerne danse«.

Denne børnedans kan vist de fleste af os huske fra vor barndom, og skal vi også synge:

»A hå spur, der skal vær lieg (= gilde), å det ska' vær i awten, a vild' åsse gja-an med, næ det ku' go lidt sawte. A vil dans med Ann' Mari og med Wolles søster, med den bette An' Sofi', å det så læng a løster«.

Og endnu før man var »bløven så møj kæel«, at man kunne være med, husker man, at Martin spillede på harmonikaen, så tårerne stod i ens øjne. De gamle viser: »På Fyn der var en pige ...«, »Å, det var en skam ...«, »Jeg var kun tyve år, dengang jeg fik en sorrig stor, da kom der bud til gården, min brudgom han var

død« hørte til dengang. Senere fulgte man med i »de nye«: »Valde-Valde-Valdemar ...«, »Sidste pinse fik jeg lov ...« og mange mange flere.

Og engang der var bryllup, hørte én for første gang hornmusik og at flere musikere kunne spille sammen. Det var jo det helt store. I kirken sang degnen. Endnu kendte man ikke til orgel eller harmonium, men der sang jo alle. D. v. s. nu opdagede man så, at ikke alle sang, nogen kunne ikke – det var da underligt, når man selv havde kunnet synge lige så tidligt som at snakke.

En skønne dag kom en mand med en violin, og nu ville han, at de halvvoksne børn skulle lære at spille. Manden var musiker Chr. Damgaard.

Jo, han havde da været i Karby og Hvidbjerg, hvor flere havde modtaget tilbuddet med glæde, og nu skulle han (Damgaard) så

komme en gang hver fjortende dag og lære de unge i hjemmene at spille violin. Tanken vandt gehør, og der blev en flok unge, der på den måde fik lidt musiklære. De unge blev virkelig så dygtige, at de kunne afholde en koncert på Afholdshotellet i Karby. Nu, så mange år efter, bør vi påskønne Chr. Damgaard for hans initiativ, som senere kom drengekorpsene til gode.

A. C. Gade

Den stedlige musiker var A. C. Gade (Anders Christian Gade, f. i V. Hvidbjerg 30/1 1865, død i Nykøbing 1937). Han fik som barn benet brækket, og det var muligt en af årsagerne til, at han skulle »lære noget«. Imidlertid blev han senere soldat og lærte hos regiments- og stadsmusikant Søren Telling, Randers. Både violin og horn trakterede han med færdighed. Foruden det almindelige: at spille ved bryllup, unggilde og anden festlighed, indøvede A. C. også sangkor både i Karby og Vils. Var der flere musikere, spillede A. C. gerne førsteviolin. Den første del af sin musikertid holdtes festerne gerne i »storstuen« på en gård, men nu kom efterhånden forsamlingshusene, hvor så festen skulle stå. Det var anstrengende at spille alene, men det lod sig gøre.

A. C. Gade var gift med Grethe Madsen fra Kammerhøjgård i Redsted. Foruden musikken drev han et mindre landbrug i Hvidbjerg.

Venstre side: 1. »Bundte«, bundtmager Th. Jacobsen. 2. »P. A.«, gartner P. A. Hansen. 3. »Fyrsten«, bogbinder J. C. Gylden Houmann. 4. »Gas Øberg«, gasværksbestyrer Øberg. 5. Læderhandler Carl Christensen. 6. Sadelmager S. Kjeldsen. 7. Trafikassistent C. F. P. von Drachenberg. 8. Conditor Frdr. Jensen. Højre side: 1. »Æ Kjærkspiller«, organist Brix. 2. »Kammerråd Laurits«, sodavandsfabrikant Laurits Larsen. 3. »Konsul«, købmand J. C. Pedersen. 4. ? 5. Skomager Aug. Jensen. På stolen midtfor: »Spille« ? Ved sangerstævne i Fredericia ca. 1914 eller 1918.

N. P. Bruusgaard

Musiker Niels Peter Bruusgaard, Vils, f. 25/8 1888 i Sindbjerg, opvokset i Vils, lærte de første begyndelsesgrunde hos lærer Madsen, Vejerslev (i parentes bemærket skulle lærerne dengang lære violinspillet, og det var tit, elever fik begyndelsesgrundene hos dem). Efter konfirmationen var N. P. B. ved landbruget, men gik over i murerfaget, som han så tildels ernærede sig af. Han fik senere undervisning hos Otto Overgaard, Nykøbing. Som soldat også af musikdirigent R. Tetxschner, Viborg. De gamle turdanse var endnu i hævd, selv om de var på retur. De ældre husker: Jødetur, Store Hamburger, Lars Kusk's Firetur, Sekstur, Baglæns Kontra, Trekantet Sløjfe, Otte Mands Dans, Den bitte Mand, Totur o. s. v., o. s. v., men nu skulle det ellers være: Galop, polka, reinlænder og wienervals, d. v. s. pardanse, som ved deres fremkomst vakte forargelse, men alligevel vandt frem. N. P. Bruusgaard var gift med Kirstine Østergaard, udd. syerske. Død 20/12 1961 i Vils. Datter af gdr. P. Østergaard, Tøving.

Musiker Kristen Bach, Vils, f. i Centrum, Vejerslev sogn, 1880. Uden at forklejne andre må man sige, at Kr. Bach er en meget begavet musiker. Allerede som seksårig ved man, at han kunne spille violin til dans. Faderen var musiker Søren Bach. Som soldat gjorde han det kunststykke at komponere en march, som aldrig før var

Kr. Bach

spillet. Bagefter skrev han den ned og kaldte den *Fredericiamarch* efter stedet, hvor den først havde lydt. Men det er ikke den eneste komposition K. B. har skrevet. De er ikke kommet frem, da K. B. var en beskeden mand, der ikke mente, »at det var noget!« Alligevel må man skønne på, at han virkelig havde evner her, og selv om »de gammeldavs« ikke mere er på højden hos den yngre generation, burde man nok finde frem til at bevare, hvad der er af værdi. Kr. Bach var gift med Kristine, datter af Ole Kristensen, privatmejeriet i Tødsø.

Musiker Kristen Søndergaard, Dragstrup, f. 1872 i »Søndergård« i Dragstrup, død 1952. Allerede som fjortenårig begyndte han at gå til violinøvelse, ligesom han også lærte at blæse basun og kornet, som han fik yderligere udviklet i militærtjenesten. Det var dog som klarinetist, K. S. blev kendt og skattet. En af de store fester oplevede Kr. Søndergaard ved at spille med ved brylluppet på Højris, da frk. Gjedde blev viet til hofjægermester Castenskjold. Det sled på læberne at blæse, og han husker især, da en datter fra »Glintborg« i Vejerslev blev gift med en søn fra »Kortbæk« i Flade. Her spilledes hele vejen, og K. S.' læber var fuldstændig flossede. – Ved siden af musikerjobbet fiske- de han, ligesom han også var en ivrig jæger. På den tid var endnu ikke de nuværende plantager i

Kr. Søndergaard

Sindbjerg-Outrup heder groet til, og jagten var fri, så her var store arealer at trave igennem.

K. S. komponerede adskillige dansemelodier, men ligesom Kr. Bach var han beskeden og ville ikke »give sig ud for noget«. Kr. Søndergaard var gift med Karen Kirk Jensen fra Sundby.

Musiker Poul Riis, Rakkeby, f. i Hvidbjerg 1860, død 1932. Måske ville det være mest naturligt at skrive »spillemand« i stedet for »musiker«, idet man på Poul Riis' tid sagde sådan. Måske har det ord en mindre fornem klang, og når vi tænker på den tid, hvor en gårdmandssøn kunne frasisge sig bondenavnet og kalde sig »spillemand«, var det et tilbage- skridt. Jo, for flertallet var det nok sådan, at »gnide fiolen« ikke var noget anseligt erhverv – og så alligevel – at »spille efter noder« var dog en kunst, som kun få magtede. Havde en dreng den musikalitet, som gav ham lyst til at finde ind i nodernes og musikens verden, måtte han følge sin tilbøjelighed og blive »spillemand«. – Som »levebrød« var det vel nærmest småkårs for ikke at sige fattigt, men var terningerne kastet, og violinen klang, glemte både spillemanden og hans tilhørere dagligdagen og kastede sig over festen og var med i glæden, som musikken alle dage har kunnet skabe for de allerfleste af os. Poul Riis var gift med Jytte Marie Andersen Blaabjerg fra Rakkeby. Poul Riis

fik sin første undervisning i musik hos »Bertel Spillemand« i Hjerl, derefter var han på skole i Grenå. Ved siden af var han murer. Han var en tid med i Nykøbings orkester, men det var dog mest dansemusikken, han dyrkede og som han mestrede som en god og taktfast musiker. Med stort lune kunne Poul Riis fortælle om, hvem der nu var blevet kæresten ved det eller det bal.

Hvis nu en eller anden tænker: Hvordan er den folkelige musik egentlig opstået, så er dertil at svare: Folkeviser, som vi nok kender nogle af (Hr. Oluf han rider så vide – – Skammel han bor sig nær i Thy . . . o. s. v.) var slet ikke for folket (folkelig), men for adelige. Musik var fra gammel tid en nydelse mest for fyrster og konger og højadelige (tænk på scenen fra »Jeppe på Bjerget«, hvor musikere vogter på »herremandens mindste vink«) ca. år 1700. I nogle byer blev ansat »kgl. stadsmusikanter«, som havde eneret på at spille, og det skal forøvrigt være den populære H. C. Lumbye, der brød denne skik ca. 1840–50. Musikken lod sig ikke

WALS (af Hr. Søndergaard (1872-1952))

...Fælles introduktion (af K. Borch (1910-1956))

spærre inde i love og paragraffer, og nu begyndte den »folkelige musik«, folkedans og folkesang.

I Nykøbing opstod så tidligt som i 1874 »Håndværker Sangforeningen«, som altså straks kan holde 100 års jubilæum. I den anledning skal nogle begivenheder og navne kaldes frem til erindring om denne sejlivede forening. – Heldigvis findes en protokol, endog en meget velskrevet og fornøjelig bog at læse, hvori man har fornemmelsen af, at de herrer sangere er kommet sammen for at have det rart og hyggeligt, men også har gjort et godt stykke arbejde og ikke er veget tilbage for at tage store opgaver op. Antallet af sangere har ligget fra 24 til 45, og vi dukker nu ned i protokollen og citerer: »År 1899 holdtes foreningen 25 års jubilæum med et festmåltid for ialt 62 personer. Særlig indbudt var dirigenten, købmand N. Faartoft og sadelmager A. Kjeldsen. Ved bordet, hvor stemningen var meget animeret, blev afsunget to i dagens anledning forfattede sange. Kordegn Petersen bød velkommen og dirigerede.

Bogholder Charles Petersen talte for foreningen.

Kordegn Petersen talte for dirigenten.

Købmand Schade talte for damerne.

Snedker Ettrup talte for A. Kjeldsen.

Købmand Faartoft talte for de gamle sangere.

Efter spisningen sang skiftevis sangforeningen og dobbeltkvartetten indtil kl. 10, da dansen tog sin begyndelse. Kl. 12 dansedes Cotillon, kl. 2 var den i alle måder vellykkede fest til ende«.

Medlemsskabet i »De jyske Sangforeninger« skabte altid travlhed med at få musikprogrammet indøvet, og så godt som alle Jyllands byer har været vært for de årligt tilbagevendende stævner.

Nykøbing var selv vært 1898, den 18. juli, og her følger referatet: »Med færgen ankom kl. 9 ca. 350 sangere fra 25 forskellige byer. De modtoges med kanonsalut og leveråb. Indtoget var overmåde smuk: æresporte var rejst, og dannebrog vajede fra hvert hus, ligesom byens unge damer kappedes om at overøse de fremmede sangere med blomster. På Rådhus-torvet fandt den officielle modtagelse sted. Efter at den herværende sangforening havde afsunget en velkomstsang bød Comiteformanden, distriktslæge Faartoft, velkommen og udbragte et leve for de fremmede sangere. Overlærer Meyer fra Århus takkede for god modtagelse og udbragte et leve for Nykøbing by, hvorefter de samlede, fremmede sangere afsang en

»Hilsen til Nykøbing«. Derefter spredtes sangerne byen over hos de forskellige værter, hos hvem frokosten indtoges. Kl. 2 afholdtes kirkekoncerten. Kirken var fyldt til sidste plads. Sangforeningen under dirigent Deichmann foredrog sangene nydeligt, men størst bifald tilkom dog koncertsanger Bielefeldt, København. – I procession marcherede deltagerne derpå gennem skoven til festpladsen, hvor friluftskoncerten afholdtes. Bl. a. sang foreningerne »Volmerslaget«, der lød udmærket. – Ligeledes foredrog kantor Bielefeldt herude »Flyv fugl, flyv . . .«, som måtte synges da capo. Kl. 17,30 afholdtes festmåltid, hvori deltog 600 mennesker. Her talte toldforvalter Neidhart for kongen, redaktør Nielsen for gæsterne og dr. Hinding for modersmalet. Tre trykte sange blev afsungne, og forskellige talere havde ordet.

Efter festmåltidet spredtes sangerne i vort smukke anlæg, hvor der dansedes, og af enkelte foreninger blev afsunget forskellige sange. Kl. 21 serveredes punch for alle tilstedeværende, kl. 21,30 fandt afmarchen sted. Med extrafærge afsejlede så de fremmede under kanonsalut og afbrænding af fyrværkeri«. (Dette referat er skrevet af bogholder Charles Petersen).

Et billede viser et hold sangere udstyret med rød-hvide paraplyer, og da de blev et kendemærke for Nykøbing-sangerne, brugtes det at forære andre (dirigenter eller solister) en paraply som en særlig udmærkelse. Ved Viborg-festen 24. juni 1929 regnede det 13,8 mm, så her slog paraplyerne ikke til. Alligevel udtalte overdirigent Ernst: Jeg byder Dem allesammen velkommen, og så er der det dejlige, at det ikke støver!!! (jubel).

Lad disse »pluk« være et bevis for, at sangere er et folk med et lyst sind. Det vil til alle tider være en opgave at bringe fine digterord ud til folket, og dermed sætte lys og fest på tilværelsen. Og Nykøbing Håndværker Sangforening har været med til at sprede poesiens og sangens glæde ud til morgensingboer, der ønskede at få del deri.

Jul på Mors i 1850'erne

af H. Kr. Houmøller,
der i 1910 skrev denne artikel
om julen i barndomshjemmet,
der lå i Outrup

Når man først er nået til midten af oktober, da har man ligesom en følelse af, at man er godt på vej til julen, og jo nærmere man kommer den, des hurtigere synes man, skridtene går, så før man egentlig tænker derover, står man lige foran døren, som fører os ind i julen.

Det er en usædvanlig travl tid, især for kvinderne, og jo længere man kommer frem i tiden, des travlere bliver der. Først kommer der to fåreslagtninger, udført med visse mellemrum, særlig for at få god nytte af al den dejlige indmad. Så lige op mod julen må gæssene strække hals, og dernæst kommer turen til julegalten, som i den tidlige morgenstund skriger op, som om den havde en kniv i halsen, hvad den jo også bogstavelig får om nogle minutter. Når svinet så var skoldet og rensat og afsvalet, blev det på en stige båret ind i dagligstuen for der at blive parteret. Så kommer brygningen af det brune, søde juleøl, dernæst lysestøbning, først og fremmest jule- og festlysene. Hvad der særlig for os yngste børn havde mest interesse, var et tregrenet hellig 3 kongers lys. Julebagningen begyndte tidligt om morgenen og varede til helt ud på natten. Den morgen blev vi børn tidlig purret ud af sengen for at hjælpe til med rulning og skæring af julenødder, hvoraf der blev bagt godt et par skæpper. Desuden blev der bagt en mængde småkager som sprutbakkelser, sirupskager, sandkager og kringler m. m., hvoraf vi jævnlig fik smagebid af de mislykkede. Vi børn fik gerne skrabekager i form af en lille and, som vi kaldte »min vakke«. Det var den gang skik, at tjenestefolkene i gården fik hver et stort julebrød, som de

gerne gav deres forældre eller småfolk, eller også solgte de det. Bagovnen blev ophedet med lyng, og døren, som var af træ, måtte jævnligt overdrysses med vand under bagningen for ikke at antændes og blev fastklinet med ler under den store brødbagning, ja, det var en lang og varm dag for kvinderne.

Efter alle de nævnte forberedelser kom turen til rengøringen. I alle stuer (undtagen soveværelset, hvor der var bræddegulv) var der lergulve, som blev bestrøet med fint, hvidt sand, hvoraf der blev hentet flere læs ved Dragstrup strand. Panelerne og dørene til de lukkede alkovesenge i dagligstuen var ligesom loft, bord, bænke, stole og skamler umalede, det eneste, der var malet, var dørene og vinduerne, så man kan forstå, der var noget at skure og vaskes.

Alt, hvad hjemmet ejede af sølv, kobber og messing, blev fundet frem fra deres gemmesteder for at blive omhyggeligt pudset med pulver, som fremkom ved gnidning af to mursten mod hinanden. Dette arbejde blev udført af vi børn. Derimod skulle karlene tidligt op lillejuledags morgen for at pudse kakkellovnene, før der blev lagt i dem, og det var en hel æressag at få dem rigtig blanke. Alle vinduerne i staldene og udhuse blev rensede for spindelvæv og vaskede, dette skete kun den ene gang om året. Ligeledes blev alt rensat og ordnet omhyggeligt i alle udhuse, og alle kreaturerne fik juleaften et bedre foder end ellers, det var ligesom alskabningen skulle tage del i juleglæden.

I dagene ind mod jul var der en tilstrømning af småfolk, som var ude omkring for at samle ind af fødemidler, og det var ikke alene fra vort sogn, men også fra nabo-sogne. De var velforsynede med krukker, flasker, store poser og dybe lommer for i dem at modtage de gaver, som blev dem til-

Det kimer nu til julefest,
det kimer for den høje gæst,
som steg til lave hytter ned
med nytårsgaver, fryd og fred.

Så har vi juleaften. Lidt tidligere end ellers har man gjort sig færdig med al uden dørs gerning og træder søndagsklædte ind i den festligt oplyste stue, hvor den skinnende hvide dug er bredt over det lange bord, på dette er sat et fad med småkager, og juleøllet skummer i krusene, heraf kunne enhver nyde efter behag. Der var en stegen og brasen og en køkken-duft, som trængte ind i stuen, hver gang, døren gik op. Kvinderne havde jo travlt med tilberedningen af det rigelige julemåltid. — Suppe bæres ind, og vor fader fremsiger bordbønnen. Efter suppen kom stegen (efter gammel sædvane havde vi midt på dagen nydt en lille middag bestående af smørrebrød, sortepølse og varmt øl). — Fader takkede så for maden. Efter at der var taget af bordet kom der et helt fad med julenødder ind, hvorom der blev spillet med et sæt splinternye kort, som gerne skulle vare året rundt. Ud på aftenen blev Kingos salmebøger med tillæg taget frem, og der blev sunget flere julesalmer: »Et barn er født i Bethlehem«, »Det var midt i julenat«, »I denne søde juletid« m. fl. Moder måtte altid synge for, hun havde en køn og klar stemme. Hvad enten det var salmer eller gamle folkesange, så sang hun, så det var en fryd at høre. Fader læste hele juleevangeliet og en julepræken og sluttede med en af-

Mens som barn på landet
 jeg var hjemme,
 julemorgen var mit himmerig,
 Den du meldte mig med
 englestemme,
 kimer klart den store glæde ind.

Juledag gik man ikke på besøg, men blev for det meste stille i hjemmet, men de andre juledage blev der en hel folkevandring lige til hellig 3 kongers dag fra hjem til hjem for at hilse glædelig jul og for at gå til julegilde. Hele julen var således hver aften optaget af gilder eller genbesøg, ingen måtte i julen gå ud fra et hjem uden at have nydt noget, da han ellers bar julen ud, og ingen måtte komme i hjemmet uden at have hilst glædelig jul og nytår, da han ellers ud-satte sig for, at hans navn med kridt blev skrevet på bjælken, hvor det så skulle stå til næste jul.

Anden juledag var det sæd og skik, at der kom en solid frokost på bordet, som bestod af et stort lerfad med et helt svinehoved med øren og tryne, hvoraf hver efter behag kunne skære sig et stykke. Desuden var der et kødmdadsfad med forskellige kødsager på, og ikke skal glemmes den store »Staf-fens Worst«, der var til minde om St. Stephan, som på denne dag led martyrdøden. Denne ost var den allerstørste og bedste sødmælksost, som allerede fra sommertiden var udkåret til julebordet. Disse retter blev hver dag sat på bordet julen igennem, så længe der var noget tilbage. Julegilderne forløb om-trent den gang som nu, de fleste af naboerne og en del af slægten var gerne indbudte, og der var en overdådighed af mad og drikke. Når hovedmåltidet var endt, blev der ryddet ud af storsuen, og så kom det forventningsfulde, glade øjeblik for de unge, når spilleman-den trak sin fiol ud af rævebælgen og begyndte at stemme den, så

og i Vendsyssel indskibede parret sig med deres følge på 33 personer på damperen »Limfjorden«, der normalt sejlede gods og passagerer mellem Ålborg og de vestlige Limfjords-byer. Amtmanden over Thisted amt, baron Rosenkrantz, modtog selskabet i Løgstør, og allerede da skibet passerede Feggesund, »sendte Morsingerne, der deels stod opstillede i Land, hvor en Æresport var opreist, deels i Baade med vaiende Dannebrogflag havde begivet sig ud paa Fjorden, Majestæten deres Hilsen i jublende Hurraraab og Geværssalver«, som Berlingske Tidende skriver.

Under besøget i Thisted, som indgående skildres i Thisted Amtstidende, var der en variation i det ellers ret ensartede program. Et omrejsende teater spillede netop i byen, og man arrangerede derfor en festforestilling bestående af sang og prolog, en vaudeville af Erik Bøgh samt »til Slutning Abekatten, original Vaudeville af Forfatteren til En Søndag paa Amager«. Hvordan forestillingens kvalitet var, melder historien ikke noget om, men »et derpaa paa-tænkt Fakkeltog behagede det Hans Majestæt at frabede sig, da Høistsamme ønskede tidligt at komme til Hvile«.

Det kongelige selskab ankom til Nykøbing den 21. juni om aftenen og blev efter klokkeringning og kanonsalut budt velkommen af by- og herredsfoged Rummelhoff. I hans bolig i Algade (hvor nu Bangs gård ligger) boede traditionelt byens prominente gæster, og allerede samme aften holdtes der audiens, hvor kongen bl. a. modtog en deputation af 16 bønder, en fra hvert af øens sogne, som Berlingske Tidende ikke videre korrekt skriver. Sådanne bondedeputationer var et fast led i Jyllandsrejsen, bønderne takkede overalt for grundloven, som Frederik VII havde skænket folket. Skolelærer Poul Henriksen i Flade skrev tillige en hilsen: »Den morslandske Bondestands Hilsen til Frederik den 7.«. Samme Poul Henriksen sendte formentlig den første skildring af besøget på Mors til Thisted Amtstidende, der under overskriften »Indsendt fra

Landet paa Morsø« og underskrevet H. bragtes den 25. juni. Yderligere 2 reportager fulgte den 28. og den 3. juli. – Hvad ville vi i dag sige til at læse næsten 14 dage gamle nyheder?

At hylde kongen var let, men hvad med grevinde Danner? Overalt vidste man dog at vælge de rigtige ord, om de forskellige fornemme talere så har ment, hvad de sagde, kan nok betvivles i mange tilfælde. I Nykøbing tilkom det et af tre festkomitémedlemmer, fhv. regimentskirurg Sannoni, at tolke »enhver dansksindet Mands Taknemmelighed mod den Dame, der ved at dele Hs. Majestæts Sorger har lettet ham den halve Byrde«.

Under besøget på Mors foretoges en tur til Agger og Lemvig den 22. juni med tilbagekomst til Nykøbing den 23. Berlingske Tidende husker at fortælle, at kongen og hans gemalinde ved Agger lod uddele rigelige gaver til stedets fattige.

At kongen således ankom til Nykøbing 2 gange gjorde ikke besøget billigt. for midsommeraftenen bød på lige så festlig en modtagelse som første gang.

Frederik VII var en meget jævn begavelse, men han havde evnen til at sige sine få ord på det rette sted, og det må også have været anstrengende at takke for de mange skåler, der blev udbragt på den 3 uger lange rejse. Ved et taffel, som han havde ladet arrangere på rådhuset, udbragte han »en Skaal for enhver ærlig og trofast Jyde«. Berlingske refererer også afslutningen på kongens taffel: »Hans Majestæt hævdede Taffelet med følgende Ord: Det er en gammel dansk Skik, at en Vert, naar han har indbudt Gjæster til et Maaltid, siger dem, naar dette er endt, et Velbekomme. Da nu jeg holder meget af de gamle Skikke, byder jeg dem alle et Velbekomme«. – Aftenen sluttede med fest i »det smukke Lystanlæg Christianslund udenfor byen«, hvor kanonsalut meldte kongens ankomst. »Anlægget havde navn efter Christian VIII og lå, hvor nu M. C. Holmsgade og Emilievej ligger). Der var ikke sparet på udsmykningen; ved indgangen var rejst en pyramide

af et par hundrede kulørte lamper og »de løvrige Træer oplystes med bengalske Flammer, hvilket udbredte et magisk dæmrende Skjær«. På en åben danseplads dansede Frederik VII »en Galopade med Frøken Dahlhoff« (formentlig sognepræstens datter), også senere beærede han en af byens jomfruer med en galopade. Man kan nok forestille sig, at mange i hovedstaden ærgrede sig over at læse Berlingskes detaljerede reportager, bag hvilke man anede Carl Berling. J. P. Trap taler også spydigt om »Berlingske Tidendes saftige Pensel«. Men provinspressen faldt ikke igennem, også her var alt lutter idyl, hør f. eks. Thisted Amtstidende om samme aften: »Under Skaalen saaes Hans Majestæts Navnechiffer i brillant Straale-Ild, omgivet af Ildsole«, og under en skål for grevinde Danner afbrændtes under hendes navn »en Bouquet med lysende Ildblomster«. Ingen af aviserne fortæller, hvem kongens gemalinde dansede med, men den tidligere balletdanserinde har næppe været bænkevarmer.

Næste dag foregik afskeden kl. 11, bl. a. under kanonsalut »fra 3 Batterier og et Fartøi«, og turen gik videre til midt- og østjyske byer. Om hele den blæst, der stod om grevinde Danners person, kan jeg henvise til Robert Neiendams velskrevne biografi om grevinde Danner. Her vil jeg føre læserne om bag kulisserne, idet der er be-

varet noget arkivmateriale, der supplerede grevinde Danners og Frederik VII's besøg i Nykøbing.

Den sidste formiddag skrev fru Danner egenhændigt følgende brev:

»Da jeg ønsker at bevare Mindet om de Dage, da Hans Majestæt Kongen første Gang efter sin Regeringstiltrædelse besøgte Nykøbing, hvor saa megen Kjærlighed og Hengivenhed er viist ham, har jeg bestemt fra nu af og indtil videre paa hvert Aars 21. Juni at skænke 50 Rbd. til videre Uddannelse for en Pige, der har forladt Nykøbing Borgerskole.

Afgjørelsen af, hvem denne Understøttelse være at meddele, og hvorledes den bliver at anvende overlader jeg til Stadens Kommunalbestyrelse i Forening med Sognepræsten.

Nykøbing paa Mors, den 24. Juni 1852. *Danner*«.

Nederst bærer dokumentet på skriften: »Til Hr. Justitsraad Rummelhoff«. Det er skrevet med en smuk og tydelig håndskrift og viser, at *Danner* ikke var så ukultiveret, som hendes fjender hævdede. Med et brev af 26. juli underskrevet af Berlings fætter Glasning fulgte de første 50 rdl. samtidig med, at kommunalbestyrelsen blev bedt om »til Frue Grevinden directe at meddele«, hvem der fik understøttelsen. Legatet er bemærkelsesværdigt dels ved det store beløb, dels ved at der her blev givet hjælp til pigers uddannelse. Gennem sine personlige erfaringer kendte grevinde Danner tilfulde de vanskeligheder, som kvinder let kunne møde i en tid, hvor man måtte klare sig selv.

Datoen 21. juni blev af legatbestyrelsen taget så bogstaveligt, at der i de næste mange år afholdtes byrådsmøde den 21. eller en af de nærmeste dage, normalt kun med denne sag på dagsordenen. – Forhåbentlig har de gode medlemmer af bestyrelsen hver gang tænkt venligt på grevinde Danner. Antallet af ansøgere lå mest mellem 3 og 7, enkelte gange måtte der afstemning til, kun i 1860 og 61 anførtes den påtænkte uddannelse i protokollen; i begge tilfælde var det skrædersyning.

En anden gave bestod i, at grevinden ved et besøg i kirken lovede denne en altertavle. Løftet opfyldtes i 1856 i form af et maleri af C. Seydewitz med motivet Kristus og de små børn. Billedet hænger nu i kirkens østre korsarm.

Som tidligere omtalt var der blevet nedsat en festkomité, som foruden den nævnte Sannon omfattede købmand L. Ettrup og toldforvalter Lund. Regnskabet for kongebesøget er bevaret i to udgaver, dels et løst ark fra festkomiteen dels på grundlag af dette ark indførte poster i byrådets forhandlingsprotokol. Nogle enkelte poster skal nævnes: Begfakler 6 rdl., begkranse 27 rdl. 1 sk., lamper 56 rdl. og 11, 5 mand til opvartning ved taffelet 2 rdl. og 48, 6 mands arbejde ved landgangen 12 rdl., 7 mand ved skydningen 18 rdl. og 64, for lunters opvarmning 2 rdl. og 16, til fragt af kanoner 5 rdl. samt til Elmenhoff 7 rdl. og 82 sk. for trykning af sange. At der ikke var nogen bogtrykker på Mors bevirkede, at man fik trykt de nødvendige sange hos udgiveren af Randers Amtsavis.

Regnskabet har ca. 47 poster, men i begge opstillinger mangler en sammentælling af beløbet, højst ejendommeligt da der er tale om en udgift på ca. 680 rdl. 3. august forelagdes regnskabet i kommunalbestyrelsen, hvor 3 af medlemmerne, P. J. Østergaard, Jepsen og Holm, kritiserede regnskabets nr. 11 og 38. De to poster har i komiteens opstilling følgende ordlyd: J. B. Steenberg, diverse 97 rdl. 36 sk. – – – Gloerfeldt for beværtning 82 rdl. 79 sk., her er tilføjet et NB! Steenberg var en af øens førende købmænd og formand for kommunalbestyrelsen. Det fremgår af protokollen, at diskussionen

drejede sig om forbruget af champagne! En nærmere undersøgelse af regnskaberne viser et par interessante ændringer. I protokollen står Gloerfeldts beløb opført med 62 rdl. 79 sk.! og Steenbergs er på 69 rdl. 4 sk., men den nye sum er tydeligt skrevet over det oprindeligt anførte beløb på 97 rdl. 36 sk. Har de to gode herrer måttet bære en del af udgifterne selv? Købmand Steenberg har i så fald måttet trøste sig med, at han var den eneste på Mors, der fik en kongelig udnævnelse under 1852-besøget, idet han blev udnævnt til »agent med rang i rangforordningens 6. klasse nr. 7«.

Hvem betalte gildet? Byens borgere naturligvis, for i anledning af kongebesøget måtte amtet tilslade en ekstraligning på 600 rdl., og da budgettet ellers lå på ca. 2700 rdl., tør det nok siges, at der blev festet over evne, da Nykøbing fik besøg af »Frederik Folkeven og hans hulde Gemalinde«, som Poul Henriksen skrev i sit foromtalte hyldestdigt.

Ingen mislyde fra samtiden er bevaret nedskrevet, men i sagen om grevinde Danners legat ligger velbeskyttet i Landsarkivet i Viborg et udateret og anonymt ark, som efter papiret og skriften at dømme må være en del yngre end 1852. Det er en kort oversigt over besøgets forløb, men den ukendte forfatter har i hvert fald ikke sat pris på grevinden og den modtagelse, hun fik her, hør blot: »Prokurator Calundan drak paa Louises Velgaaende. Hs. Majestæt tømte et Bæger for hver ærlig og trofast Jyde – – – Købmand Steenberg udnævntes under Kongens besøg til Agent, ellers ses ikke nogen udmærkelse at være faldet i de hyperloyale Morsingboers Lod«.

Morslands historiske museum

af P. C. O. Nørgaard

Det arkæologiske arbejde i 1973

I juledagene sidste år henvendte gdr. Kr. Thomsen, Bjergby, sig til undertegnede og fortalte, at han under pløjning på en bakke, der

var af lys sandmuld, havde lagt mærke til 3 mørke ovale pletter, muld af en anden beskaffenhed, og om ikke der kunne være noget af arkæologisk interesse, og om museet ville se på det. Det lovede

jeg. Ingen anede, at denne telefon-samtale var indledningen til, at man kom til at stå over for et af landets største arkæologiske fund i de senere år.

Efter nytår tog vi derop, fjernede pløjelaget og konstaterede tilstedeværelsen af 3 jordfæstede grave, d.v.s. grave nedgravet i undergrunden uden anvendelse af sten, dog har der været brugt en del træ, men det er jo i tidens løb gået i opløsning. Vi begyndte undersøgelsen af den ene grav og fandt et lerkar, et jernsværd, ca. 85 cm langt, et sølvsmykke og en guldring. Da disse genstande kom frem, kontaktede jeg Nationalmuseet, thi nu var fagarkæologernes tilstedeværelse nødvendig, og man kunne jo formode, at de to andre grave også var rige på gravgods.

Inspektør Albrechtsen kom omgående og gik i gang med en videre undersøgelse.

Gravene, en mands- og to kvindegrave, var meget simpelt udformet, idet de blot bestod af en rektangulær nedgravning, hvis bund lå ca. 50 cm under nuværende overflade, dækket med en træplade, der sås som en ganske tynd, sort aflejring i jorden. Trods den simple udformning af gravene var gravudstyret ganske rigt. Mandsgraven indeholdt et langt tveægget jernsværd i træskede med bronzebeslag samt rester af et læderbælte eller bandolier prydet med en cirkulær bronzepåse, en sølvfibel, et lerkar og en simpel guldfingerring. Den ene kvindegrav indeholdt en snoet sølvhalsring, en sølvfibel, et cirkulært jernbæltespænde, en smykkekedje af jern, to nålegemmer af bronze, en jernkniv med fæsteknap af bronze i en skede af ben med bronzekantbeslag og sølvnitter, endvidere var der i graven flere mindre sølvgenstande og en simpel guldfingerring. Den anden kvindegrav indeholdt to perlehalssmykker, det ene bestående af 60 ravperler og tre mosaikperler, det andet bl.a. bestående af 15 store mosaikperler og ca. 300 mindre rav- og glasperler, resterne af to bronzefibler, en lang bronzesnål, en sølvsmykkekedje, et cirkulært bronzesmykke og en rosetfibel, der formentlig er den største, der hidtil er fundet i

Skandinavien, den måler godt 15 cm over spiralen. Foruden de egentlige genstande er der konstateret rester af tekstiler fra alle grave. Gravene må dateres til romersk jernalder ca. 400 e. kr. Man må være Kr. Thomsen taknemlig for hans agtpågivenhed, en pløjning til, og det hele var ødelagt.

Hos gdr. Arne Sandahl, Bjergby, har museet undersøgt en storstensgrav fra den ældre bronzealder. Graven var dækket med store flade sten og tætklinet med ler. I graven var lagt bund af moler og over den gravlagte var der lagt ca. 5 cm sort ler, der fandtes skeletrester og af gravudstyr en bronzedolk, 5 bronzesøm og en bronzesnål. At den gravlagte har været dækket med ler er meget sjældent, man kendte et lignende tilfælde fra Fur.

Under planeringen til opkørselsvejen til den nye skovfogedbolig i Legind har vi undersøgt nogle gruber med lerkarskår, her blev fremdraget lerkarskår med meget fine ornament. Skårene er fra ældre stenalder. Gruberne er sikkert fremkommet ved, at man

for mange år siden har sløffet en dysse, denne har været rig på lerkar, og disse er blevet kastet ned i hullerne efter de store sten. Dyssens ødelæggelse ligger sandsynligvis over hundrede år tilbage i tiden.

Foruden omtalte fund har museet foretaget nogle mindre undersøgelser og besigtigelser. Fra museets side vil vi gerne rette en tak til alle, der har givet meddelelse om jordfundne oldtidslevn og for interesse, hjælp og imødekommenhed under vore undersøgelser.

Minder fra mit barndomshjem

af Skyttens datter

Dersom jeg kunne synge, ville jeg synge om Lilleris, som digteren synger om Skamlingsbanken.

Jeg kan huske, at når mor skulle bage kager til jul, så måtte det altid være mest om aftenen, hun skulle bage, for om dagen skulle hun jo enten passe kreaturerne eller male korn i møllen til Højris, for far var mest på jagt. Dengang varede harejagten lige til juleaften. Dog havde han alligevel tid til at køre til Nykøbing for at gøre juleindkøb af godter og julegaver. Så spændte han vore heste, Peter og Kresten, for fjedervognen, og han og fodermester Madsen fulgtes til byen for at købe ind.

Juleaften var vi skiftevis hos os eller hos Madsens. Ligeledes skiftedes vi nytårsaften til at være enten hos os eller Madsens, men ikke før vi havde spist aftenmad. Nytårsaften var en festaften, da kom der mange for at »skyde« nytår ind hos os, bl. a. Axel Saur.

En nytårsaften havde mor tændt primussen under vandet til kaffe. I mellemtiden var Axel også kommet til stede, men forinden havde han været inde i køkkenet for at hente vandkedlen, som stod på primussen, og havde sat den om i Madsens hønsehus. Det var der ingen af os, som havde bemærket. Men så kom tiden, da mor mente, at nu kogte vandet nok til kaffen; men »ak og ve«, kedlen

var væk, og den filur til Axel sad nok så from inde i stuen, og ingen kunne se noget på ham. Nu kom der en gryde med vand over primussen, og da det kogte, fik vi alligevel kaffe.

Jeg mindes en juleaften, hvor det sneede og føg, så himmel og jord stod i ét. Lige før vi skulle spise, kom en af karlene fra Højris ind i stuen med et rådyr på ryggen. Det var blevet fundet dødt, og nu skulle far så flå det, så man kunne se, hvad det havde fejlet. – Jeg kan huske, at det var sjovt, når vi var ude at besøge gartner Heltborgs, for de havde en gyngest, som jeg måtte ride på. Sådan en havde jeg skam ikke hjemme, for det kunne der ikke blive råd til.

Fodermester Madsen havde den gang to drenge og en pige. Drengene var så bange for fars jagthund, så når han kom gående sammen med den, løb de, alt hvad de kunne ind til deres mor og råbte: »Det er en grim hund, den vil vi 'kyed nær vi blyvver stuer!«

Den største af drengene havde fødselsdag samme dag som mor, og da han kom i skole, spurgte lærer Rasmussen ham om, hvad tid han havde fødselsdag. »Jov, det var da sam' då, som Kjesten til Niels'«. Min far hed Niels og mor Kirsten.

Om julen og i sommerferien var kammerherre Steensen Leths børn og børnebørn på ferie på Højris. Så kom de også gerne en tur til Lilleris; jeg har bl. a. en ravperlekranse, som kammerherrens børn har givet mig, da jeg var tre år. Af børnebørnene var det særlig Carl Castenskjold, der kom meget ned til os i Lilleris. Når han kom, spurgte han gerne mor, om hun havde nogle kanelkager eller krummelkager. Han gik selv hen til hylden, hvor kagedåserne stod, og så efter, om der var nogle. Om sommeren hjalp han også med at køre hø ind fra engen.

Når de manglede vildt at spise på Højris, kom der bud til far, om han kunne skyde så og så mange harer; men det var ikke altid lige let at få ram på det antal, der skulle bruges.

Når der holdtes klapjagt på Højris, var alle drengene fra

Ljørslev skole med som klappere. Engang ved en klapjagt løb en råbuk tilbage mod klapperne og løb hornene lige i maven på en dreng, men drengen tog ikke nogen skade af det. Under klapjagten deltes terrænet i såter, og der blev så jaget og klappet på en så ad gangen.

En gang var jeg også med på rævejagt, men det var jeg nu ikke så glad for, da jeg skulle gå alene ind mellem nogle store graner. Jeg skulle gå og blæse i et jagthorn, for så mente far, at ræven nok skulle komme ud til ham, hvor han sad og lurede; men Mikkel var for klog, han gik en anden vej. Jeg var også med til at skyde krager med uglen Peter, en stor ugle fra Norge. Peter blev sat på en høj stang, og så kom kragerne og slog ned på uglen. Hver gang far skød en krage, baskede Peter med vingerne.

Far gik også på rævejagt om vinteren, når der var faldet ny sne. Så kunne han se på sporene, hvor Mikkel havde gået. Her satte han sig så og lurede, men for ikke at kunne ses, havde han trukket en hvid skjorte over tøjet, så han faldt godt sammen med sneen, og så kunne han skyde, når Mikkel intetanende kom i nærheden af ham.

Men det var ikke alene jagt, der foregik; der fiskedes også, når det var tiden, at ålene skulle »falde«, d. v. s., at den gik tilbage til fjorden igen. Der fangedes da mange ål i ålekisten, som var lige over vandhullet.

Thomas Saur og far glibede også ål om sommeren ude i fjorden, og om vinteren skulle de jo til stang, hvis fjorden var lagt til med is. De huggede et trekantet hul i isen, og trekanten af is lod man så ligge ved siden af hullet, så ingen skulle overse det og falde i. Man stangede så ål med de lange stangjern.

Om aftenen kom mange af de unge karle og piger, som tjente på Højris, ned til Lilleris; jeg tror nu nok, de sommetider holdt stævnemøder der.

I 1918 solgte kammerherre Steensen-Leth Højris til generalkonsul C. M. Pay, som var nord-

mand. Fra nu af fik far mere i løn, bl. a. fik han 25 øre for hver krage, han skød. Han skulle klippe benene af hver krage eller rovfugl, han skød, og aflevere dem til kontrol. Der blev så gjort op hver 1. april.

Rovdyrjagt var fars egen for tjeneste. Når han havde fanget ildere, mår, oddere og ræve, blev skindet trukket af dem og sat på blok, og når de så var tørre nok, blev de vendt og børstet blanke og fine, så de kunne tage sig ud, når han skulle ind til buntmager Jacobsen for at sælge dem.

Generalkonsul Pay havde en søn, Kåre Pay, som var på Højris det meste af tiden. Desuden var der to brødre og en søster til generalkonsulen på gården. Birger var godsinspektør og boede oppe på avlsgården. Han havde en husbestyrerinde, som hed fru Christiansen. Jeg kan huske, jeg syntes hun var så smuk. Hun kom til Lilleris for at få en kop kaffe. En jul kom hun om til os og spurgte, om mor og jeg ville med ud at køre en tur i kane; så ville hun give kaffe på Sallingsund kro. Men det kunne nær gået sådan, at vi ikke var kommet hjem igen, for den ene af hestene fik noget i hovedet, så den blev tosset. Kloge folk sagde, at det kom af solskinnet på sneen, som kastedes i øjnene på hestene. Det hjalp, da en mand bandt noget for dens øjne.

Far skulle også passe på, at der ikke kom krybskytter på Højris' jorder, men det var ikke altid lige let. Mor var heller ikke glad, når far skulle ud at se efter dem. Han fangede da også en krybskytte, der lige havde skudt et rådyr. Krybskytten kom for retten om det. Da dommeren spurgte manden, hvor han havde skudt dyret, svarede han: »Det var saa'n lovli' bagle!«

I julen blev der altid holdt juletræ for Højris' tjenestefolk og husmænd og alle, som havde noget at gøre på Højris. – Julefesten holdtes på slottet i skolestuen, som var i den østre ende af den nordlige fløj ud til voldgraven. Vi børn fik alle slags julegodter, og vi dansede som juletræet og sang julesalmer.

„HØJRIIS“

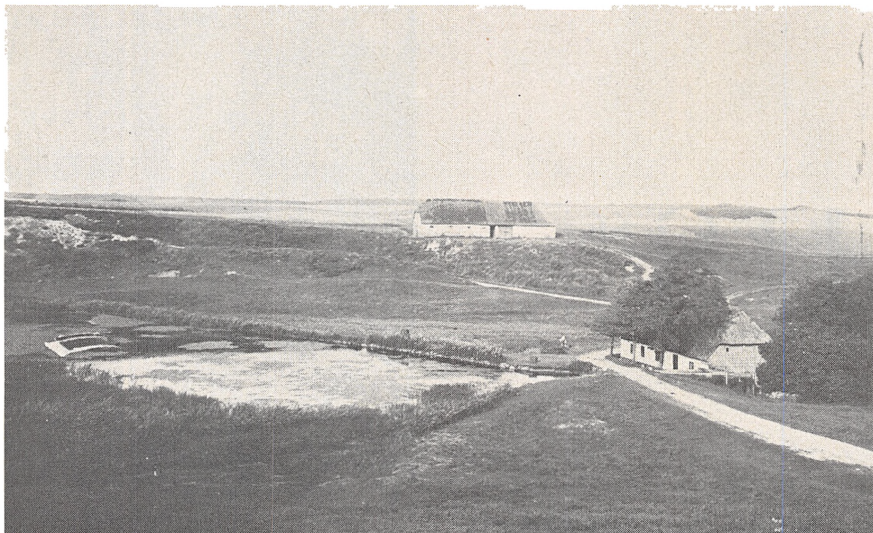

Steensen de Leth.

i kammerherre

Steensen de Leth's tid

Lilleris ca. 1890. Huset foran er vandmøllen.

*Kusk Peter Nørgaard og hustru,
Marie Nørgaard.*

*Frk. Engell, Steensen de Leths hus-
bestyrerinde.*

*Frk. Engell deltog aktivt i mange
af sognets anliggender.*

Skytte Andersen

Folkeholdet 1910.

Folkeholdet 1921.

Skytte A. P. Sonne

Kredslæge Vogel på udflugt med familien. – Men hvor er billedet taget? Arkivet vil gerne have oplysninger og beretninger om den folkekære Vogel.

Fra et bedrestillet borgerhjem i København ca. 1910. – Også til dette billede ønskes der oplysninger, da det må formodes, at familien stammer fra Mors.

Fra tyskernes besættelse af Mors 1864

Disse tegninger blev udført af en tysk tegner, der fulgte de allierede magters sejrige march op gennem Jylland. Han sendte tegningerne samt en beskrivelse af felttoget til »Illustrierte zeitung«. – Billedteksten er tildels hentet fra hans beskrivelse.

»Den sejrige overgang til øen Mors«. Han piller dog noget af glansen væk senere i sin beskrivelse, hvor der står: Da man var 50 skridt nær strandbredden observeredes to indfødte, der skreg af skræk!

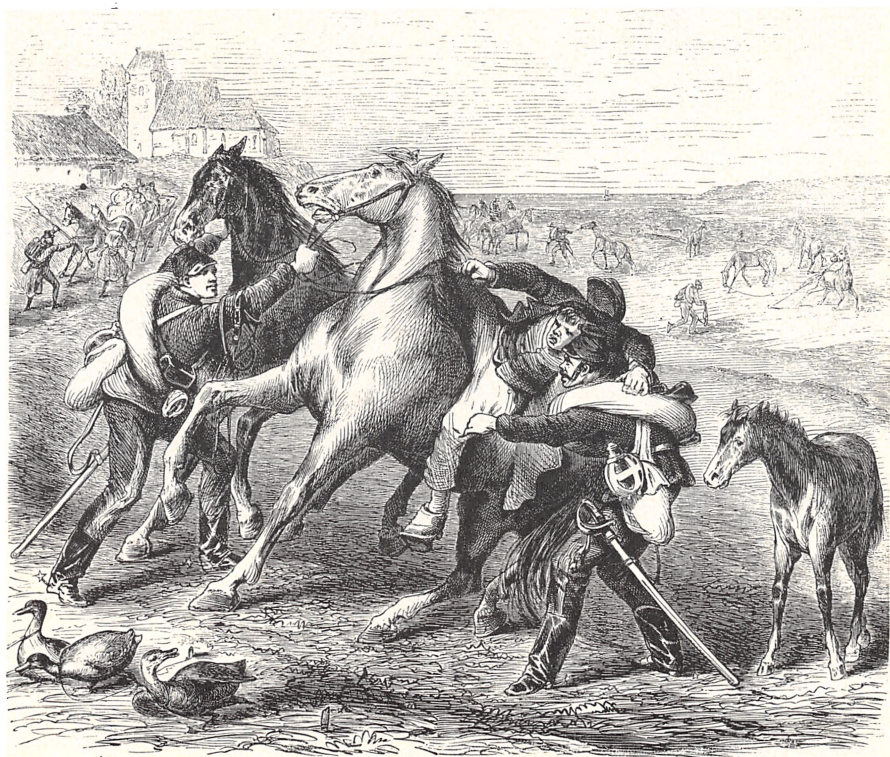

»Østrigerne tager hovedstaden på Mors i besiddelse«.

Tegningen viser Kirketorvet (den gamle kirke er meget nøjagtigt gengivet). »Oberst Bellegarde modtager byens råd, der udviser deres højagtelse med mange buk«. Den bukkende herre er borgmester Seydewitz.

Hans Lillelund Aachmann og hustru Else. Han blev såret i krigen 1864 – fik sin albue ødelagt.

Dragonerne fra den fjendtlige hær red rundt på øen og »rekvirerede« heste. På dansk ville vi nok sige »stjæle heste«.

Arkivet er interesseret i oplysninger fra og om krigen 1864.

Niels Mark fra Torp, der rejste rundt og solgte fåregrimer.

Fru lærer Nørtoft, kaldet »Jørsby Degnekone«. Folk søgte til hende i massevis for at søge råd for sygdomme.

»Jens Abraham« sælger lervarer i Poul Støvlbæks gård i Ø. Hvidbjerg.

Klinker Anders Kr. Johansen, Thorup.

Om disse personer mangler der oplysninger. Er der nogen af læserne, der kan hjælpe os, vil vi gerne have oplysningerne. Adressen er: Morsø Lokalhistoriske Arkiv, Håndværkerforeningen, Nykøbing Mors. Der er åben for besøg mandag, tirsdag, onsdag, torsdag fra kl. 15 til 17 for alle.

De gamle protokoller

af Nikolaj Thorsen

Nikolaj Thorsen, der var sognerådsformand i Dragstrup-Skallerup fra 1937 til sin død 1949, blev af daværende redaktør Mads Hansen opfordret til at gennemgå sognekivet.

Thorsen gik grundig til sagen og har efterladt sig en del materiale, hvoraf vi med hans hustrus, Anna Nk. Thorsen, Thorup, tilladelse bringer følgende:

Mads Hansens opfordring gav stødet til, at jeg efter lang tids opsættelse endelig i 1944, i en af forsommerens mange og lange regnvejrskage tog fat og lossede indholdet af 4-5 lasede sække og et par gamle pakkasser ud på loftet, hvor de med fornøden varsomhed var blevet hensat efter flytningen hertil i 1937. Sorteringen tog sin tid, især efter at der ud af et bundt gamle tryksager skilte sig et stykke håndskrevet – og sikkert også håndgjort – papir med følgende, der jo har sin interesse, selv om det er skrevet for 100 år siden:

»Hans Kongelige Majestæt til Danmark, Præsident og Deputerede i det danske Cancelli Gjøre vitterligt, at Skoledirektionen for Sønder og Nørre Herred under Thisted Amt til dette Cancellies Approbation har forelagt vedhæftede Plan til Skolevæsenets forbedrede Indretning i Dragstrup-Skallerup Pastorat. Og da denne Plan i det hele findes hensigtssvarende, o. s. v.

Det Kongelige Danske Cancelli den 11. Oktober 1836.

Stemann. Ørsted. Larsen.
Lange. Hansen.
L. S.

For hundrede år siden kunne de gamle altså lave en skoleplan som en mis, medens vi nu går og vader.

Forøvrigt er skoleplanen indskrænket til at omfatte distrikternes størrelse og lærernes lønning, og der mangler et blad.

Men man vejrer jo uvilkårligt mere sensation. Anden dagen hen under aften er alle overflødige tryksager: gamle Lovtidende, cirkulærer, Thisted Amtstidendes gamle årgange, som musene særlig har brugt til redemateriale, kort sagt alt det, som findes hundrede andre steder og forhåbentlig i bedre forfatning end her, smidt til side, og regnskaber, skattelister, protokoller, skrivelser m.m. i hver sin dyng, det værste snavs rystet af og den sidste sæk vendt. Ud af den triller skattekommissionens protokol fra 1815 – altså året efter den første almueskolelovs stadfæstelse.

Den er i en slem forfatning; bindet er væk sammen med ca. 20 blade, der omfatter årene 1820-1833; men resten er bjerget.

I forvejen har åbenbaret sig sogneforstanderskabets valgprotokol fra 1841, altså det første sognerådvalg i Danmark, og fattigforstanderskabets protokol fra 1828, altsammen ved et flygtigt eftersyn velbevaret så vidt skriften angår. Gåsepennen og blækket har virket upåklageligt, og papiret har ikke haft nogen videre tiltrækning for orm, slid eller mus.

Ved tanken om alt det, som her er indeholdt om de slægter, der svandt, men hvis efterkommere endnu lever og bor i sognene, risler det én let ned ad ryggen, og jeg sender en medvidende tanke til Petrarca, da han stod med det første skrift af Homer i hånden. I

Nikolaj Thorsen

nogen grad er jeg i hans situation, for de gotiske bogstaver er hårde nødder at knække, men også jeg finder nok min Leoretius Pilatus eller helst en bedre medhjælper. Endnu er der langt tilbage, før alt bliver ordnet og sikret; om dette sidste overhovedet er muligt – og blot morskabslæsning er det jo ikke altsammen. Men hvis nogen engang skulle få lyst til at drive egns- eller slægtsforskning, der angik sognene her, er materialet uvurderligt. Her kan de nulevende følge deres slægt og se, hvad karakter, deres oldefar fik, da han blev udskrevet af skolen, og gennem udskrivningen af skat til skole og fattigvæsen så nogenlunde bedømme hans økonomiske stilling og gennem tiderne se, om han var en anset mand, der fik sæde i de forskellige forstanderskaber med egenhændig underskrift i protokollen; eller han levede den ubemærkedes mere lykkelige liv.

Tragedierne er gemt i fattigprotokollen, der går fra 1828 til 1864; her er triste skæbner, klagesager, håndfast indskriden og menneskelig forståelse aftegnet på de gulnede blade, lidt mere højtideligt og omstændeligt måske end vore dages socialprotokol. Vi er i en dyb taknemlighedsgæld til de mænd, der skrev i de gamle protokoller i de første år; og det var jo udelukkende sognepræsterne – fordi de har gjort det så godt og omhyggeligt og derved reddet så meget af historien fra dette tidsrum. Samtidig kan man ikke fri-

gøre sig for en beskæmmende følelse af, at man har gjort sig for lidt ulejlighed med den side af sognerådsarbejdet, fordi det ikke rigtig har stået klart for én, at her kunne de fremtidige slægter læse vor tids historie.

Den 13. februar 1828 sad sognepræsten til Dragstrup-Skallerup, velærværdige pastor Danæus, ved sit skrivebord i præstegården i V. Jølby.

Foran ham lå den lige anskaffede protokol for fattigkommissionen. Den havde været dyr, endda den ikke var indbundet i skind: 1 rigsdaler og 88 skilling. Men nu skulle den også behandles pænt og omhyggeligt, i hvert fald i pastor Danæus' tid. Meget pertentligt blev indført almisseuddelingen for januar kvartal.

Der var dybe rynker i pastorens pande. Tiden var meget alvorlig for pastoratet, idet en særdeles smitsom og dødbringende tyfus havde hærget særlig V. Jølby, hvor flere familier næsten uddøde. Der var store vanskeligheder med at bringe de syge hjælp og pleje, især da folk blev klar over sygdommens farlighed. Heller ikke blandt fattigkommissionens medlemmer fandt præsten støtte i sine bestræbelser for at yde hjælp, idet disse stadig holdt igen på pengene og kun ville gå med til efter gammel skik at »bøje« beboerne, der så måtte møde og tage tønnen, hvor de blev tilsagt. Men nu havde sognepræsten fremskaffet en udtalelse fra amtmanden, og den håbede han, de gode sognemænd ville bøje sig for; han var også ked af at få stridigheder med de betydeligste mænd i pastoratet, især da disse jo ellers var meget flinke folk, som man kunne få gode råd hos angående markbrug og kvægvavl. De havde også på andre måder været offervillige nok med hensyn til de syge; men alt, hvad der som offentlige udgifter vendte tilbage som skat, var de hadere af. De havde ellers gode gårde og dale på kistebunden de fleste af dem, men ved sidste møde havde præsten fået tydelig besked om, at de ville nægte enhver udgift, som fik fattigskatten til at stige.

Nu gjaldt det så om, at pastoren kunne bevare sin ro og værdighed under den diskussion, som ville komme. Han vidste godt, at han var noget hidsig af sind, og ligefrem modsigelse tålte han ikke så godt. Det var vel i grunden også kun en enkelt, Povl Mortensen, gårdmand og handelsmand, »Langtoftegaard« i Skallerup, der ved jordkøb havde samlet sig en stor gård, der vovede sligt. De andre var ikke så fremtalende, det var nærmest som at slå i en dyne at forhandle med dem; men bestandig vidste de at sno sig fra en afgørelse.

Nu begyndte kommissionens medlemmer at indfinde sig, sidst kom Povl Mortensen ridende på sin stærke, jyske hest. Han var nok så fint klædt som de andre: sølvknapper i kjole og vest, store ridestøvler med sølvsporer, selv en mægtig skikkelse med et storskåret ansigt og store, buskede øjenbryn.

Pastoren bød velkommen, og forhandlingerne begyndte samtidig med, at følgende blev indført i protokollen: »Den 13. februar 1828 var kommissionen forsamlet. Sognepræsten havde sammenkaldt kommissionen i anledning af, at der nu for tiden ligger så mange syge af den grasserende smitsomme sygdom på 6 forskellige steder i V. Jølby og på et sted i Thorup.

Hr. amtmanden har under 4. december forrige år udtrykkelig forbudt at bøje eller ved omgang at beordre sygevogtere; men derimod at leje faste dertil. Sognepræsten foreslog derfor i overensstemmelse hermed at leje for det første en sygevogter, der kunne have tilsyn med een eller anden, der ikke så sig i stand til selv at skaffe sig fornøden pleje i sygdomstilfælde.

Nu måtte medlemmerne give deres mening tilkende. Det gik som præsten havde frygtet. Ingen ville give forslaget tilslutning, og pastoren selv blev mere og mere vred. Til sidst greb han gåsefjeren og skrev – med knap så fast håndskrift som sædvanlig: »Kommissionens øvrige medlemmer overstemmede aldeles sognepræstens forslag og ytrede enstemmigt, at

de ingen sygevægter ville antage. Dette bekræfter de hermed med deres underskrift«.

Det således indførte blev oplæst, og sognepræsten gjorde kort og knapt opmærksom på, at denne vedtagelse var stik imod amtmandens befaling. Med et lille smeld lagde han protokollen foran Povl Mortensen, rakte ham pennen og opfordrede til »underskrift«. Men nu fik de mere forsigtige af kommissionens medlemmer betænkeligheder. Det var så sin sag at trodse både præst og øvrighed, især når man med sit navn skulle stå inde for beslutningen. Povl Mortensen fik ikke skrevet under, og inden man kom videre i forhandlingerne, kom præstefruen, der nok i det skjulte havde fulgt den højrøstede diskussion, lige i rette tid og bød på kaffe. Dette budskab var til lige stor glæde for begge parter, og da man havde fået en dram i den sidste kop, og merskummeren stoppet med præstens gode hollandske tobak, så var tiden moden til forlig. Det var rede da heller ikke så længe, før præsten kunne indføre i sin protokol:

»Bemeldte medlemmer frafaldt siden deres påstand og vedtog sognepræstens forslag, hvorefter sognefogederne og fattigforstanderne lovede at ville gøre sig al umage for at opspørge een, der kunne være skikket og villig til at overtage plads som fast sygevogter i V. Jølby for det første, hvor sygdommen grasserer værst«.

Vester Jølby Præstegård – Datum et Supra J. A. S. Danæus.

Povl Mortensen. Lars Krogh. Henrik Søndergaard. Peder Majgaard. Peder Svenningsen. Chr. Andersen. Chr. Christensen.

Op således endte mødet, der begyndte så dramatisk, i den rene idyl.

Da de menige medlemmer kom ud i gården, var der en, som halvhøjt ytrede: »Ja, vi må jo ingen tvinge«. Dulgte øjekast mellem de andre sagde ham, at de rette ord var fundet. Der findes ikke i den ellers så omhyggeligt førte protokol noget om, at en sygevægter var antaget. Muligvis har medlemmerne ikke vist tilstrækkelig iver

eller interesse i deres søgen; og det er jo da også meget muligt, at de efter nederlaget hos pastoren har tænkt som så, at når denne havde

fået sin sejr indført i protokollen, så skulle han ikke have mere – i hvert fald ingen sygeværger. Hvad han altså heller ikke fik.

Socialforsorg i „de gode, gamle dage“

Når der på grundlag af Dragstrup-Skallerup fattigprotokol i det følgende skal gives en lille oversigt over socialforsorgen fra tiden 1828 og fremefter, vil nutidens skatteyder jo nok ønske sig tilbage til »de gode gamle dage«. En direkte sammenligning er dog ikke så ligetil.

Når hensyn tages til, at datidens fattigvæsen omfattede for sorgen for både gamle, fattige og åndssvage, så var det unægtelig ikke store summer, der blev brugt. Men på den anden side må det huskes, at de gamle, der havde haft ejendom, som regel var sikret for deres levetid gennem aftægt. De åndssvage gik rundt på omgang i sognene, hvor de fik kost og logi på gårdene. Her havde fattigforstanderne noget at ordne, så hver efter sin gårds størrelse fik den indkvartering, som han var skyldig at yde. Nutidens landmænd ville næppe synes om en sådan ordning. Desuden ydedes pligt-kørsel for alle mindrebemidlede, ligeledes på omgang.

Tiggeri i alle former var nærmest sat i system. Om høsten bjergedes neg, om efteråret uld og slagtemad fra fåreslagtingen, til jul et stykke flæsk, en pølse og et brød eller to. Mælkespanden gik året rundt. Mere privat var hjælp-somheden stor overfor alle dem, der ved arbejde eller på anden måde havde tilknytning til en landejendom. Og gamle koners skarpe tunge eller gode nyhedstjeneste havde alle dage givet godt med fetalje.

Fattigkommissionen, der bestod af sognepræsten (formand), sognefogderne og fattigforstanderne, samledes på en bestemt dag, kundgjort ved kirkestævne, og modtog de folk, som »fremstillede sig for Commissionen og begærede Almis-se«; desuden var der jo så de åndssvage. Der var på den tid næppe tale om andet end ren fat-

tighjælp, således at de understøttede måtte give afkald på rådighed over deres bohav og andre ejendele. Ved dødsfald blev der så holdt auktion over efterladenskaberne.

En person eller familie kunne selvfølgelig ved sygdom eller ulykke komme i øjeblikkelige vanskeligheder, men som regel blev disse klaret ved naboers og familiers hjælp.

Indtægterne skaffedes den gang som nu ved påligning, først og fremmest i korn. På regnskabet for 1828 er der for Dragstrup-Skallerup uddelt ialt 33 tdr. i portioner på 1–4 tdr. efter forholdene. Kornet lignedes pr. td. hartkorn, som det synes kun på gårdbrugerne. – Den højeste ydelse i 1830 – fra Henrik Søndergaard i V. Jølby – var 1 td. og 6 skæpper; Præstegården, der den gang var en stor gård, skulle svare halvanden td.

Der skulle dog også bruges penge, og disse lignedes på »formue og lejlighed«. De personer, der gik på omgang, skulle forsynes med klæder og træsko, for nogle almis-selemmer skulle der betales husleje, og ved dødsfald var der jo udgiften til ligkiste og en hæderlig begravelse. Alle disse udgifter beløb sig for 1828, der som følge af en tyfusepidemi var et særligt dyrt år, til 59 rigsdaler. 1830 androg udgiften kun 36 rigsdaler.

Sognepræsten var højeste skatteyder med 2 rdl. Henrik Søndergaard, Poul Mortensen og Peder Svenningsen svarede 1 rdl. 16 skilling hver. Lars Worm, uhrmageren i Thorup, hvis uhr endnu findes rundt om på øen, er ansat til 64 skilling.

Der var dog også andre indtægter. Tavlepenge fra kirkerne indbragte 10 rdl. 15 skilling. Desuden frivillige gaver ved gård- eller hushandel, i 1829 er afsluttet 5 sådanne handeler, og ydelsen har været fra 8 til 16 skilling af hver.

Under samme post på regnskabet er opført: Poul Poulsen, Elsø, for mangel af følgeseddel 49 skilling. Mariane Larsdatter for at have nægtet præsten sin høstdag 33 skilling. Slige forseelser var altså ikke særlig billige. Desuden kunne idømmes bøder til ejere af fundne og optagne kreaturer, men denne bestemmelse ses dog ikke at have givet nogen indtægt. Hertil kom de fattiges efterladenskaber, der godt kunne give nogen indtægt.

Medens ligningen i korn kun steg nogle få tønder indtil 1850, kom ligningen i penge op på 50 rdl. Desuden blev efter størrelse udskrevet fra et halvt til toethalvt pund uld fra hver gård. Men i 1866 var overslaget steget til 213 rdl. 4 m. 8 skilling. I løbet af 16 år var udskrivningen firdoblet, et forhold, som også siden er oplevet i lignende tidsrum. Skatteyderne var da inddelt i klasser. 1. klasse var ansat til 11 rdl., 2. til 10 rdl., 7. klasse skulle kun svare 2 mark, hvorefter »de ikke her nævnte beboere er forbigåede ved ligningen«.

Pastor Danæus, der har ført fattigkommissionens protokol fra 1828, var ualmindelig omhyggelig med sit arbejde. Der kom siden andre præster, som slap betydelig lettere om ved arbejdet, men så har eftertiden til gengæld ikke så megen glæde af det. Regnskabet blev indført i selve protokollen og en afskrift sendt til amtets revision, ligesom amtsfattigprovsten jævnlig har eftersat protokollen og forsynet den med påtegning herom. Selve regnskabet var meget omstændigt, slet ikke så ligetil, som man skulle tro på en tid, hvor refusioner af enhver art var et ukendt begreb.

Der kunne klages over fattigkommissionens afgørelser til amtmanden, ganske som nu, så helt retsløse var de fattige ikke, i hvert fald ikke på papiret. – Den eneste klage til amtet, som nævnes i protokollen, har ikke givet noget resultat, men det ses dog af hele den opstandelse, som den vakte, at kommissionen lagde megen vægt på at retfærdiggøre sig; så helt uden betydning for de fattiges stilling har adgangen til klager næppe været.

Det kan ikke nægtes, at der blev gjort nogen forskel på de fattige. For året 1843 er optaget et nyt almisselem, som i regnskabet står opført under ekstraordinært: Anders Jeppesen i Thorup for Vandborgs kost og logi: 11 tønder byg. De 11 blev senere til 12, foruden udgifter i penge til tøj m. m. – Nævnte Vandborg må altså have haft bedre appetit end andre fattigfolk. Han havde i sin tid været ejer af Frølevgaard og senere af Halkjærgaard i Dragstrup. Da det hele var spist op, havnede han på fattigvæsenet og var resten af sin levetid en tung byrde for dette.

Efter forskellige forsøg på at udskille dele af for sorgen, den »fri« fattigkasse, hjælpe kassen m. m., blev efter socialreformen 1933 igen samlet alle grene af arbejdet i de sociale udvalg. Men selve arbejdet, besværlighederne, menneskers sind, grundstemningen overfor offentlig hjælp er noget nær den samme som for 120 år siden.

Til Sognerådvalg i 1841

År 1841, den 14. december, var der mere end almindeligt liv og røre på vejene i Dragstrup og Skallerup sogne.

Fra gårdene kom mændene i stiveste puds, nogle med høj hat, kjole og vest med sølvknapper, knæbukser af fløjel eller klæde med sølvspænder, andre lidt mere gammeldags klædt med rød tophue, læderbukser og træsko, hvis krømper havde fået en ekstra pudsning i dagens anledning. Mutter, der var ikke så lidt stolt over, at »Kræjsten« hørte til de »estimerede« med over 1 td. hartkorn, havde fundet pibe og stok til manden og havde fået en glød anbragt på »blåmanden« i pibehovedet. Hvem vidste, hvad Kræjsten kunne nå at blive, inden hun så ham igen!

I små flokke dampede sogne-mændene mod V. Jølby skole, mens de ivrigt drøftede det nye, som nu skulle foregå. Efterhånden som de nåede skolen, stilnede snakken af, og uvilkårligt stak mændene piben ind og strøg hat eller tophue af, inden de gik ind på det ujævne murstensgulv, for

Man skal næppe fæste for megen lid til talen om, at i »gamle dage« var folk altid tilfredse og taknemlige for, hvad der blev dem tildelt og tilskikket, selv om utilfredsheden ikke gav sig særlig højlydt udslag.

Der er ingen tvivl om, at fattigkommissionen også den gang gik til sagen med alvor og omtanke, og der var i grunden helt godt system i arbejdet. Trods ret omhyggelig gennemgang er der ikke fundet noget om bortlicitering af forældreløse børn, hvad der jo ellers skal have været almindelig i sin tid.

Alt ialt var der måske ikke så stor forskel på nutidens socialudvalg og de gamle fattigkommissioner, som almindelig antaget. – Glimtvis ses det, at også på den tid var der forståelse af, at det var menneskeskæbner, der drejede sig om. Og mangler denne forståelse kan selv de bedste sociale love ikke erstatte den.

her var næsten så højtideligt som i selve kirken.

Ved kathedreret havde sognepræsten, velærværdige pastor Due, taget plads, og ved siden af ham to af de mest ansete mænd i pastoratet, Kristen Kudsk, hvis slægt endnu lever i V. Jølby, og Poul Mortensen fra Skallerup, en af de mest fremragende bønder i pastoratet.

En for en blev mændene kaldt op til kathedreret, hvor pastor Due med høj røst spurgte, hvem vedkommende ville stemme på. Og ud for vælgerens navn i en protokol blev der så skrevet 6 navne i de dertil bestemte rubrikker. Pastor Due sparede ikke på blækket. Milimeterbrede bogstaver står i valgprotokollen med al ønskelig tydelighed.

Og da alle, hvis nærværelse man med rimelighed kunne forvente, havde afgivet deres stemmer, begyndte optællingen. Den gang som nu var der spænding ved en sådan lejlighed, og sognemændene glemte efterhånden at være »frævorne« og trængte sig om kathedreret, hvor

pastor Due, bistået af de andre to medlemmer af valgbestyrelsen, gjorde resultatet op og indførte i valgprotokollen:

»Af 45 Valgberettigede gav 40 Møde og befandtes ved Stemmernes Sammentælling efterfølgende 6 Mænd at være udnævnt til Sogneforstandere:

1. Gaardmand i Thorup, Niels Poulsen Støvring, med 35 St.

2. Gaardmand i Skallerup, Jens Mikkelsen, med 28 St.

3. Gaardmand i Thorup, Peder Blaabjerg, med 28 St.

4. Gaardmand i Skallerup, Christen Mikkelsen, med 21 St.

5. Gaardmand i Westerjølby, Jeppe Larsen, med 21 St.

6. Gaardmand i Westerjølby, Christen Dissing, med 18 St.

De 4 første Sogneforstandere ere altsaa af Skallerup Sogn; de 2 Sidste af Dragstrup, saa hvert af Sognets Byer have Sogneforstandere, undtagen for Dragstrup By.

I Valgbestyrelsen for Pastoratets vordende Sogneforstanderskab, den 14. December 1841.

A. Due. Christen Kudsk.

Poul Mortensen«.

Således var da det første sogneråd blevet valgt i henhold til kongelig forordning af 13. august 1841. Denne forordning, som efter lange forhandlinger i de forskellige stænderforsamlinger og indstillinger fra disse omsider var blevet tilstrækkelig gennemdrøftet i den enevældige konges kancelli, bestemte, at ejere af 32 tdr. hartkorn og derover tilligemed sognepræsten var selvskrevne medlemmer af sogneforstanderskabet. De øvrige medlemmer – 4 til 9 – valgtes af bønder med 1 td. hartkorn og derover. Husmænd og indrester talte ikke med.

Pudsigt nok var skolelærer Bjørndahl i V. Jølby fra først af ikke optaget på valglisten, men han er så kilet ind over sognepræsten i den øverste linje, således at »den sidste er bleven den første« alligevel.

Så gik turen atter hjemad under megen og højrøstet drøftelse af resultatet. De Thorup og Skallerup mænd har naturligvis været høje i kammen, fordi de kunne stille med 4 mand af de 6. Hertil har

nok bidraget, at de kunne drøfte, hvem de ville stemme på, mens de var på vej til valget. I hvert fald kan det ses, at der har været samling om mændene, mens Dragstrup sogns vælgere har drysset stemmerne over det hele.

Det var ellers utvivlsomt gode mænd, som var blevet valgt fra begge sogne. Niels Poulsen Støvring får af pastor Thaning det smukkeste vidnesbyrd, og han har sikkert også nydt et godt omdømme hos sine standsfæller. Peder Blaabjergs slægt har været repræsenteret i kommunestyret det meste af tiden siden. Det samme gælder de to mænd fra V. Jølby.

Ved de næst følgende valg rykker navnene Søndergaard og Overgaard fra V. Jølby, Kjær fra Halkjærgaard, Worm fra Thorup og Bro fra Skallerup frem og har med små afbrydelser holdt sig indtil nu.

Sidst hentede Poul Mortensen sin knapstrupper, der stod opstaldet i præstegården, bød farvel og red langsomt mod Skallerup. Med det hædersfulde hverv som medlem af valgbestyrelsen var *hans*

gerning i det offentlige forbi. Han havde ellers gennem mange år været medlem af skolekommission og fattigkommission, han havde fået belønning af landhusholdnings-selskabet for ypperlig havedyrkning, og han havde gennem stadige jordkøb øget sin ejendom, så næsten alt, hvad han kunne se mod nord, halvvejs op mod Sundby by, var hans. Men pladsen til de nye sogneforstandere ud for hans navn står tom. Han har af en eller anden grund ikke ønsket at afgive sin stemme. Endnu hundrede år efter fortæller den tomme rubrik en historie, men hvilken?

De gamle storbondeslægter var gerne godgørende mod småfolk, men de ville helst råde selv, og måske har Poul Mortensen ikke haft særlig tiltro til den almindelige valgret, eller også har måden ikke passet ham. Hans sønner var i hvert fald ivrige frihedsmænd for deres tid.

Den 29. december trådte sogneforstanderskabet sammen og valgte »enstemmigen« sognepræsten til formanden.

Gerningen kunne begynde.

Denne gæld blev af kommissionen anerkendt og af præsten udbetalt.

Datum ut supra.

J. A. S. Dansius. Henrik Søndergaard. Peder Larsen.

De gode sognemænd har sikkert taget drammen, kaffepunchen og de højtbelagte mellem-mader med god samvittighed. Nu havde de i så mange år sørget for degneenken, at det ikke var for tidligt, hun gjorde dem en tjeneste til gengæld.

Det har jo dog afgjort ikke været nogen overdådighed, og prisen på mellem-mader m. m. ser ud til at være regnet ud med pinlig nøjagtighed. De indkøbte varer var der jo butikspris på. En og anden vil måske synes, at brændevinen og kaffen har været skammelig dyr, men det må huskes, at pengekrisen fra statsbankerotten endnu ikke var overstået, og at de anførte summer er N. V.: Navneværdi, ikke »rede sølv«.

Auktionen synes at have forløbet godt. Der er ikke opført noget til brændevin, men formodentlig er udgiften trukket fra det indkomne beløb, som i regnskabet er opført med den overraskende høje sum af 37 Rbd. 3 skl. Og så beholdt kommissionen endda en jern-bilæggerovn, som det vedtoges at udleje til Maren Nielsdatter Nørgaard for 3 mrk kurant fra Mikkelsdag 1829 til samme dato 1830. I de to følgende år er lejen opført til indtægt med 79 skilling, derefter med 77 skl. Kronen eller daleren må altså have rettet sig.

Men der var jo også andre omkostninger end begravelsesgildet.

På regnskabet for 1828 tilkommer under navneværdi:

B. Ekstraordinaire Udgifter:

	Rbd.	Skl.
a. Ligkiste til Anne Jørgensdatter	3	48
b. Begravelsesomkostninger ved do.	3	90
c. Maren Früstrich, der passede hende i 12 dage	0	40
d. Peder Brand kastede grav til hende	0	14

Protokollens gulnede blade

Fra de gamle protokollers møre blade dukker glemte slægters saga frem; oftest vel om dem, der gik ned i tidens malmstrøm og ikke selv kunne redde sig op igen.

I fattigprotokollen for Dragstrup-Skallerup, hvor et særdeles pynteligt regnskab for året 1829 er indført, er der til »Udgivt« for degneenken opførte 6 skp. byg, og i anmærkningsrubrikken: Død den 26. august.

Hvorledes bemeldte degneenke, Anne Jørgensdatter, er havnet blandt almissemøderne, giver protokollen ikke nogen besked om. Hun er formodentlig enke efter den sidste »rigtige degn« i sognet, en af dem, der havde gård og degnetidende, men hvis indtægter gik over til lærerne ved skoleloven af 1814. Formodentlig må hun alligevel have haft lidt mere indtægt end almissen, der kun beløb sig til 2 skp. byg i kvartalet samt husleje, 4 Rbd. 26 skilling årligt.

Selvfølge fik hun en hæderlig begravelse, og herom beretter protokollen følgende:

»Den 8. oktober 1829 var fattigkommissionen samlet og afholdt offentlig auktion over den afdøde degneenke Anne Jørgensdatters efterladenskaber. Gårdmand Stephan Dissing erklærede at have udlagt følgende:

3 potter brændevin
a 1 mrk. 4 skl. 3 mrk. 4 skl.
1 pund kaffe 2 mrk. 0 skl.
Halvt pund kandis . 1 mrk. 4 skl.
2 Cikorie 0 mrk. 7 skl.
40 mellem-mad 4 mrk 2 skl.
Fløde, opvartning
og ulejlighed 2 mrk. 8 skl.
5/4 alen lærred
til ligpude 2 mrk. 1 skl.
Maren Früstrich,
som var antaget til at
passe den syge i 12 dage
fik kosten hos
Stefan Dissing 1 Rbd. 1 mrk. 8 skl.
I alt 3 Rbd. 5 mrk. 8 skl.

Maren Früstrüch synes ikke at have været særlig dyr, 40 skl. for 12 dage, derimod må hun have haft en god appetit, eftersom kosten til hende i samme tidsrum har stået kommissionen i 1 rbd. 1 mrk. og 8 skl.

Peder Brand, der har fået 14 skl. for at kaste graven, har næppe gået længere i bund end højst nødvendigt. Hvis fattigkommissionen havde bekvæmmet sig til at give ham 2 skilling tillige en mark – hvad der kunne synes en passende betaling – så havde måske både kommissionen og degne-enken fået lov at hvile i fred.

Det omtalte regnskab for 1829 begyndte med en kassebeholdning på 83 skilling og sluttede på udgiftssiden under C: Beholdningen til næste, som er i min, sognepræstens, værge: 32 Rbd. 50 Skl. Til sammenligning tjener, at de samlede »udgivter«, herunder de ekstraordinære til degneenkens begravelse, var ca. 50 Rbd. Hverken præst, degn eller ringer havde fået noget for deres ulejlighed, men formodentlig har det hørt til embedspligterne.

Fattigvæsenets økonomi var altså rettet betydeligt op, og to år efter købte kommissionen Mette Kalhauges hus for 40 rigsdaler. – Så var kassebeholdningen sikkert anbragt.

Der nævnes ikke noget om, at Anne Jørgensdatter har haft slægtninge eller andre til at tage sig af hende eller hendes efterladenskaber. Efter det beløb, som auktionen indbragte, synes hun ikke at have været særlig husfattig. Der har jo nok været et godt og solidt indbo fra den gamle degnetid.

Med degneenken gik så den sidste repræsentant fra den gamle degnetid i graven. Måske har hendes alderdom ikke tegnet sig slet så mørk, som fattigprotokollen lader formode. Hun har muligvis kunnet dele minderne fra den tid, da Mons Christoffer tog troen over syv degne, med sine jævnaldrende, som hun i sin storhedstid var på lige fod med.

Men hvorledes hun har taget mod sognets »almisse«, derom tier de gulnede blade.

I krigsårene 1940–45 og flere år efter kunne ingen købe så meget som en pind til at reparere en høstvogn eller noget andet, uden at de stod med bevis på, at de manglede det og en indkøbstilladelse fra sognerådet.

En gårdejer i Dragstrup trængte hårdt til et nyt beboelseshus, han fik Nikolaj Thorsen til at skrive en erklæring, og sundhedskommissionen foretog den 13. december 1946 et eftersyn af boligen.

»Det gamle stuehus er opført 1848 sammen med den vestlige længe, med hvilken den er sammenbygget. Gulvene ligger lavt, uden at der er blevet højt til loftet af den grund. Taget er pandeplader. Loftet er rådent, og selv om man har søgt at tætnet det ved at slå brædder på undersiden mellem bjælkerne, drysser støv og snavs stadig ned i stuerne. Væggene er fugtige, selv hvor der er isoleret på ydermuren. Skillevæggene er af lersten, der er opløst så hverken tapet eller maling kan hænge fast. Rotter gnaver sig op gennem de rådne gulve og vægge, og på grund af sammenbygningen med udhusene kan en isolering ikke gennemføres. De små vinduer

er rådne, så hverken kit eller søm kan holde glasset på plads. De fleste døre er ligeledes fuldkommen defekte.

Kun opholdsstuen er nogenlunde, medens alle anstrengelser for at skabe lunhed og hygge i de øvrige rum er forgæves.

At foretage en hovedreparation af bygningen vil kræve en mængde bygningsmateriale. Og da grunden er fugtig, lav og usund, vil det næppe hjælpe i længden.

Navnlig under hensyn til, at der er tre små børn i alderen 1–5 år, kan huset betegnes som direkte sundhedsfarligt og absolut uegnet til beboelse«.

Ansøgningen om byggemateriale blev sendt til varedirektoratet, som en måned efter sendte en mand fra København for at se, om stuehuset virkelig var så ringe. Han kom til Mors, medens der rasede en snestorm, og kunne ikke komme længere end til Ø. Jølby, han gik gennem snedriverne til Dragstrup. Efter at have beset huset, udtalte han, at erklæringen ikke, som man troede i direktoratet, var overdrevet. Gårdejeren fik lov til at bygge et nyt stuehus.

Et besøg i Sillerslev havn

af P. Maaetoft

En lørdag formiddag. Sillerslev havn er forlængst faldet til ro oven på festlighederne i forbindelse med indvielsen af den nye mole. Det er atter blevet hverdag ved havnen. Vi kører langsomt ned ad vejen til havnen og bemærker allerede den store travlhed. Turen går ud på den gamle mole, hvor en fisker på spørgsmålet om, hvor Søren Støvlbæk er, straks svarer, at han sikkert er i fuld sving med sit arbejde. »Du finder ham sikkert derovre mellem træerne, hvor han arbejder med minkfarmen«.

Efter at have slentret rundt på molen, går turen over til minkfar-

men. Og ganske rigtigt, inde mellem burene med de små, vævre dyr, går Støvlbæk og er i gang med fodringen.

Vi snakker lidt, og inden længe har Søren afleveret et helt foredrag om pasning af mink m. v. – Pludselig standser han: »Nå, skal vi gå hjem til vor mor og se, om der er lidt kaffe på kanden?«

Som sagt så gjort.

Søren besteg cyklen, og lidt efter sidder vi i en hyggelig stue og nyder en kop kaffe, som vor mor hurtigt har fået rettet an.

Snakken går, og det er naturligvis Sillerslev havn, det gælder.

Sillerslev havn

(Copyright: Fotomagasinet, Thisted)

Langt tilbage i tiden har der været en fiskerbefolkning i Sillerslev. Der var ingen havn og ingen moler. Den omstændighed, at der ikke fandtes nogen landingsplads medførte, at fiskeriet ikke kunne udnyttes fuldtud, idet fiskefartøjerne allerede i oktober måned måtte tages på land.

I den tid af året, hvor fiskeriet kunne finde sted, måtte fiskefartøjerne ligge fortøjet på åben kyst hvilket rummer en stor risiko. I årenes løb er der da også sket talrige havarier. Forbindelsen mellem kysten og fartøjerne foregik ved hjælp af mindre pramme og under ugunstige vejrforhold medførte det ikke ubetydelig risiko for fiskerne.

Et projekt til et havneanlæg blev udført allerede i 1931. Havnen var tænkt som en øhavn forbundet med land ved en adgangsbro. Af økonomiske grunde kunne projektet dog ikke udføres den gang.

I 1941 lod fiskeriforeningen på ny udarbejde et projekt til en havn, der ligeledes var tænkt ud-

ført som en øhavn. Anlægssummen var anslået til 200.000 kr.

Projektet blev den 13. august 1941 sendt til ministeriet, der imidlertid kun kunne meddele, at der ikke kunne tages stilling til sagen, før Thyborønkommissionen havde behandlet spørgsmålet om sikring af Limfjordstangerne m. v.

Efter afslutning af krigen gik man i gang med sagen igen og fik udarbejdet et nyt projekt, der blev anslået til 410.000 kr.

Forhandlingerne gik videre, og i 1956 så et nyt projekt dagens lys. Nu var omkostningerne blot steget til 550.000 kr. Nye forhandlinger, ændrede projekter, atter nye forhandlinger o. s. v.

Men endelig skulle alle anstrengelser krones med held. – Molen blev bygget, og Sillerslev fiskeriforening kunne meddele Ministeriet for offentlige arbejder:

»Arbejdet med udførelse af læmolen ved Sillerslev er nu afsluttet og en aflevering af anlægget blev foretaget den 16. juli 1960«.

Der var glæde i Sillerslev, men alligevel var der endnu et problem. Iflg. overslaget skulle omkostningerne beløbe sig til 287.000 kr., hvoraf fiskeriforeningen selv skulle skaffe 39.000 kr. Da arbejdet var færdigt, havde udgifterne beløbet sig til 325.249,52 kr. – altså en overskridelse på kr. 38.249,52.

Dertil kom endvidere, at et budgetret tilskud fra Arbejdsministeriet på 53.000 kr. kun kom til at beløbe sig til kr. 17.846,15, idet amtsarbejdsanvisningskontoret kun kunne anvise 4 »langtidsarbejdsløse«. Disse beskæftigedes hele tiden, men med 4 mand kunne der ikke fuldføres noget molebyggeri. Man måtte derfor supplere med det fornødne antal arbejdere fra stedet og egnen, som så undgik at melde sig »langtidsarbejdsløse«. Dette medførte, at de ikke kom til at figurere på arbejdsministeriets fortegnelse, men også med det resultat, at fiskeriforeningen stod med en overskridelse af

Før havnen byggedes

omkostningerne og et nedsat tilskud, ialt 73.403,37 kr.

Da den ret fåtallige og uformuende fiskerbefolkning på stedet i forvejen havde anstrengt sig næsten over evne for at yde de allerede indskudte 39.000 kr., og da læmolen viste sig at svare til forventningerne, både med hensyn til at lette arbejdet og mindske risikoen og livsfaren for fiskerne under deres drøje og ofte livsfarlige arbejde fra den åbne strand, henvendte man sig frimodigt til ministeriet igen om yderligere tilskud.

Nye forhandlinger, og problemerne blev løst, hvorefter de gæve fiskere så kunne falde til ro – troede man. Men se, historien er ikke færdig endnu. Sillerslev havn var blevet en realitet, men der manglede endnu noget. – Skulle havnen blive en rigtig havn, måtte der bygges endnu en mole. Så aldrig var fiskerne faldet til ro efter glæden over den første mole, før man atter tog arbejdstøjet på. Nu havde man jo erfaringerne, så denne gang skulle det ikke tage så lang tid.

Et nyt projekt blev udarbejdet, nye skrivelser, nye forhandlinger. Men det gik ligesom bedre. Der skulle skaffes mange penge – 620.000 kr. Fiskerne måtte igen selv betale en stor del af beløbet, men det gik. Og søndag den 19. august 1973 var alt færdigt, sådan da. Nu skulle der festes. Indbydelser blev sendt ud, telefonen glødede, alle havde travlt. Men det

lykkedes. Det blev en fest, som Sillerslev havn kunne være stolt over, og festen gav vel også lidt overskud.

Nu ligger Sillerslev havn der som en realitet og et resultat af

fælles indsats og stædig holden ud. Adskillige har været spændt for arbejdsvognen, ministre og folketingsmænd, kommunalbestyrelsesmedlemmer, myndigheder m. fl., og ikke mindst Sillerslevs fiskerbefolkning. De arbejdede for en sag, og de nåede et resultat. Men høvdingen for det hele, den seje og stædige forkæmper var Søren Støvlbæk. Han gav ikke op. Ved indvielsen bragte Sillerslevs gæve fiskere da også Søren Støvlbæk deres tak ved at skænke ham en flagstang og et flag, men straks efter modtagelsen af gaven lod Søren den gå videre til Sillerslev havn, for der syntes han, den rettelig hørte hjemme.

Et arbejde er afsluttet, men Sillerslev hviler ikke. – Nye planer gærer. For nu skal havnen bruges, ikke blot til fiskeri, men også til lystbåde m. m.

Sillerslev havn er blevet en levende havn.

red.

Formernes fagforening i Nykøbing 1890-1940

af Knud Erik Holck Andersen

Et samfund i forandring

I de sidste årtier af 1800-tallet oplevede det danske samfund dybtgående økonomiske og sociale forandringer. Befolkningstallet voksede stærkt, fra knap 2 mill. i 1870 til knap 3 mill. i 1911. Samtidig blev det dominerende erhverv, landbruget, drevet mere og mere rationelt. Det var derfor ikke i stand til at opsuge den voksende mængde arbejdskraft. Et stort antal af landsbyernes unge måtte bryde op og søge beskæftigelse i byerne. Både København og de mange små købstæder voksede stærkt. Sammen med byernes faglærte håndværkssvende dannede dette store antal tilflyttere grundlaget i en inden længe dominerende social gruppe: arbejderklassen.

Mange fandt beskæftigelse i den stærkt øgede byggevirkksomhed, der var en naturlig følge af befolkningstilvæksten. – Samtidig fandt stadig flere arbejde i de mange fabrikker, der bl. a. blev behov for, bl. a. som følge af det moderniserede landbrug og det store byggeri. Danmark begyndte den langvarige forvandling fra landbrugs- til industrisamfund.

Men vilkårene for de mange nye byarbejdere var særdeles barske. Den økonomiske udvikling var meget ujævn. Undertiden var der god beskæftigelse og stigende lønninger; men ofte hærgede arbejdsløsheden, og i en tid uden nogen som helst social sikring kunne det få katastrofale følger for en arbejderfamilie.

Som overalt i Europa fandt og så de danske arbejdere hurtigt et effektivt middel til at forbedre deres forhold: man dannede fagforeninger. Efter den usikre start i halvfjerdsernes begyndelse fik fagbevægelsen for alvor tag i de danske arbejdere i løbet af firserne. Grundstammen i den tidlige arbejderbevægelse var så afgjort de faglærte arbejdere, håndværkssvendene. – Derfor organiserede man sig ikke efter arbejdssted, men efter det faglige tilhørsforhold. Ved århundredeskiftet var den store fagforeningsbygning rejst – selv om de ufaglærte endnu var svagt organiserede – og arbejdsgiverne havde dannet deres parallelle organisationer.

Trods den faglige og politiske arbejderbevægelses enorme betydning for udviklingen i dette århundrede, er den historiske litteratur omkring den ikke særligt omfattende. Holdningen hos de menige fagforeningsmedlemmer og udviklingen i de lokale fagforeninger ved vi ikke meget om. Men bl. a. ved at gå til det lokalhistoriske kildemateriale skulle det være muligt at danne sig et billede af udviklingen set nedefra, at nærme sig de mange virkelighed.

Kildemateriale

Det følgende er et forsøg på at tegne et billede af den aktivitet, der gennem et halvt århundrede – fra 1890 til 1940 – udfoldede sig i formernes fagforening i Nykøbing. Grundlaget er et manuskript til et aldrig udgivet jubilæumsskrift, udarbejdet omkr. 1940 af foreningens daværende formand, P. Chr. Sørensen. (Materialet opbevares i Morsø lokalhistoriske Arkiv. Dele af manuskriptet har været offentliggjort i en række artikler i Morsø Social-Demokrat i maj 1950). P. Chr. Sørensen oplyser, at han i overvejende grad har bygget sin fremstilling på foreningens to forhandlingsprotokoller, der nu er gået tabt.

Fremstillingen bærer præg af at følge mødereferaterne nøje. Der er grund til at tro, at Sørensens beretning i store træk gengiver de oprindelige referater. Men han har måttet vælge ud af protokollernes samlede mængde oplysninger, og

derved bliver billedet naturligvis farvet af, hvad han har anset for væsentligt, og hvad han har ønsket at overlevere til eftertiden. – Alligevel er det et værdifuldt materiale både på grund af de rigtige oplysninger og på grund af den interesse og forståelse for det historiske forløb, Sørensen lægger for dagen.

Arbejdsforhold

En kort beskrivelse af formernes arbejdsforhold vil danne en passende baggrund for fremstillingen af deres kamp for bedre levevilkår. Forholdene på arbejdspladsen – og det vil sige N. A. Christensens Jernstøberi – ændrede sig betydeligt i de 50 år. Selv i dag regnes støberiarbejde imidlertid for noget af det hårdeste og mest sundhedsfarlige. For trekvart århundrede siden har det været et rent helvede. I et efterskrift til sin beretning har Sørensen fortalt om den arbejdsplads, han første gang oplevede som læredreng i efteråret 1896. I usle, lave og mørke lokaler færdedes formerne. Man kunne knap skimte dem, når de bevægede sig rundt om støbekasserne. Det eneste lys kom fra små, svage oliepråse. Samtidig var temperaturen under støbning meget høj. Arbejdstiden var fra 6 morgen til 6 aften med en halv times frokost og en times middagspause, altså tienhalv time i alt. Det var den normale arbejdstid i industrien på det tidspunkt. 8-timers dagen var endnu i 90'erne et fjernt fremtidsmål og ferie et ukendt begreb uden for overklassen. Det kan ikke undre, at der dengang – som Sørensen bemærker – blev »drukket en del på værkstedet«. Udover søn- og helligdage slap man kun for fabrikkens sod og mærke under arbejdsløshed.

Disse forhold ændredes væsentligt i de følgende årtier. Der fandt lokalemæssige og tekniske fremskridt sted, og samtidig lykkedes det arbejderbevægelsen som helhed at gennemtvinge væsentlige forkortelser af arbejdstiden, og i 1919 nåede man målet: 8-timers dagen. I 1931 blev retten til en uges ferie med løn lovfæstet.

Undertiden kunne selv mindre forbedringer af forholdene på ar-

bejdspladsen tage urimelig lang tid. I 1904 stillede formerne i Nykøbing krav om, at der blev indrettet et vaskerum. I betragtning af arbejdsvilkårene har der været stærkt behov for en sådan facilitet. Kravet blev imidlertid afvist. Først så sent som i 1935 bøjede fabrikkens ledelse sig. I forbindelse med en overenskomst hed det om vaskerummet, at direktionen »ville ikke stille sig afvisende, men undersøge om der var husrum til et sådant«.

I øvrigt var formerne i efteråret 1914 ude for en ubehagelig oplevelse. Uden at meddele det havde ledelsen ladet vandet fra den nærliggende å lede ind i de vandhaner i støberiet, formerne plejede at drikke af. I flere dage drak formerne det i den tro, at det var vandværksvand. »Der kunne skrives meget i den anledning«, tilføjer Sørensen, men heldigvis fik ingen tyfus eller anden dårligdom af det farlige vand.

Forhandling og konflikt

Formerne i Nykøbing kom ret tidligt med i fagbevægelsen. Foreningen blev stiftet i maj 1890. Da bestod Jydsk Formerforbund, som man straks tilsluttede sig, kun af 5 afdelinger med 180 medlemmer i alt. I de følgende år steg tilslutningen stærkt. I 1894 var der 20 afdelinger med 345 medlemmer. I 1895 lykkedes det at forene de jyske og de talstærke københavnske formere, og man stiftede det landsomfattende Dansk Former-Forbund.

Sørensen understreger, at der hørte et vist mod til at være med i det nye. Han mener også, at Nykøbings arbejdere som helhed var meget konservative på det tidspunkt. Ikke desto mindre fik fagforeningen en relativ høj organisationsprocent. Den fik straks tilslutning fra omkring 40 af støberiets i alt 50 formere.

Pladsen tillader kun omtale af de mest centrale af de forhandlings- og konfliktsituationer, foreningen medvirkede i. Hensigten er at se den lokale fagforenings aktivitet i sammenhæng med tidens almindelige økonomiske og politiske udvikling.

I 90'erne tog industrialiseringen af det danske samfund et kraftigt spring fremad. For arbejderne kom der en række gode år i sidste halvdel af årtiet. I et konstrueret indeks for lønudviklingen stiger reallønnen for købstædernes faglærte arbejdere fra 66 i 1892 til 81 i 1897. Samtidig skærpedes modsætningen mellem fagbevægelsen og arbejdsgiverne. Uroen på arbejdsmarkedet kulminerede i storlockouten i 1899. Denne afgørende styrkeprøve mandede ud i det velkendte septemberforlig, der i mere end et halvt århundrede blev det solide retsgrundlag for forholdet mellem arbejdere og arbejdsgivere.

I Nykøbing fik den nye formerfagforening hurtigt lejlighed til at prøve sin styrke. I 1892 var prisniveauet faldende, og N. A. Christensen krævede priserne på en del akkordarbejde nedsat med 10 pct. Fagforeningen afviste kravet, men var villig til at acceptere en reduktion på 5 pct. Fabrikanten gik ind på dette tilbud. Sørensen underer sig over denne medgørlighed og forklarer det med arbejdernes nye organisatoriske styrke.

I maj 1896 oplevede jernstøberiet den første store konflikt. Arbejdsmændene strejkede for at opnå højere løn. Direktionen svarede med at ansætte nye arbejdsmænd, men formerne og smedene viste sig solidariske med de strejkende. – Man ville ikke samarbejde med skruebrækkere. Konflikten, der løb ca. 14 dage, blev en art styrkeprøve mellem de nye fagforeninger og byens dominerende industrivirksomhed. Arbejderne demonstrerede udholdenhed og sammenhold tværs over faggrænserne. Arbejdsgiveren gav til sidst efter. Forliget gav arbejdsmændene visse lønforhøjelser, og formerne benyttede lejligheden til at rejse krav om begrænsning af lærlingetilgangen. De forlangte, at ingen over 18 år måtte tages i lære. Forklaringen er, at formerne var bekymrede over det stigende antal voksne arbejdsmænd, der under navn af lærlinge blev oplært til bestemte former for støberiarbejde, altså en art specialarbejdere. Det lykkedes i dette tilfælde at få et mundtligt tilsagt fra direktionen om, at

fabrikken indtil videre ville undlade at antage voksne lærlinge.

Problemet omkring grænsen mellem faglært og ufaglært arbejde gav imidlertid anledning til betydelige konflikter i de følgende år, ikke mindst som følge af den voksende anvendelse af maskiner i jernstøberierne. Den solidaritet med de ufaglærte, der blev vist under strejken, kendte altså sin begrænsning. – Håndværkerstolthed og frygten for konkurrence fra de ufaglærte stak dybt i formerne.

I 1897 var formerne som led i en landsomfattende lockout uden arbejde fra begyndelsen af juni til midt i september. Det kneb voldsomt med at få understøttelse fra forbundet, og man måtte suge på labben. Alligevel gav det ømtålelige problem omkring ufaglærtes anvendelse til støberiarbejde anledning til en strejke i foråret 1898. Forbundet nægtede imidlertid at støtte aktionen og krævede forhandling i stedet, hvilket formerne var meget fortørnede over.

I årene efter århundredskiftet voksede arbejdsløsheden. I vinteren 1901 gik 21 af de ca. 40 medlemmer ledige. Problemerne omkring anvendelsen af maskiner og ufaglært arbejdskraft optog fortsat sindene meget. Man havde i 1903 – trods kraftig protest – accepteret, at 4 ufaglærte arbejdede ved de såkaldte rørmaskiner. Men da disse 4 det følgende år søgte optagelse i fagforeningen, blev der sagt kategorisk nej.

Nykøbing-formerne var dog i dette spørgsmål ude af trit med udviklingen. Overalt i støberierne var de gamle håndværksmæssige arbejdsformer på retur. Allerede i 1902 havde Former-Forbundets kongres vedtaget, at de såkaldte maskinformere kunne optages som medlemmer. Støberiarbejderne var man noget længere om at acceptere. Da spørgsmålet om deres optagelse i forbundet blev rejst i 1917, stemte Nykøbing-afdelingen ligesom flertallet af forbundets afdelinger imod. Først i 1922 vendte stemningen, og forbundets navn blev ændret til Dansk Former- og Støberiarbejderforbund.

I 1907 blev N. A. Christensens Jernstøberi udvidet med et stort, moderne maskinformeri. Spørgs-

målet om formernes aflønning under den nye arbejdsform gav anledning til meget langvarige og indviklede forhandlinger, hvor hovedorganisationerne måtte inddrages. Utilfredsheden med maskinerne varede længe. I marts 1909 foreholdt man direktionen, at »arbejdet går fra formerne over på maskinerne, så formerne ikke kan tjene den løn, de er vant til«. – Stemningen på arbejdspladsen var undertiden ophidset. Den såkaldte Trowsky-affære er et vidnesbyrd derom. Alle formere nægtede i maj 1909 at samarbejde med en tysk maskinformere, Trowsky, der sammen med en tysk støbemester ledede arbejdet i det nye støberi. Resultatet blev en langvarig og særdeles indviklet konflikt. I første omgang fik hovedorganisationerne ret hurtigt etableret et forlig, og arbejdet blev genoptagen. Men det viste sig, at såvel formere som arbejdsmænd fortsat nægtede at samarbejde med Trowsky. Hver arbejders vægring blev besvaret med øjeblikkelig afskedigelse, og i midten af juni var 180 af fabrikkens 320 arbejdere sat på porten.

Arbejdsgiverens stejle holdning skyldtes, at arbejdernes vægring blev opfattet som et angreb på den centrale ret til at lede og fordele arbejdet. I slutningen af juni lykkedes det omsider at bringe et nyt forlig i stand mellem formerforbundet og arbejdsgiverorganisationen, og formerne opgav deres kampagne mod Trowsky. På det tidspunkt var Lyngsie, arbejdsmandsforbundets navnkundige formand, imidlertid kommet til Nykøbing, og han var ikke til sinds at lade sagen falde. Arbejdsmændene fortsatte derfor strejken et stykke ind i juli – dog vist uden at opnå noget ved det. På et tidspunkt var konflikten på nippet til at udarte sig til en storlockout mod alle arbejdsmandsforbundets medlemmer indenfor jernindustrien.

De ekstraordinære tilstande, den europæiske storkrig fra august 1914 fremkaldte, gjorde arbejderne forsigtige. I krigsårene steg priserne langt stærkere end lønningerne, og arbejdernes realløn var faldende. Til gengæld opnåede ar-

bejderne i årene 1918–20 kraftige forbedringer. Samtidig var forholdene på arbejdsmarkedet ret urolige med hyppige strejker og en betydelig indre spænding i fagbevægelsen mellem den socialdemokratiske ledelse og radikale grupper af venstresocialister og syndikalister.

På jernstøberiet i Nykøbing forløb krigsårene og de første efterkrigsår dog uden større dramatik. På grund af prisudviklingen blev de lokale overenskomster hyppigt taget op til revision, ofte flere gange om året. I 1915 besluttede man sig til et kraftigt livtag med arbejdsgiveren. Først på året havde direktionen pure afvist krav om højere lønsatser. I august genfremsatte man kravene: »der var nu godt at bestille, og nu skulle der slås et slag«. Modparten var imidlertid fortsat urokkelig. Man appellerede til formerforbundet, men dets forretningsudvalg var – meget karakteristisk – tilhænger af en afdæmpet politik. Det ville på ingen måde godkende en lokal strejke. Nykøbing-formerne var særdeles utilfredse med denne holdning, men uden forbundets støtte var det for kostbart at strejke. Det er sandsynligvis modsætninger af denne type, der skabte grobund for den indre uro i fagbevægelsen 1918–20. Formerne resignerede, og i midten af november lykkedes det at nå til enighed om en ny overenskomst.

1918–20 var præget af næsten konstante lønforhandlinger, og det lykkedes både lokalt og på landsplan at tvinge betydelige forhøjelser igennem. Som eksempel kan nævnes, at formerne i Nykøbing i begyndelsen af 1918 krævede 40 pct. i lønforhøjelser. Direktionen svarede med at tilbyde 5 pct. Det endelige resultat blev 12½ pct.s tillæg til akkorderne og 20 pct. til timelønnen. I august samme år opnåede man yderligere 3½ pct. i akkordtillæg, og dyrtidshjælpen på 20 pct. forhøjedes til 30 pct. Stigninger af den størrelsesorden var ikke ualmindelige i de år. Til dels var de kompensationer for den voldsomme prisudvikling (et detailpristal med 1914=100 er i 1917 på 155 og i 1920 på 261). Alt i alt kom der dog også en be-

tydelig reallønsforbedring ud af det, især i 1920.

De gode tider fik snart en ende. I 1921 vendte udviklingen. Arbejdsløsheden voksede stærkt, og arbejdsgiverne blev – som Sørensen udtrykker det – »angrebsivrige«. Jernstøberiets direktion stillede krav om en generel lønreduktion på 15 pct. Trods protester måtte formerne akceptere hovedparten af den forlangte reduktion. Det lykkedes at undgå yderligere nedsættelser, men væsentlige forbedringer blev der heller ikke tale om. I det meste af 20'erne svingede arbejdsløsheden her i landet mellem 15 og 20 pct. Blandt landets formere var den i 1921 helt oppe på 50 pct. Også 1926 har været drøjt med godt 30 pct. arbejdsløse. I 1924–25 var beskæftigelsen ret høj, men til gengæld fik man i marts 1925 en landsomfattende former-lockout på halsen. Den trak ud i 2½ måned.

Den store økonomiske verdenskrise ramte for alvor Danmark i 1932. Arbejdsløsheden nåede samme højder som i 20'ernes værste år. På det lokale plan var forholdet til arbejdsgiveren ret afspændt. I dette hårde årti var der ikke grobund for forventninger og krav om væsentlig lønfremgang. I 1931 resulterede lokale forhandlinger i et tilbud om meget beskedne lønstigninger, og det blev vedtaget enstemmigt af formerne. I 1934 og 1935 gik forhandlingerne knap så glat, men nogen kampvilje kan man ikke spore. Som i 20'erne var formerne kun involverede i en enkelt konflikt, nemlig den landsomfattende lockout i februar og marts 1936.

Understøttelse

Fagforeningen var ikke blot et redskab i kampen for bedre løn- og arbejdsvilkår. Den skulle også skabe lidt af den sociale tryghed, 1800-tallets liberalistiske samfund var totalt blottet for. En særlig vægt fik naturligvis understøttelse i forbindelse med strejker og arbejdsløshed, men også syge- og begravelseskasser opstod i tilknytning til fagforeningerne.

Formerfagforeningen i Nykøbing oprettede en hjælpekasse i 1898. Men allerede fra forenin-

gens første tid er der eksempler på, at medlemmer har fået bevilget hjælp. Ved juletid 1895 fik 2 formere 10 kr. hver i understøttelse. Det fremgår ikke, om årsagen har været sygdom eller arbejdsløshed.

Hjælpekassen af 1898 omfattede bl. a. den såkaldte »geskænk«, d. v. s. støtte til svende på valsen. Man vedtog, at svende, der søgte arbejde i byen, kun fik støtte, hvis de først henvendte sig hos fagforeningens formand. Hensigten var naturligvis at undgå uheldig konkurrence fra de farende svende. – Senere – i 1910 – oprettede man en særlig geskænkasse.

Medlemmerne har i disse år åbenbart også kunnet erholde mindre lån af foreningens kasse. For i 1900 besluttede man at finansiere et ekstrakontingent til forbundet ved at kræve alle penge, udlånt til medlemmer, indbetalt inden 1. oktober.

Fra starten har understøttelseskassens vigtigste opgave sikkert været at yde hjælp under arbejdsløshed. Men de lokale midler må have været utilstrækkelige i tilfælde af større ledighed. Under arbejdsløsheden i vinteren 1901 bad man forbundet om hjælp til 21 arbejdsløse medlemmer. At der kunne være problemer forbundet med støtte til arbejdsløse fremgår af en tilføjelse til hjælpekasens love i 1902: støttet bortfalder omgående, hvis modtageren påtager sig nogen som helst form for arbejde eller viser sig i beruset tilstand.

Arbejdsløshedsunderstøttelsen blev dog hurtigt et forbundsanliggende. I 1902 omdannede man forbundets rejsekasse til en egentlig arbejdsløshedskasse med et dagpengesystem. Fra 1907, da loven om statsanerkendte arbejdsløsheds-kasser blev gennemført, modtog man statstilskud.

Den lokale understøttelse blev naturligvis især ydet i tilfælde af sygdom. Der gjaldt bestemte regler for omfanget af denne støtte. – Imidlertid blev der også ydet ekstraordinære beløb til medlemmer, der var kommet i nød. – Der er mangfoldige eksempler på sådanne bevillinger. I februar 1910 bevilgede man Chr. Nielsen den betragtelige sum af 50 kr. til et kurophold på Skive sygehus, og i

1913 fik Johan Nielsen 35 kr. til hjælp til et ophold på Rigshospitalet. I august 1914 blev en del medlemmer indkaldt til sikringsstyrkerne, og deres familier kom i en vanskelig situation. Fagforeningen vedtog at yde 3,50 kr. pr. barn hver uge til de indkaldte familier. Kassen blev dog hurtigt drænet af disse udbetalinger, og i november måtte man standse dem. I stedet fik hver gift indkaldt 10 kr. i julegave. Samme år bevilgede man et medlem 50 kr. på grund af hustruens lange og alvorlige sygeleje. I 1938 fik 9 arbejdsløse kolleger hver 15 kr. i julegave.

Gode kammerater

Man får gennem Sørensens beretning et levende indtryk af, hvilken betydning fagforeningen havde for arbejderne ud over det rent økonomiske. Generalforsamlingerne i fagforeningen var hyppige og ofte præget af en særdeles livlig debat. I 1902 besluttede man at holde medlemsmøde den første søndag i hver måned. Det fremgår dog ikke, hvor længe denne regel er blevet praktiseret. Man lagde vægt på, at alle medlemmer mødte op. Der var bøder for at udeblive. I 1927 ophævede man dette bødesystem. Men det har åbenbart haft uheldige virkninger, for i 1929 genindførte man det. Det kostede nu 50 øre at udeblive uden lovlig grund.

På møderne diskuterede man alt fra forhandlingstaktik over for arbejdsgiveren og vedtagelse af overenskomster til planlægning af fester og udflugter. Endvidere uddelte man »røfler«, d. v. s. irettesættelser af kammerater, der på en eller anden måde havde optrådt usolidarisk. Disse »røfler« var ret almindelige, især i den ældre tid. F. eks. havde en former i 1902 akcepteret en alt for lav okkord på et stykke arbejde, og det fik han en »røffel« for. Den tidligere omtalte tyske former, Trowsky, blev i 1909 tildelt en så alvorlig »røffel«, at den medførte eksklusion af fagforeningen. På den anden side prøvede man også at hjælpe, hvis en kammerat skejdede ud. I 1898 var et medlem blevet fyret på grund af drikkeri på værkstedet. På et medlemsmøde vedtog

man, at formanden skulle prøve at overtale mesteren til at antage ham igen. Til gengæld ville hans kolleger lægge pres på ham og få ham til at opføre sig noget bedre.

Undertiden blev debatterne noget hede. Generalforsamlingen i august 1903 var meget urolig. Allerede tidligere på året havde der været en del uenighed om en kontingentforhøjelse, og nu blev diskussionen så voldsom, at formanden ikke kunne skaffe ørenlyd og måtte hæve mødet. Nogle dage senere nedlagde den samlede bestyrelse sit mandat i protest mod medlemmernes opførsel. Den blev dog overtal til at fortsætte. I december 1910, da man diskuterede juletræsfest, måtte dirigenten slutte mødet på grund af uro. Men oftest blev møderne afviklet i fordragelighed. Efter et godt møde hændte det, at de fremmødte medlemmer bevilgede sig selv en genstand på foreningens regning.

Med jævne mellemrum samlede man medlemmerne og deres familier til fester eller udflugter. Juletræsfesten blev en fast tradition allerede ved århundredskiftet. – Planlægningen af netop denne fest gav adskillige gange anledning til meningsbrydning. I december 1905 gik bestyrelsen ind for at engagere et tre-mands orkester. Et mere sparsommeligt medlem, Anton Nielsen, ville imidlertid nøjes med en harmonika. Den senere formand, Martin Back, affærdigede ham med, at han i hvert fald ikke ville springe rundt efter en harmonika, og at Anton Nielsen blot holdt på harmonikaen, fordi han selv kunne spille den.

Der blev også holdt mange fødselsdagsfester for fagforeningen, og både da man i 1896 anskaffede sig en fane, og da den i 1931 blev erstattet med en ny, holdt man en stor og vellykket faneindvielsesfest. Under lockouten i 1936 havde man god tid, og en eftermiddag samledes man til en lille fastelavnsfest. Man slog katten af tønden og morede sig glimrende. Også udflugter holdt formerne meget af. Det mest yndede mål var Højriis, hvor man f. eks. drog hen i september 1900. Senere blev der

mulighed også for længere ture til Skive og Holstebro.

Hvert år deltog man med fanen i 1. maj demonstrationen. P. Chr. Sørensen skrev i forbindelse med en studiekreds i vinteren 1937 et erindringsbillede. Han mindedes her »hvor stolte vi var, når vi under fanerne en maj-dag klar marcherede ind gennem staden til vor egen festplads i Nørregade«. Var taleren dygtig og »kunne tale til sind og hjerte«, så forstod man, »at socialismen, det var livet«.

Politisk var formerne naturligvis knyttet til Socialdemokratiet. Flere gange blev der på medlemsmøderne rettet opfordringer om at indmelde sig i partiet, og – noterede man f. eks. i forhandlingsprotokollen i 1913 – flere indmeldte sig. Jævnligt bevilgede man penge til den socialdemokratiske valgagitation. Der er ikke noget, der tyder på politiske brydninger mellem formerne. Formerne demonstrerede også solidaritet med andre landes arbejdere. I februar 1920 støttede man de lockoutede svenske arbejdere og i 1924 strejkende norske arbejdere.

I det halve århundrede fra 1890 til 1940 havde foreningen 11 forskellige formænd og 5 kasserere. – Især i de to første årtier skiftede man hyppigt formand, ialt 8 gange. Foreningens første formand – fra 1890–94 – var Anders Lavrsen. I 1910 blev Martin Back formand, og han blev på posten til 1929, bortset fra en kort periode 1919–20. Han fungerede i de 18 år – som Sørensen udtrykker det – »til formernes tilfredshed«. Han var endvidere en periode medlem af forbundets hovedbestyrelse og blev tidligt socialdemokratisk byrådsmedlem. I februar 1931 blev P. Chr. Sørensen formand. Frits Vingaard var kasserer fra 1908–18 og efterfulgtes af P. Skyum, der sad på kassen helt til 1935. I 1914 blev fagforeningen delt i 2 klubber, en for det gamle og en for det nye støberi, med hver sin tillidsmand. Også disse tillidsmænd beholdt deres hverv i en længere årrække.

Fagforeningernes betydning

Omkring 1940 havde arbejderne nået en del af de mål, deres fædre

og bedstefædre gik i kamp for i 1800-tallets sidste årtier. Arbejdernes levestandard var hævet betydeligt, den sociale tryghed langt større, og magtfulde organisationer var bygget op. Men de grundlæggende ejendomsforhold var ikke væsentligt ændrede, og arbejdsløsheden var fortsat et meget alvorligt problem.

Fagbevægelsen nåede de fleste resultater af forhandlingens lange og trange vej. Man havde nok visioner om en socialistisk omformning af samfundet, men det var de øjeblikkelige, kontante forbedringer i levevilkårene, der betød noget. Nykøbing-formerne danner i så henseende ingen undtagelse.

Sørensens beretning om formerne i Nykøbing demonstrerer, at fagforeningernes betydning rakte langt ud over det rent økonomiske. Man har nok været tilbøjelig

til at undervurdere – eller glemme – fagforeningernes betydning som kulturfaktor. De skabte et fællesskab. Man stod sammen i kampen for en bedre tilværelse, og man morede sig sammen. Man praktiserede solidaritet.

Dansk fagbevægelse er også i dag en effektiv og stærk maskine, men det levende, aktive fællesskab er måske gået tabt undervejs.

(Oplysninger, der rækker ud over det lokale, er hentet hos *Erling Olsen*: Danmarks økonomiske historie siden 1750, Kbh. Gad, 1962, og *Herman Hansen*: Festskrift i anledning af Dansk Former-Forbunds 50 års jubilæum, 1939. Endvidere er Sørensens beretning om Trowsky-affæren i 1909 suppleret med en række artikler i Morsø Folkeblad 11/6-3/7 1909).

man mon også klar over, denne lejr ligger i en natur så særpræget og skøn, at der efter min og manges mening ikke findes magen til i Danmark? – Ja, adskillige, som har berejst store dele af verden, hævder, at de aldrig har set noget, der i skønhed kan måle sig med den natur, Bjørneborg ligger i. – Hvordan lod det sig egentlig gøre, at Bjørneborg fik den enestående position? Ja, det er noget af et eventyr, og her skal i korthed nævnes enkelte af de ting, som fik eventyret til at blive virkelighed.

Ved juletid 1922 kunne pressen på Mors meddele, at entreprenør Mathias Andersen, Esbjerg, havde skænket marketenderi-barakken ved det da nedlagte kalkbrud i Erslev som julegave til Nykøbing Mors KFUM. Statsbetjent Reby, som havde formidlet kontakten med Mathias Andersen og undertegnede, der da var nyansat sekretær på KFUM i Nykøbing, fik overdraget opgaven at finde den bedst egnede plads, hvortil lejren kunne flyttes. Pressen, som under hele sagens forløb viste stor interesse og hjælpsomhed, hjalp også her til, så der kom mange tilbud fra venlige landmænd, men i alle tilfælde viste det sig, at lejren ville komme til at ligge indeklemmet mellem opdyrkede marker eller for tæt på anden bebyggelse, hvilket jo med tiden kunne risikere at give gensidige gener.

Omsider fik vi et praj om, at ægteparret Kresten og Karoline Buk, som havde en mindre gård i

Bjørneborg

1923-1973

af Alfred Andersen

50 år er gået, siden den første sommerlejr tog sin begyndelse på »Bjørneborg« i de skønne Flade bakker, skrånende ned mod Limfjordens friske vande.

Mange drenge og piger har oplevet sommerlejrtilivet på en måde, de aldrig vil glemme.

»Jul på Mors« vil da også gerne være med til at hylde »Bjørneborg«, og vi vil gøre det ved at lade en af »Bjørneborg«s fædre, tidligere sekretær Alfred Andersen fortælle lidt om »Bjørneborg«s historie.

Endvidere har vi fået en af de første sommerlejrledere til at fortælle lidt.

Men »Bjørneborg« i dag er ikke blot en samling gamle minder, men en sommerlejr, der stadig lever sammen med de drenge og piger, der sommeren igennem fylder lejren og omegnen med deres lyse latter og gode humør.

Mon der findes ret mange morskingsboer, som ikke ved, at der i Flade bakker ligger en sommerlejr, »Bjørneborg«, oprindeligt ejet af Nykøbing KFUM, nu af KFUM-og K-kredsen på Mors? – Men er

nærheden af Salgjerhøj, havde jord, som grænsede til Limfjorden, men hvorvidt de var positivt indstillet til at få flokke af drenge fra brostenene sluppet løs på deres jord, havde man ingen anelse om – men fandt det ikke sandsynligt, eftersom de ikke havde reageret på pressens omtale af behovet for plads til lejren. (Kresten Buk var forøvrigt fætter til den lands- og verdenskendte Niels Buk, Ollerup Gymnastikskole).

Uforsøgt gælder ikke, altså startede statsbetjenten sin motorcykel med mig som påhæng, og i det skønnest tænkelige forårsvejr drog vi ud i det uvisse. – Vejen mellem Flade og Buks gård (og Salgjerhøj) var den gang to sandede hjulspor og et sindrigt system af lumsk anbragte fælder i form af bratte og uforudseelige vejsving; det lykkedes os da også et par gange at forcere korte stræk i liggende stilling med møkkebikken over eller under os, men frem kom vi da og traf Krestens højt bedagede far ene hjemme. – Vi indledte med at forsøge at præsentere os, hvilket tørtalt mislykkedes grundet Morten Buks døvhed, selv om vi til sidst brølede af vore lungers fulde kraft, så det gjaldede over markerne, hvor Kresten og Karoline smed, hvad de havde i hænderne og styrtede hjem for at komme Morten til hjælp under overfaldet, de troede fandt sted! – »Overfaldet« opløstes i munterhed, hvorefter vi forsigtigt kom ind på vort ærinde. Og så viste det sig, at Gud havde beredt vejen for os. – Ægteparret havde adskillige gange talt om at tilbyde os plads ude i bakkerne ved fjorden, men havde opgivet det, fordi de kære mennesker i deres store beskedenhed fandt, at de ikke kunne være bekendt at tilbyde os så ringe en jord, at der kun kunne gro lyng og bjergfyr på den, og de blev ærligt forbløffede over vort glædesudbrud: »Jamen, det er jo lige netop det, vi ønsker os«.

Buk tog os så med ud i bakkerne, og vi gik som drømmende i al den herlighed, vi havde for øje – men med det pinende spørgsmål i sindet, hvordan skaffer vi penge til at klare det her? – Og så indtraf det øjeblik, vi aldrig har kun-

net glemme. – Kresten Buk sagde på sin stilfærdige måde: »Ja, nu har I set min jord; fattig og karrig er den, men hvis I stadig mener, den kan bruges, må I lægge lejren lige hvor I vil og tage den jord, I har brug for – og det skal ikke koste jer en øre«. – Sådan var forhistorien.

Og nu blev der travlhed. Byens og efterhånden hele øens vognmænd stillede gratis på skift deres lastbiler til rådighed. Alle hverdagsaftener blev medlemmer af KFUM og en stadig større flok venligtsindede fagfolk o. a. kørt til Erslev, hvor de brød barakken ned og gjorde klar til flytningen, som blev en helt usandsynlig oplevelse. – På den berammede dag kørte et uoverskueligt optog af lastbiler og hestevogne tungt læsede til Buks gård, hvor Flade og omegns landmænd tog sig af videtransporten af lastbilernes læs. – Flere vogne brød sammen, men til den udvalgte plads kom det hele frem, og så kom der fart i byggeriet. Flere og flere vogne kørte større og større frivillige arbejds hold til lejren, som skulle stå klar til første hold lejrdeleger den 5. august 1923, indvielsesdagen. Det lykkedes efter en formidabel slutspurt dagen før. – Det hele var dog nær endt i en katastrofe, idet en orkanagtig storm truede med at jævne lejren med jorden. – Ved hjælp af behjertet indsats lykkedes det at fremskaffe svære stålwirer og få bygningen nogenlunde rettet op, men lidt skæv har den været siden.

von Snakkenberg til Lettenborg fortæller

En junaften i 1924 smækkede jeg med døren, da jeg gik hjemmefra for at gå til K. F. U. M. i Skovgade. Min far havde nægtet at betale de skallede 5 kr., som det kostede for at komme med på alle tiders sommerlejr. Den gamle havde sagt: »Børn nu om stunder er så fordringsfulde! Da jeg var barn var der ikke noget, der hed som-

Og så oprandt morgenen til indvielsesdagen med stille vejr og strålende solskin på trods af de vejrkyndiges forudsigelser. Pastor Larsen, Flade, indviede lejren og pladsen til tjenesten blandt børn og unge – hvorpå lejrens store flag gled til tops. De mange mennesker, som fra by og land var stævnet sammen til festen, ventede nu spændt på det første hold store drenge fra Nykøbing skulle vælge lejrens fremtidige navn mellem adskillige forslag. Da stemmesedlerne blev talt op var der næsten enstemmighed om navnet »Bjørneborg«, som nu er kendt og højt skattet af mange mænd og kvinder, der som børn eller unge har haft den oplevelse at deltage i et – eller for adskilliges vedkommen – mange af Bjørneborgholdene. Mange af de gamle bjørneborgere har givet klart udtryk for, at det, de som ganske unge mødte på lejren, har præget dem for livet.

Vel de mennesker og det øsamfund, som skænkede ungdommen denne borg, hvis karrige jord har båret mangefold frugt og bragt en stor skare unge rige oplevelser og minder for livet.

Bjørneborg var og er trods mange forbedringer stadig primitiv og er ved som bygning at have udtjent. – Mon de gæve morsingboer (nuværende og fraflyttede) har evne og sind til at lade et nyt og lidt mere tidssvarende Bjørneborg rejse sig på grunden, når den gamle bygning har udtjent?

merlejr. Nej, jeg måtte hjælpe med at tjene penge, fra jeg var 10 år for at vi kunne holde fattigdommen fra døren«.

Jeg vidste godt, at det ikke var let for mine forældre at få den lille ugeløn, far tjente, til at slå til, men jeg havde glædet mig til at komme med på den første sommerlejr på Bjørneborg. Sekretær

Andersen havde fortalt så meget om stedet derude ved Salgjerhøj, at det for os drenge stod som drømmeland, hvor alle muligheder for leg og oplevelser stod åbne.

Men nu var drømmeland forduftet for mig, jeg traskede hen ad Nygade, over Rådhusstorvet, hvor jeg mødte Svend, der glædestrålende sagde, at han havde fået lov til at komme med på sommerlejren. Jeg fortalte nedslået, at jeg ikke kom med, den gamle ville ikke ryste op med pengene. »Op med humøret«, sagde Svend, »prøv at tale med Andersen, han skal nok finde på råd«. Jeg mente ikke, der var store muligheder for mig, for når først far havde sagt nej, så var det nej.

Da vi nåede ud i Skovgade, var der forsamlet ca. 20 drenge i alderen 10 til 14 år foran K. F. U. M. De fleste var glade og råbte op, de havde fået lov til at komme med på lejren. Vi var kun fire, der hang med næbbet, for os var der ingen håb. Andersen, der boede på K. F. U. M., kom frem i døren og kaldte os ind til mødet. Han var en stor drengekender – trak os fire, en efter en, til side. De tre andre drenge ansigter lyste efter deres samtale med ham. Jeg blev senere klar over, at han havde skaffet penge til de tre drenge ophold.

Næsten alle drenge havde øgenavne, og mit var von Snakkenberg (årsagen er indlysende). Andersen henvendte sig til mig: »Hør du, von Snakkenberg, jeg synes, at mundlæderet er gået i stå, er du syg?« Jeg var lige ved at briste i gråd, men fik dog sagt, at min far havde nægtet mig at deltage. Andersen lagde en hånd på min skulder og hviskede: »Op med humøret, jeg skal tale med din far. Men nu skal du lade som ingenting og lad mig så se, at du får munden på glee«. Dette skulderklap gjorde mig godt, for når Andersen lovede at tage sig af en sag, så plejede han at løse den tilfredsstillende.

Et par dage efter kom Andersen på besøg, han var klog nok til at komme på et tidspunkt, hvor han var sikker på at træffe både min mor og far. Jeg ved ikke, hvorledes samtalen formede sig,

*Statsbetjent Reby,
konditor Frdr. Jensen og sekretær
Alfred Andersen –
i baggrunden
Sv. Aage Brastrup.*

men tilladelsen til min deltagelse i sommerlejren blev givet.

Endelig oprandt den søndag morgen, hvor vi samledes i Skovgade, det var for de fleste af os første gang, vi skulle på sommerlejr, og vi havde ingen erfaring med anbringelse af bagage på cykler, de fleste havde bundet tøj og tæpper på styr og stang, så man næsten ikke selv kunne være på stålhesten. Inden afgang forklarede Andersen os nøje, at vi kun måtte køre to og to, og der skulle være afstand mellem cyklerne. Han ville selv køre foran og bestemme farten, så alle kunne følge med. Vi syntes, at han kørte for langsomt, men farten blev ikke sat op. »I skal nok få brug for jeres kræfter, når vi kommer til Flade«, sagde han.

Bagest kørte statsbetjent Reby. Han var noget fint ved politiet, mente vi, for han havde aldrig uniform på, og det var ham, der opklarede alle tyverier og andre forbrydelser på Mors. Det var utroligt, så mange historier han kunne om tyve og andet udskud, vi sad altid musestille, når han fortalte, tvivlede dog på, at de alle var lige sandfærdige. Men gode var de.

Turen gik let for os indtil Flade. Så var det slut med at sidde på cyklen, vi måtte stå af og trække, bakke op og bakke ned, ad smalle stier, der var så sandede, at vi sank i til anklerne. Sandet hvirvlede op og satte sig i vore svedige ansigter. Endelig nåede vi Bjørneborg. Huset, en gammel træbygning fra Erslev kridtværk, var indrettet med en stor kombineret sove-, spise- og opholdsstue i midten. I den ene ende af bygningen

var der indrettet værelser til tanterne og førerne, i den anden var der et stort køkken. Langs væggene i salen var der køjer, tre over hinanden, min snakkesalighed kostede mig en af de øverste køjer. Medens jeg for rundt for at se alt og fortælle alle, hvad jeg så, blev de øverste køjer optaget, jeg måtte tage til takke med en af de nederste. Det var ikke behageligt, for tangmadrassen over mig udsendte en sky af støv og tang, hver gang køjens ejermand vendte sig.

Søndagen gik med at lære huset og terrænet at kende. For at komme ned til stranden skulle vi ned ad en meget høj skrænt, det var svært at komme ned, men endnu værre at komme op, selv vi drenge fik åndedrætsbesvær. Der blev badet et par gange i løbet af dagen, vi måtte ikke bade enkeltvis, hele flokken var i vandet på een gang, og en af førerne stod inde på stranden for at holde øje med os.

Vi var hurtige til at komme til køjs den aften, en lang cykletur og jeg ved ikke hvor mange ture ned til stranden og op igen havde udtømt vore kræfter.

Næste morgen kl. 7 blev vi vækket. Vores vaskeplads var ved brønden, der lå et stykke bag huset, det iskolde vand herfra fik os hurtigt vågne. Præcis kl. 8 var morgenmaden klar, den bestod af havregrød og kaffe med rugbrød til (klemmer, som vi kaldte de tykke skiver). Efter morgenmaden holdt Andersen en kort andagt, inden vi stillede til flaghejsning, medens flaget gled til tops sang vi: »Der er ingenting, der maner«. – Formiddagen gik med gymnastik, badning og kursus i første hjælp.

Fruerne Madsen, Jensen og Mouritsen

Efter et solidt middagsmåltid havde vi fri til kl. 2, så var vi ude at bade igen. Derefter var der forskellige konkurrencer, hvor vi fik brug for vores tænkeevne og hurtighed. Om aftenen havde vi lejr-bål, der blev sunget og fortalt historier, nogle af os havde små optrin, der for det meste bestod af vandede vittigheder. Efter bålet fik vi en kop kaffe med sigtebrød til, og Andersen sluttede med andagt. Det var sengetid, og førerne trak sig tilbage til deres værelser efter at have formanet os til stilhed. Petroleumslyset blev slukket, og der var stilhed i ca. 10 minutter.

Men så var der en, der havde listet sig hen og hugget tøj og tæppe fra en kammerat, i mørket havde den bestjålne ikke set, hvem gerningsmanden var, så han huggede tøj og tæppe fra en tilfældig køje. Snart efter gik den vilde jagt over hele salen, og det gik ikke stille af. Mærkelig nok hørte ingen af førerne det, mon ikke de var klar over, at drenge skulle have afløb for deres trang til ven-skabeligt slagsmål. – Trætheden gjorde sig også snart gældende, den ene efter den anden faldt i søvn, om det var under sit eget tæppe blev først opklaret næste morgen.

Tildels efter dette program forløb de næste dage, bortset fra, at vi alle havde vore små pligter, kartoffelskrælning, opvask, feje i

salen, hente vand, mælk og bræn-de. Og værst af alt at tømme la-trinet. Lettenborg, som vi kaldte det lille hus, der lå et stykke fra lejrbygningen inde mellem nogle grantræer. Der var tre træsæder, hvori der var et hul med en spand under. Ved en lodtrækning var det blevet mig, der sammen med en fører skulle tømme spandene for deres lækre indhold og grave det ned i jorden et stykke derfra. Til gengæld havde jeg ikke andre plig-ter på lejren.

Et vittigt hoved fandt på et ef-ternavn til mit øgenavn, så jeg i mange år blev kaldt von Snakken-berg til Lettenborg.

Sangen: »Så længe kartoflerne overhovedet har en skræl, / skal der andre til at skrælle dem, for de kan jo ikke selv. / Vi sad ved samme spand med fingrene i vand / og skrælled' hele dagen, for vi var kun otte mand« lød daglig fra de drenge, der havde køkken-tjeneste. Selv om der blev sunget aldrig så meget, så blev kartoffel-skrælningen betragtet som et nød-vendigt onde. Kokkedrengene, som de blev kaldt, sørgede desuden for at hente vand fra brønden. Brænd-sel til komfuret, det forslugne bæst. Mælken blev hentet på en gård, der lå ca. en halv kilometer væk. Opvask efter hvert måltid hjalp holdet også med til. Selv om de drenge, der deltog i køkkenar-bejdet, ikke syntes det var det mest spændende, var de altid vil-lige, for de tre »tanter«, Madsen, Jensen og Mouritsen, forstod at snakke og forkæle deres hjælpere. Der var ingen grænser for alle de lækre ting, der blev spist ude i køkkenet, pralede hjælperne i hvert fald med. Vi andre trøstede os med, at det var nok løgn det halve af, hvad de fortalte.

Reby var i Nykøbing om ons-dagen og kom først tilbage til lej-ren, da vi var klar til lejrålet. Han var meget ophidset, for da han var kommet kørende igennem Flade, var han blevet standset af købmanden, der fortalte, at han var blevet bestjålet. Der var kom-met to ham ukendte personer ind i forretningen for at købe petro-leum. Han gik ud i baglokalet for at fylde en dunk fra et pumpe-anlæg derude. Da han kom tilbage

var de ukendte væk, og det var også pengeskuffen. Købmanden mente, der havde været ca. 500 kr. deri. Reby havde ringet til politiet efter hjælp, men det ville jo tage et par timer, inden der kunne komme nogle betjente fra Nykø-bing. Reby og Andersen foreslog os drenge, at vi alle skulle prøve, om vi ikke kunne fange tyvene. Vi var alle bange, men indrømme det ville vi ikke.

Reby havde fået et signalement af røverne, som blev beskrevet for os. Det blev oplyst, at det var mu-ligt, røverne var bevæbnet med knive. Det var lige før, nogle af os var klar til at indrømme, at vi var bange. Men frygten for kam-meraternes foragt var dog større end frygten for røverne. Vi blev delt i to hold med henholdsvis Reby og Andersen som leder. Det ene hold gik ind mellem træerne op mod Salgjerhøj, det andet, hvorpå jeg var, gik ned til stran-den. Det varede ikke længe, før vi fik øje på to personer, der gik op-pe på en af skrænterne. Inden vi nåede derop, var de væk. Ander-sen havde sin hund, »Faking«, med. Den blev sat på sporet og førte os ind i landet. Da vi havde løbet ca. en halv time, hørte vi en kamptummel foran os. Det var det andet hold, der havde fanget røverne. Inden vi nåede frem, var disse fanget og bagbundet. De blev i triumf ført til Bjørneborg, hvor Reby mente, det var bedst at luk-ke dem inde på et værelse, indtil politiet kunne komme og føre dem til Nykøbing.

Da vi trådte ind på Bjørneborg, var vi lige ved at tabe både næse og mund. De lange borde var dæk-ket med et festligt kaffebord.

Hvad var meningen, man mod-tog da ikke røvere på denne må-de. Det var måske belønning til os for vores indsats? Det kunne hel-ler ikke være forklaringen, for der var da ingen, der kunne vide, om det ville lykkes for os.

Opklaringen kom, da røverne, som vi alle troede sad bundne inde på et af værelserne, kom smilende og fri ind sammen med Reby. He-le historien var opdigtet, og de formodede røvere var et par fre-delige karle fra en nærliggende gård.

Vi satte os, flove over således at være blevet taget ved næsen, til det festlige kaffebord. Grunden til Rebys tur til Nykøbing havde været at hente kager hos vores lege-onkel, konditor Frd. Jensen, der havde en forretning på Algade. – Tanterne havde bagt æbleskiver. Disse for os uvante lækkerier sat-

te stemningen i vejret, og der var ingen grænser for det mod, hver især havde udvist under jagten – når han selv skulle sige det.

Lørdag pakkede vi vores sager og kørte hjem. Det havde været en uge rig på oplevelser, der havde styrket vort kammeratskab.

En sandfærdig skipperhistorie

af Mikkel Hansen

Jeg er blevet opfordret til at skrive om Mors og Nykøbing i gamle dage – et lidt urimeligt forlangende, idet jeg er furbo. Men ved nærmere eftertanke må jeg dog indrømme, at i min barndom havde Fur en meget stærk tilknytning til Nykøbing.

Som barn lagde jeg mærke til tre familier, der var finere end andre furboer. De gik i lædderfodtøj og med hvid flip. Men de stammede også fra Mors. Det var købmand Henriksen, anden generation efter en lærer fra Flade. – Familien Kruse, han havde været gartner på Dueholm. Det var ham der sørgede for, at Furboerne udskiftede deres kålgårde med haver. – Færgeriejer, kromand og dampskibsspeditør Vasker. Jeg ved ikke, om han var morsingbo, men han var svoger til købmand Frederiksen i Sdr. Dråby.

Vi havde en læge på Fur i min barndom, men det var der ikke i mine forældres ungdom, da var den nærmeste læge bosat i Viumgård, ca. 3 mil borte. Øens beboere foretrak at sejle til Nykøbing for der at opsøge dr. Hinding, der var ualmindelig vellidt af alle. – Under alvorlige sygdomme var der to muligheder, enten skulle den syge lade sig køre den 4 mil lange vej til Skive sygehus i en åben hestevogn eller også sende bud efter præsten og få nadveren. Særlig om vinteren betragtedes den sidste løsning som den bedste.

Det var lettere at dø hjemme i sin seng end udstå de hårde strabadser under kørslen til Skive.

Der var en ugentlig dampskibsforbindelse til Fur fra København og Ålborg, men det var få varer, der kom til øen ad denne vej, idet det meste kom fra Nykøbing. – Flere købmænd derfra havde filialer på Fur, især kan jeg huske købmand Mathiassen, manufakturhandler Chr. I Smidt. Der var også et håndkøbsudsalg fra Nykøbing apotek.

To gange ugentlig sejlede postbåden mellem Fur og Nykøbing. Føreren var også rejsebud, mod en lille betaling påtog han sig at hente varer fra forskellige handlende i Nykøbing for øens beboere. – Hvis der ikke fra køberens side var forlangt, at varerne skulle købes et bestemt sted, havde føreren bestemte steder at handle. Det var der, hvor han kunne opnå de fleste procenter af varekøbet. Jeg kan huske, at det var hos: Brandt, Møgelvang, Cortsen, stenhugger Rasmussen og Dolleris. Også hos farver Sørensen opnåede han gode procenter, men det var alligevel det vanskeligste sted at have bud med til. Budet havde den råuld med, der så skulle forarbejdes til enten tøj eller strikkegarn, som skulle farves i forskellige kulører. Det var nødvendigt at have de forskellige ønsker skrevet ned, det var jo ikke godt, hvis den kunde, der skulle have sit uld lavet til tøj,

fik strikkegarn eller der blev byttet om på farverne. Der var også nogle, der kun ville have deres uld kartet og så selv spinde det.

Mit første personlige bekendtskab med Nykøbing var i 1909, da jeg som 9-årig var med min far til dyrskue i byen. Det eneste, jeg husker fra denne tur, var, at vi gik ad Fårtoftsvej for at komme til Algade. Næste besøg fandt sted, da jeg var fyldt 14 år, det var igen for at komme til dyrskue, men da var jeg min egen herre, jeg havde tjent 7 kroner ved at brile rejer. En sådan velhavende herre kunne selvfølgelig ikke gå til dyrskuepladsen. På kirketorvet var der et stort udvalg af hyrevogne, det kostede 35 øre at blive kørt til dyrskuepladsen ad Nørregade. Lige inden for indgangen lå professor Labris telt. For 10 øre overværede man en forestilling. Efter at have set lidt på dyrene og set meget på gøglet, forlod jeg igen pladsen standsmæssigt. Ved indgangen, der lå ved den lille skov (der, hvor nu politistationen ligger) holdt der også hyrevogne, deriblandt en åben Fordvogn, som jeg hyrede for 35 øre. Vi kørte ad Skovgade, Fjordgade, Toldbodgade og Havnegade til Kirketorvet. Der kunne ikke køres over havnen, for ved pakhuset (nu Havnen 3 og 5) var der kun en smal sti mellem denne og åen, der gik til enden af Ringsgade, desuden spærrede skibsværftet, som lå på den anden side af åen. Ellers erindrer jeg fra besøget kun, at M. C. Holms stiftelse var under opførelse, og at jeg købte en sodavand i en beværtning i Fjordgade, hos restauratør Kovstrup Pedersen, der også var hyrebasse, den tids arbejdsformidling for søfolk.

Før første verdenskrig var det almindeligt, at fiskeeksportørerne kom til Fur og bød fiskerne på kaffe. Formålet var at få en aftale med hvert bådelaug om opkøb og prisansættelse af ålefangsten i årets løb. Disse kaffemøder var som oftest langvarige, der forhandlede om hver en øre. Det var de to konkurrerende firmaer, Graversen, Nykøbing, og Priis, Glyngøre, der var ivrige efter ålene. Det kunne også hænde, at der kom en opkøber fra Kolding. Disse fiskehand-

lere havde deres egne opsejlerkvaser til at afhente ålene hos fiskerne. – Den pris, der således var aftalt gjaldt for hele året, for fiskernes vedkommende. At det ikke var det samme for eksportørerne, viste sig ved krigens udbrud, hvor åleeksporten gik i stå. Graversen og Priess brød kontrakten, og priserne faldt fra 47 øre til 35 øre pr. pund. Det var på den tid, jeg begyndte fiskeriet, så det var ikke de bedste startmuligheder, jeg fik.

Jeg var blevet medlem i et 3-mands bådelaag, og vi leverede vores fangst, der mest bestod af rødspætter, i Nykøbing. Her var der tre grosserer samt 6–7 småhandlende. Vi solgte som regel til småhandlerne, hvor vi fik 28 øre pr. pund, 2 øre mere end hos grossererne. Grunden var, at vi ikke var afhængig af nogen, idet vi ikke havde modtaget forskud. Det var en udpræget handelsmåde, at grossererne gav et bådelaag forskud, der så skulle afdrages ved senere leveringer.

Der var ofte stor trængsel af både i Nykøbing fiskerihavn, for foruden Fur kom der både fra to fiskepladser på Himmerland, Ertbøl og Risgaard, Nordsalling og Jegindø. Så hyttefadene var godt fyldte, men rødspættene befandt sig godt, selv om der i nærheden, omkring et hjørne, befandt sig havnens lokum, som var opstillet på pæle nedrammet ude i vandet, der var således frit fald for bollerne i vandet. Om de gentagne tyfusedidemier havde noget med det at gøre, ved jeg ikke.

Omkring 1917 var Vesterhavet blevet fiskeri, fordi de store, tyske trawlere på grund af krigen var ophørt med fiskeriet, og mange gode ynglepladser var blevet til minefelter, et probat middel for fredning. I Nykøbing gik der rygter om de store fortjenester, der kunne opnås ved havfiskeri, så der blev dannet flere aktieselskaber, der opkøbte skibe, der blev omforandret til havfiskeri. Det var ofte gamle fragtskibe, noget forfærdeligt bras. Jeg deltog også i dette fiskeri. Det indtjente beløb blev fordelt med 50 pct. til rede-riet, resten til mandskabet efter anciennitet. Heraf fik skipperen

13 pct. Det skete ofte, at der ikke blev nogle penge tilovers efter en tur, fordi motoren skulle repareres eller andet af det gamle materiel var i stykker, og det skulle betales, før vi fik penge, efterhånden som det blev umuligt at skaffe penge til driften.

Nogle driftige mænd fra Nykøbing oprettede et aktieselskab med det formål at drive et skibsværft i Glyngøre. Der blev bygget tre ret store skibe, disse blev også solgt, men med så store tab, at hele aktiekapitalen var tabt.

I 1920 købte jeg sammen med min broder et lille fragtskib. Han var 25 år dengang og havde sætterskippereksamen, men det var dårlige tider for småskibene, og ikke mindre end fem her fra byen blev overtaget og solgt for en slik til kautionisterne og solgt til Sverige, hvor kystfarten var beskyttet og uden konkurrence med tyskere og hollændere. 1923 forliste vi med vort skib, og da var forsikringsværdien så langt nede, at der lige var dækning for restgælden.

Men jeg havde dog mod til at gå på skipperskole. Det foregik på teknisk skole her i byen og varede 6 måneder. Til navigationslærer havde vi kaptajn Jensen fra statsbanefærgen. Til motorlærer en maskinmester, jeg husker ikke navnet, men han var også ved færgen. Til sygelære havde vi doktor Moe. Han lod altid som om, han talte med sig selv. Vi var 21 elever, heraf bestod de 14. Ved afslutningsfesten fik vi the med rom, dog var der enkelte, der fik vand og whisky, til dem hørte Moe, og da vandet var sluppet op sagde han: »Nu har Moe ingen vand, så tager Moe rom i whiskyen«.

Da jeg havde fået min eksamen var det meget vanskeligt at få arbejde, der var arbejdsløshed overalt. At rejse penge til køb af skib var en umulig tanke. Da en kreds af borgere ville starte Sallingsund Færgesart, dels for at skaffe arbejde til skibsværftet, dels for at imødegå statsbanefærgens urimelige takster for at færge biler over, var det næsten umuligt at tegne aktier. De fire færgefolk måtte tegne sig for ret store beløb – alle værftsarbejdere blev mere eller

mindre tvunget til at tegne sig for 100 kr., ligeledes vognmanden, der kørte for skibsværftet samt alle leverandører. – At arbejderne så solgte deres aktier igen for 25 kr. er en anden sag.

Jeg forlod byen og fik hyre som styrmand i en Ålborg-skonnert et årstid. Skipper Peter Jørgensen, der var en syg mand, søgte en afløser på sit skib, »I. P. Thorsøe«, jeg fik pladsen. Nogle år efter købte jeg skibet og havde det i 35 år og sejlede mest i fart på Ålborg-Nykøbing. Men også andre ture efter varer til Nykøbing, f. eks. træ fra Halmstad, brosten fra Varberg, skærver fra Sjællands Odde, støbesand fra Vennern, molersten til København og klinker fra Bornholm tilbage igen, Lybæk efter salt. Under anden verdenskrig, hvor det kneb med brændsel, hentede jeg martørv i Skagen. I dag lyder det utroligt, men den gang lastede vi her i byen varer til Thisinghus, det var før bilerne rigtig kom igang. De første lastbiler var kun på 2 tons. Der var mange landingspladser rundt om på øen – dels ved broer, oftest dog ved hjælp af koge – det var store, fladbundede både.

Havnens område før og nu er naturligvis forandret. Og indsejlingen til havnen var skønnere den gang. Dueholm mølle, stor flagstang på molen ved statsbanefærgenhavnen og en ved enden af landgangen, en ved det gamle tømmerlager, en på toldkammeret, en på damskibspakhuset, en ved havnekontoret – nu er der ingen flagstænger på havnen. Man må håbe, at havne- og turistkontoret i forening får en stor flagstang, når de flytter ind i det gamle toldkammer. Dampskibspakhuset og havnekontoret var samlingssted for alle havneinteresserede, også Graversens røgeri var et yndet samlingssted. Hvor vi snakkede og hyggede os på havnen den gang. Og der var flagene på Strandvejen, hvis en af beboerne der havde fest, var der ikke en eneste tom flagstang. Alle kom hinanden ved.

Men så var det også slut med det pæne. Stien over Kvajborgs eng var fyldt med pløre og vandfyldte huller. I dag er der et fint græsareal og en dejlig solid vej op-

bygget af søsten. Takket være Axel Ivan. Sæt hans buste der – men længere fra vandet end sælhunden.

Tilbage til ældre tider. Ofte var havnen så overfyldt af lossende skibe, at de måtte vente på kajplads. Der kom ret store fragtbåde foruden den ugentlige rutedamper fra København, kom der dampere fra England med brændsel, de var på indtil 1200 lastetons, og der kom dampere på indtil 3000 tons med partladning til Limfjordsbyerne. Efter først at have losset i Ålborg, det var med pandeplader og salt fra England. Der var sejlskibe fra Finland med brædder og skibe fra Sverige med tømmer, disse lå med forenden ind mod et af havnens slæbesteder. Tømmeret blev losset ud af bovporten – det er en lem, der den gang var i alle træskibe i selve skroget. Efter endt losning blev

den så forsvarligt skruet fast igen og kalfatret tæt.

Når havnen var fuld af skibe og fiskerbåde, mærkede byens handlende det, især de to skibshandlere og de talrige værtshuse. Som modvægt mod værshusene blev Sømandshjemmet oprettet. – Fiskehandler Graversen, der var med til at starte hjemmet, indførte, at alle fiskere, der leverede fisk, fik en billet til kaffe med brød, hvad der var hårdt tiltrængt, for på den tids små både, såkaldte sjægter, var der ingen muligheder for at få noget varmt. For at få furboerne på sømandshjemmet, fik Graversen ansat en furbopige som bestyrerinde. – Det reagerede værtshusholderne så kraftigt imod, at mindst tre af disse giftede sig med furbopiger. Jeg husker Niels Degn, Algade, Jens Meelsen, Sønderherred, og Blaabergh, Snorren, der lå der, hvor nu menighedshjemmet ligger.

Nykøbing Mors. Spytkirtlerne begynder at producere vædske, og jeg ser verden fra et barns synsvinkel – et øjeblik ikke bare mindes jeg barndommen, jeg er tilbage i den.

Nogenlunde det samme hænder, når jeg lukker et skrin op, og i det får øje på en sleben hvid safir. Så er det sket, at ikke blot mindes jeg, hvordan denne ikke særligt imponerende lille ædelsten blev mig påduttet, men jeg er i situationen og genoplever den og hele stemningen en eftermiddag på Ceylon – eller Cilon, som man der udtaler landets eller øens navn.

Sammen med en anden dansk sidder jeg på verandaen foran et rest-house i udkanten af den gamle kongeby Kandy. Vi drikker elefantwater – den lokale danske hvide vand – mens vi dovent sludrer om dagens indtryk og kigger på de skovklædte bjerge i det fjerne, på de nære palmer og de skønne blomsterbuske. Det tropiske landskab ånder fred og tidløshed. Af og til passerer en singaleser forbi på vejens skyggeside. Hvor er de slanke og smidige, næsten alle ser ud som dansere, og bagfra er det umuligt at finde ud af, om han eller hun er gammel eller ung. De går så smukt på deres bare fødder, som aldrig har været spærret inde i vore foderaer og derfor viser spredte tæer. De har hvide, lange skørter på, både mænd og kvinder, og mange både mænd og kvinder har langt hår sat op i en lille knude i nakken. Kommer der en hvid, er han forkert og mærkelig lyserød til trods for al solbrændtheden.

Så dukker en handelsmand op på verandaen. Han ser os lidt an og kommer hen og lukker sit læderetui op. Det er en stor kollektion ædelstene, han har. Der er røgtopaser, aquamariner, rubiner i forskellige farver, safirer, amethyst, månesten o. s. v. Strålende ligger de på deres fløjlsbaggrund, og manden kårtegner stenene med sine fingerspidser og anbefaler dem på forholdsvis forståeligt engelsk. Han fortæller, at de er meget billige, de er næsten en foræring. Jeg har ikke begreb om, hvad den slags koster, men på en eller an-

Historien bag en ting

af Inga Dahlsgaard

Hvorfor gemmer mange af os mere eller mindre sære ting, som hverken kan bruges til noget eller er særlig smukke, gamle sjældne eller værdifulde overhovedet? Det er egentlig underligt barnligt at opføre sig sådan, men det er vel ønsket om at fastholde det svundne gennem noget håndgribeligt – steder, man har besøgt, personer, der har stået en nær – noget i retning af det, som lå bag de poesibøger, der var så udbredte i min barndom.

Her stod gerne på første blad skrevet med ejerindens skoleskrift – drenge havde jo ikke sådan noget:

Kære venner og veninder,
hjælp mig med at samle minder!

Og så skrev veninderne – vennerne havde ikke ret ofte mod til den slags – et lille sentimentalt vers, der havde rim med hjerte og smerte – eller de skrev et rim af typen:

Elsk din mand og stop hans hoser,
så skal du vandre på røde roser.

At roser har torne, blev der set helt bort fra. – Det er nu mange år siden, jeg er stødt på en sådan poesibog i funktion, de er nok afløst af gæstebøger, som vel i alt fald delvis også har det formål at fastholde navne og personer gennem en håndskrift og derved sætte erindringer i gang. Gæstebøger kan selvfølgelig også være en slags huskeseddel over selskabelige forpligtelser – hos andre – eller praleri – men det er en anden snak!

Vi har nok, når vi skal være ærlige, næsten alle ønsker om at have håndgribelige minder om steder og personer, vi gerne vil mindes. Men dette med at erindringer sættes i gang er noget mærkeligt noget. Det sker på helt uforudsete måder.

Når jeg f. eks. kommer ind i en frugtforretning, hænder det undertiden, at en særlig blanding af duftene fra søde og mere eller mindre eksotiske frugter, pludselig får mig til at blive en lille pige, som står på kældertrappen til forretningen »Pomona« i Havnegade i

den måde føler han, at jeg er modtagelig, for det er mig, han henvender sig til; han smiler, og de hvide tænder lyser i det mørke, regelmæssige ansigt. For ni rupees skal jeg få lov at købe denne pragtfulde hvide safir. Se, hvor smukt den er slebet, se, hvordan lyset brydes i den. Han har fået fat på sin pincet og drejer stenen, så den tindrer. Jeg er lidt flo over at være påvirket af al hans snak og skæver til min rejsekammerat. Her er ingen hjælp at hente, og hun er ellers meget bedre til at handle end jeg. Hun ser mægtig overlegen og kold ud. Fem, siger jeg. Ikke tale om, og han begynder at pakke sammen under beklagelse over, at jeg slet ikke kan se, hvilken pragtfuld sten, jeg går glip af. Syv, siger han så pludselig, og pakker ud igen. Nej, det er for dyrt, det er den slet ikke værd, det er jo bare en sleben bjergkrystal, seks vil jeg give og ikke mere. Det er for lidt, det er aldeles umuligt at sælge en så smuk sten til den pris, men da jeg nu er udlænding vil han forære mig den for 6,50. Jeg samler al min modstandskraft og siger, at så må vi afbryde vore forhandlinger, seks er mit sidste bud. — Han begynder igen at pakke sammen under beklagelse over min uforstand, og jeg giver mig til at snakke dansk og lader, som om der ikke er mere at gøre i den sag. Pludselig siger han med et mægtigt smil: Du får den for seks, og han giver sig til at pakke stenen ind i et stykke silkepapir, mens jeg finder en 5-rupeeseddell og et 2-rupeestykke frem og rækker ham pengene. Han gør ikke mine til at give tilbage. Det var seks, vi blev enige om, siger jeg fast, og med et stort smil stikker han mig et rupeestykke. Han skulle lige se, om den gik, og det gjorde den altså ikke. Jeg er egentlig slet ikke stolt over situationen og kan ikke lide at prutte om priser, men den måde, han siger farvel og takker for handelen, lader ingen tvivl tilbage om, at det ikke er ham, der har gjort en dårlig forretning. — Nej selvfølgelig er jeg blevet taget ved næsen af den forføriske ædelstenshandler, men de 10 kroner, hele fornøjelsen har kostet, er det

værd. Bukkende og smilende fjerner han sig.

Hvad vil du gøre ved den sten,
spørger rejsekammeraten.

Ja, hvad i alverden skal jeg gøre med den? Jeg begynder at mumle noget om ringe og muligheden af at få den anbragt i en tynd indfatning.

Jeg synes, du skal sætte den i næsen, som skik og brug er her, siger hun grinende, det ville være så originalt derhjemme.

Den kom hverken i næsen eller i
en ring, og den ligger pænt i et
skrin, der ikke bliver åbnet ret tit.

men jeg er glad for min sten, selv om den måske bare er en syntetisk efterligning af en virkelig ædelsten og har en værdi af 50 øre. Den har sin lille historie, og den kan bringe mig til at mindes en skøn, fjern ø, en smilende og smuk befolkning, og så det spil, handelsmanden og jeg var aktører i, da den blev min.

Og jeg gik slet ikke med på spøgen, fordi jeg ønskede at have noget, der kunne fastholde erindringerne og være et minde om den tropiske solskinsø. Men det fik jeg.

Børnenes spalter

Hvad bestiller disse personer?

I. R. JUST

TOM NØR

R. R. TANGE

ERIK MUS

Brug bogstaverne og sæt dem rigtig sammen.

Kender du din sangbog? Fra hvilke sange stammer disse verlinier?

1. Hvor har du gjort af dit ene ben?
2. Ræven var ude med halen så lang.
3. Fårene står der endnu og glør.
4. Jeg er født i Engeland.
5. Katten står og krummer ryg.
6. Slut fred, oh hjerte, med hver sjæl.
7. Da gik han ud til havet.
8. Gå da frit enhver til sit.

Hvilket ord mangler?

I de følgende sætninger mangler der et ord. Prøv om du kan finde det.

1. Syv og syv brede.
2. Hverken eller hale.
3. Som at slå på en gås.
4. gør mester.
5. Våd som en mus.
6. To én tanke.
7. Gå med en i maven.
9. To af ét stykke.
9. Bide i det æble.
10. Gøre en myg til en

Noget med tal

Nedenstående talrækker er ordnet efter bestemte principper. Har du fundet hvilke, fortsæt da talrækken med de næste tre tal.

- A. $1^{1/2} - 3 - 6 - 12 -$
 B. $1 - 2 - 5 - 6 - 9 - 10 - 13 - 14$
 C. $1 - 2 - 3 - 5 - 7 - 11 - 13 -$
 D. $1 - 2 - 4 - 7 - 11 - 16 -$
 E. $10 - 13 - 11 - 14 - 12 -$
 $15 - 13 -$
 F. $1 - 1/2 - 1/6 - 1/24 - 1/120 -$
 G. $8 - 4 - 6 - 3 - 5 - 2^{1/2} -$

SVAR TIL BØRNEPENS SPALTER:

1. Hvad beskriver disse personer? Jurist, monnør, gartner, musiker.

2. Kend din sangbog:

1. Stork, stork længeben. 2. Poul sine høn. 3. Ole sad på en knold og sang. 4. Jeg en gård bygge vil. 5. Hist hvor vejen slår en bugt. 6. Fred hvi-
ler over land og by. 7. En lille misse
mund.

3. Hvilket ord mangler: Længe, hoved, stier, alen, sure, elefant.

4. Nøget med tal:

A. 24 — 48 — 96.
B. 17 — 18 — 21.
C. 17 — 19 — 23 (primallene).
D. 22 — 29 — 37 (+1, +2, +3).
E. 16 — 14 — 17 (+3, +2, +3, +2).

F. 1/120 — 1/5040 — 1/40320
($\times 12$, $\times \frac{1}{2}$, $\times \frac{1}{4}$).
G. $4\frac{1}{2}$ — $2\frac{1}{4}$ — $4\frac{1}{4}$ (:2, +2, :2, +2).

Blikkenslagerarbejde

vand og gas
sanitet
centralvarme

Chr. Pedersen & Sønner

Algade 20, Nykøbing M., tlf. 72 01 29

En cykletur er hjertekur ...
**Hold Deres hjerte og
kredsløb i orden – køb eller
lej en
HJEMMEMOTIONS CYKLE**
Blot 15 minutter om dagen
på en motionscykle holder
vægten nede og giver vel-
være ...

Chr. Pedersen & Sønner

CENTRAL CYKLEFORRETNING

Alg. 20, tlf. 72 01 29, 49 skridt fra Kirketorvet

morsø bogtrykkeri

JAKOB NYBORG

Havnegade 11 . Nykøbing Mors

telefon 72 10 44

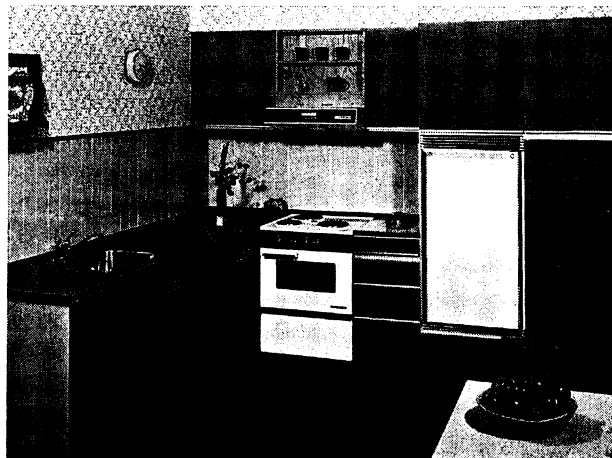
*

ØENS ÆLDSTE
GRUNDLAGT 1855

*

BOGTRYK . OFFSET

Morsø køkkenet

Gælder det tæpper eller gulvbe-
lægning – så læg turen om ad
Ringvejen.

Se også vor udstilling af køkke-
ner og garderobeskabe.

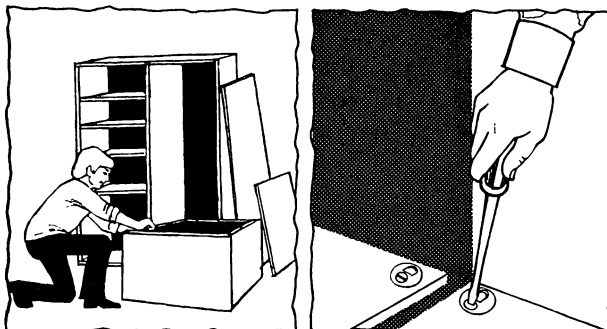
Forslag og tilbud gives uden for-
bindende.

Har De køkkenproblemer - så tal med os

JOHS. HOLBÆK DALGAARD

»Solbakkens Tæppelager«, Ringvejen, Nykøbing Mors, telefon (07) 72 10 32

Star-skabe

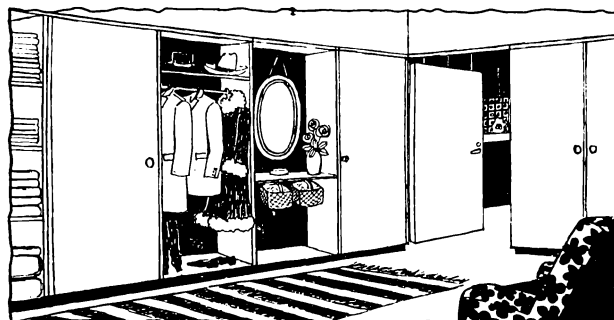

Star-skabe får De aldrig nok af...

Et meget stort udvalg i farver og ideer. Tilpasset ny nordisk standard for køkkenindretning. Star-skabe leveres i pakker, så hverken transport eller leveringstid er noget problem. Star QS-System gør skabet

enestående let at samle. Se vor udstilling og snak Star-skabe med vor konsulent.

Star-skabe
til hele huset

MORSØ TØMMERHANDEL A/S

**Gulv-
belægning**

STØRST
UDVALG
HOS

**Ellingsø
& Søn**

BYENS FARVEHANDEL
telefon 72 05 31

Giv hende smart tøj fra

AHUSET
Algades
Varehus

Vi har
et kæmpeudvalg
i gaver til
dejlige piger
lige fra 2 år til
str. 40-52 –
især lange
bukser
med tilbehør
(jumpers,
bluser o. s. v.).
Altså, mine
herrer, ind i

Algades Varehus

efter hendes julegave!

Nøglen til et godt hjem

- * prima møbler
- * udstrakt service
- * største udvalg
- * fornuftige priser

Vils Møbler

BRDR. BJØRNSGAARD
Vils Mors . telefon 76 70 20

Et sted alt...

Bygningsblokke
Isoleringsblokke
Fliser og plantesten
Murer- og pudsemørtel
Færdigblandet beton

...alt på et sted

Vils Cementstøberi

Beton- og Mørtelfabrik
v. Johannes Kankelborg Jensen
Vils, tlf. 76 71 88

**Køb en Braun shaver
til jer hver
og spar 80 kroner.**

eller køb en
Braun Rallye

til 189,-
÷ rabat 54,-
Julepris **135,-**

RADIO-BAK

HUSK

film

OG

blitzpærer

til julefotografering

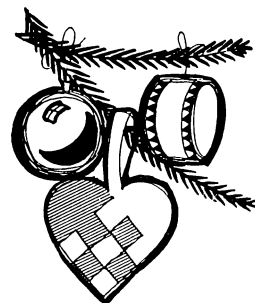
Morsø Boghandel

v. AAGE PLATZ

Algade . tlf. 72 03 10

Jule
pynt

Kæmpeudvalg
i alt til juletræet
og dekorationer

Stort udvalg i knækfri voks-
duge samt alt i plasticduge.
Skumgummisæder med og
uden betræk. – Ryatæpper,
forligger, løbere og kamin-
tæpper i ren uld.

Vynylfilt og NOVILON såvel
i tæpper som i metermål.

GULVBELÆGNING! Vi kom-
mer over hele øen og giver
gerne tilbud uden forbin-
dende.

**Alt i spøg og skæmt
til nytår!**

Stort udvalg i tæpper fra
væg til væg. Se vor tæppe-
udstilling ud mod parke-
ringspladsen.

Morsø Farvemølle

Telefon 72 09 88

Ja, elskelig i en
steinbock Loden
frakke

Velkendt aktiv i en ægte
Loden fra Tyrol

Østrigs bedste
loden-frakke,
vejl. pris kr. 495,-

Nærmeste
forhandler
anvises på telf.
(06) 42 58 22

Agent for Danmark:
H. Lund-Thomsen

Også julen 1973...

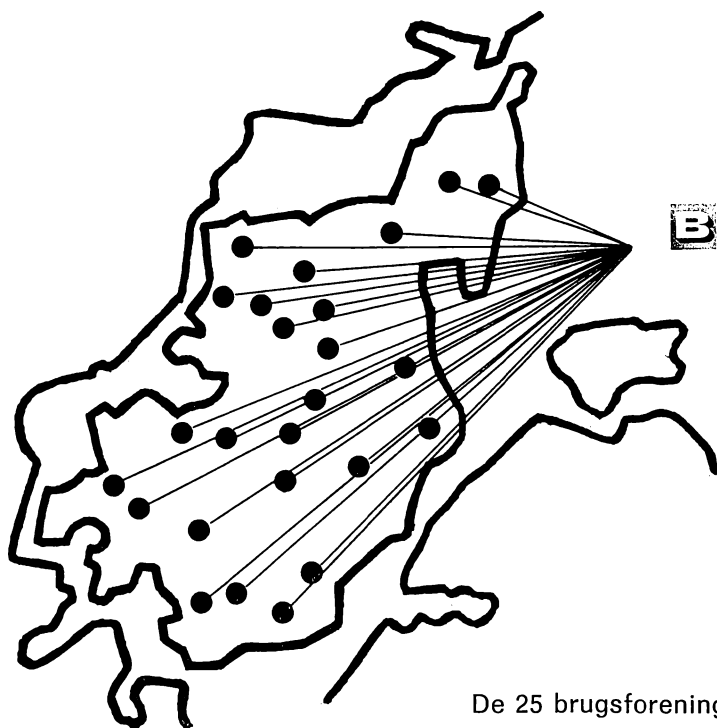
BLIVER EN JUL MED NYTTEGAVER

Ting, man gerne ville have, som man har brug for, men ikke
selv nænner at give sig . . . det er nyttegaver. Vi har næsten
ikke andet, men skal blot nævne et par eksempler:

• Loden frakke	595,00
Loden Hannart	298,00
Baron skjorte	68,00
Permanent Press skjorte	39,50
Svineskindshandsker	58,00
Zivago pelshue	79,50

POUÅ
HERRE TØJ

Hjørnet af den nye gågade og gamle Majorens Gyde

BRUGSEN

Øen rundt -

BRUGSEN

***er altid
i nærheden!***

De 25 brugsforeninger på Mors ønsker alle god jul
og godt nytår!

LAD OS MØDES I BRUGSEN I 1974

Giv en god
julegave fra
Byens førende
forretning indenfor
bøger, foto og
kontorartikler

SPECIALE:
Albums og kataloger til
mønt- og frimærkesamlere.

GLÆDELIG JUL!

H. HANSEN^s
boghandel

Nykøbing Mors . telefon 72 17 77

**BRÆNDSELS
FORENINGEN**

*

**Fast
og flydende
brændsel**

*

telefon 72 02 18

De handler med størst fordel hos

Den frie Købmand

*Ham, der har
den mest friskbrændte
og friskmalede*

KAFFE

Glædelig jul!

KØBMÆNDENE PÅ MORS

at den, der har sparet penge op, er bedre rustet til at imødegå modgang, hvis sådan skulle indtræffe, og med den høje rente er problemet værd at beskæftige sig med. Det giver selvtillid at have en reserve i ryggen.

**En god bankforbindelse
er penge værd.**

MORSLANDS FOLKEBANK

Aktieselskab

»NIGHT and DAY«

STRYGEFRIT SENGELINNET AF HØJESTE
KVALITET

der består af 50 % polisilk, sammenspundet
med fineste, langfibret bomuld – og derfor
også er

STRYGEFRIT EFTER KOGNING

Alle fabrikkens 20 flotte, nye mønstre og
farver er præsenteret på vore salgsborde i
såvel 3-delte som 2-delte sæt.

HUSK: Skal det være top-kvalitet og skal
det være kogeægte – skal det være:

»NIGHT and DAY«

ENEFORHANDLING:

NIELS JENSEN & SØN
(07) 72 15 77

LØDDERUP MEJERI

Telefon 72 18 13

MEJERIET »ENGHOLM«

Nørrebro 88 . Telefon 72 05 37

GULVTÆPPER...!

*Så se først ind til øens eneste specialforretning for gulvtæpper
fra væg til væg og småtæpper*

Hos os finder De altid et stort udvalg til markedets helt
konkurrencedygtige priser.

**Vi fører: EGE – GRAM – INTERTEST – WITTRUP – ALT
FRA FØRENDE DANSKE FABRIKKER!**

Kom ind og se vort udvalg. Vi viser Dem gerne hele
vort kæmpeudvalg. Vi giver Dem gerne et tilbud uden
forbindende. – **De er altid velkommen!**

BOLIGHUSET

TOFTEGADE 24 . NYKØBING MORS . TELEFON (07) 72 17 67 . v/ S. Å. ANDERSEN

Nykøbing Jern & Stål

Ringvejen . 7900 Nykøbing Mors . telefon 07-*72 22 22

hele familiens juledrik er fra

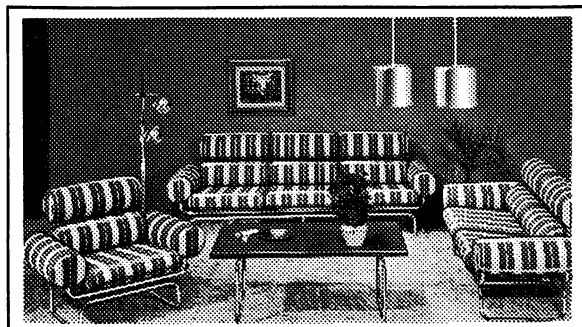
MORSØ BRYGHUS

Kom og lån...

Læs om boligindretning, farvesammensætning, belysning, boligtextiler, vedligeholdelse af ægte narvlæder, naturtræ, møbelstel og polstringsmaterialer i denne servicemappe af format som en **tapetbog**. – Lav en møbleringsplan for Deres hjem – benyt det medfølgende **gratis målskitseark med møbelskabeloner**. – Se ERAN modeller i miljøindretning som eksempler på hjem, hvor der er

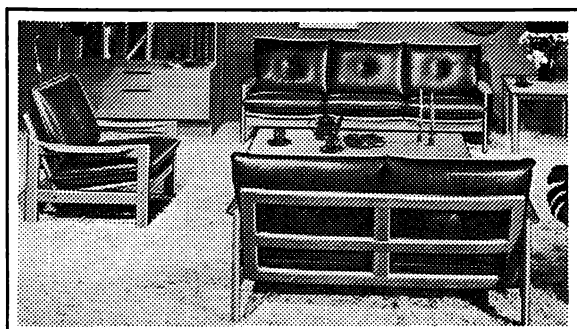
trivsel . . . simpelthen !

BOLIGSERVICE

Uanset om Deres køb er stort eller lille, er De sikret saglig betjening og ERAN boligservice hos os

De går aldrig forgæves – De får råd og vejledning i alle møbleringsspørgsmål . . !

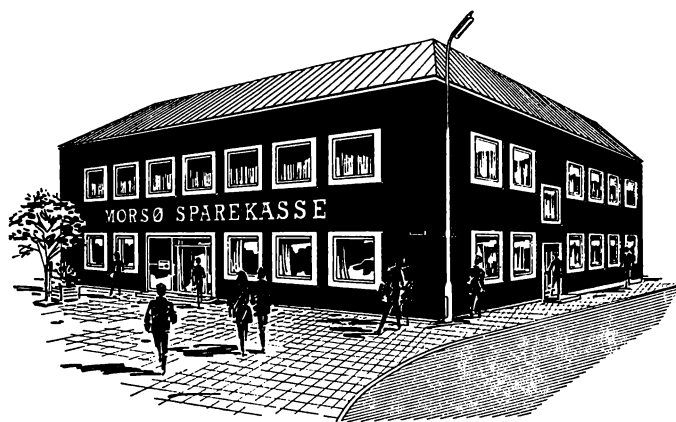
Velkommen til et uforbindende besøg – såvel i vor forretning som i ERAN-MØBLERs showroom, hvor De kan se mere end 20 forskellige ERAN-miljøer.

SIXHØJ MØBLER OG TÆPPER A/S

Vestergade 4 . Nykøbing Mors . Tlf. (07) 72 04 01

Spar i skat

Hvilken spar i skat ordning får De mest glæde af?

Spørg SPAREKASSEN